

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve
GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI:187
HALK EDEBİYATI Dizisi:42

MAİMUN' İLE NİGÂR
HİKÂYESİ ÜZERİNE
KARŞILAŞIRMIYIZ BİR ARAŞTIRMA

Doğan KAYA

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve
GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI:187
HALK EDEBİYATI DİZİSİ:42

MAHMUT İLE NİGÂR
HİKÂYESİ ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

1990'lı yıllar yalnız Türkiye toplumunda değil, tüm dünya coğrafyasında da ilginç oluşumların ve onlara bağlı gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde Bakanlığımızın politikasının özünü, demokratikleşme çabalarının toplumumuzda yaygınlaştırılması oluşturmaktadır. Çoğulcu, katılımcı, çağı yakalamış insanların ürünleri ile bütünlüğe bir kültür politikası temellendirilmesi amaçlanmıştır.

İnsanlığın geçirdiği büyük dönüşümlerin ve değerlerin arkasındaki kavramlar "Kitap" ve "Okumak"tır. Ne görseğinin gücü, ne de iletişimin durmak bilmeyen teknolojik gelişmeleri, bu iki kavramın insanlara özgü haz duygusu nedeniyle hiçbir zaman önemini yitirmeyecek, özelliği ve önemi dünya dardukça sürüp gidecektir.

İnsanlar günlük yaşama biçimleri, dünyadaki olumlu olumsuz gelişmeler, etkileşimler, olaylar, üzüntüler ve sevinçler içinde düşünce üretip kendilerini yenileyecekler ve bu çabadan da hiçbir zaman vazgeçmeyeceklerdir.

Geniş ufukları olan, düşünen, düşündüğünü açıklayan, görsel iletişim araçlarının verdikleriyle yetinmeyen, kültürlü insanların yaşadığı özgür ve demokratik ortamı olan, geleceğin, 2000'li yılları Türkiye için bu kavramların yerleştirilmesi çok önemli. Bunun sonunda kitabı isteme, sahip olma ve bundan haz duyma duygusunun yaygınlaştığı insanların Türkiye'si, okuyan, yazan Türkiye, düşünmelerin gerçekleştiği Türkiye olacaktır.

Okumak ve yazmak, insanların insanca duygularını, kendi kendisiyle yalnız kalabildiği tad alma ve haz duyma anlarının yaşandığı tek alandır. İnsanlar yaşanan bu anların sonucunda dünyamızı süsleyen fikir ürünlerini ortaya koyuyor, yetenekli kişiler ortaya çıkıyor, hepimizin ülkemizin giderek dünyamızın malı oluyor.

Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğümüzün çalışma alanı, kültürümüzün zenginliği göz önüne alınarak araştırma, derleme, arşivleme, yayın, tanıtma vb. konularda yoğunlaştırılmıştır. Araştırmalar; yurtiçi ve yurtdışında, yaygın ve etkin bir biçimde yapılmakta, sağlanan bilgi ve belgeler arşivlere kazandırılmakta, yayın yoluyla geniş kitlelere sunulmaktadır.

Halk kültürünün; halk edebiyatı (masal, efsane, hikaye, türkü, mani, atasözü, destan, ağıt), halk tiyatrosu (karagöz, kukla, orta oyunu, köy seyirlik oyunları), gelenek-görenek ve inançlar (inanç ve töre kuralları, bayramlar, doğum, evlenme törenleri vb.), el sanatları, halk mimarisi, halk ekonomisi, halk oyunları ve müziği konularındaki bu yayınlar, kültürel özelliklerimizi yerelden ulusala, ulusaldan evrensele taşımaktadırlar. Yine, halk kültürü konulu kongre, sempozyum ve seminerlerde, kültürel değerlerimiz bilimsel platformlarda tartışılmakta burada sunulan bildirileri yayımlanarak gelecek kuşaklara aktarılmaktadır.

İnsanı, çevremizi, ulusal ve evrensel niteliklerimizi, bir yandan da kendimizi, en iyi biçimde tanıtmamızın yolu kitaptan geçer. Bu gerçek bilincinde sürekli bilimi, bilgiyi araştırmanın; en iyiyi ve güzeli aramanın, kitap ve kitap okumamızın çoğulcu, katılımcı, demokratik ve çağdaş toplumu yaratacağına içtenlikle inanıyoruz.

D.Fikri SAĞLAR
Kültür Bakanı

ISBN: 975 - 17 - 1133 - 3

Kültür Bakanlığının 16.4.1993 tarih ve 351-1577 sayılı onaylarıyla 6000 adet bastırılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
GİRİŞ	7
A. Halk Hikâyeleri Hakkında Çalışmalar	7
B. Mahmut ile Nigâr Hikâyesiyle İlgili Çalışmalar	10
C. Varyantların Tanıtımı	11
I. BÖLÜM	
MAHMUT İLE NİGÂR HİKÂYESİYLE İLGİLİ HUSUSLAR	13
A. Hikâyenin Konusu	14
B. Hikâyenin Doğuşu ve Tasnifi	15
C. Hikâyenin Teşekkül Tarihi ve Yeri	18
II. BÖLÜM	
HİKÂYENİN YAPISI VE VARYANTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	21
A. Hikâyenin Yapısı	22
B. Varyantların Özeti	27
1. Sivas Varyantı (V1)	27
2. Azerbaycan Varyantı (V2)	34
3. Osmanlı Varyantı (V3)	37
4. Fark Rıza Güllüoğlu Varyantı (V4)	41
C. Varyantlardaki Şiirlerin (hece, durak, dörtlük, ve kafiye yönünden) karşılaştırılması	46
D. Varyantların Karşılaştırılması	65
1. Kahramanların ailesi ve memleketi	65
2. Kahramanların doğumu	66
3. Kahramanların yetiştirmeleri	67
4. Aşkın doğuşu	67
5. Saz çalma yeteneğinin kazanılması	68
6. Kahramanın yoksul hale gelmesi	68
7. Kahramanın gurbete çıkması	69
8. Kahramanın kardeşi Kamber'le karşılaşması ve sevgiliyi aramaları	69
9. Kahramanın imtihan edilmesi	70
10. Sevgili ile ilk karşılaşma	70
11. Araya giren engeller ve kıskançlıklar	71
12. Kahramanların cezalandırılmaları	71
13. Kamber'in Mahmut'u araması	72
14. Kahramanların cezalarının sona ermesi	72
15. Dügün	73
III. BÖLÜM	
METİNLER	74
A. Sivas Varyantı	75
B. Azerbaycan Varyantı	148
Bibliyografya	162
SONSÖZ	165
LÜGATÇE	166

ÖNSÖZ

Türk Halk Edebiyatının sözlü verimlerinden olan halk hikâyeleri, yüzyıllar boyunca Türk insanını kimi zaman eğitmiş ve eğlendirmiş, kimi zaman da bilgiye kavuşturmuştur. Genellikle aşklar tarafından uzun gecelerde anlatılan bu hikâyeler, halkın en büyük eğlence vasıtası olmuştur. Dinleyiciler bir yandan eğlenirken, bir yandan da kendilerini hikâyeye kapılarak kahramanlarla beraber olmuş, çileyi birlikte çekmiş, mutluluğu birlikte tatmış, zevk almıştır. Gerçek dinleken, gerekse bu hikâyeleri okurken aşk, cengâverlik, dostluk, yardımlaşma, sabır, tahammül gibi konularda kişi, kendi karakteristik yapısından ve düşüncelerden izler bulur. Bu arada halk kültürü ve halk edebiyatı potansiyelinde pişerek olgunlaşır, kişiliğini kazanır.

Ülkemizde Erzurum, Kars gibi yörelerimizde hâlâ canlı olarak hikâyeye anlatma geleneği yaşatılmaktadır. Bu durum, son birkaç yıl kadar Sivas'ta da devam ediyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ağa Davut'un sürdürdüğü gelenek Dehşetkuyulu Aşık Ahmed'e kadar gelmiştir. Yaklaşık on yıldır bu konuda araştırmalar yapıyorum. Elde ettiğim sonuç, Sivas'ın kuzularında ve köylerinde hikâyeye anlatma geleneğinin tamamen kalkmış olmasıdır. Bazı yerleşim bölgelerinde tek tük hikâyeye ve masal bilenler ve anlatanlar da geleneği devam ettirmemektedir. Biraz önce sözünü ettiğim ve kendisinden üzerinde çalıştığım Mahmut ile Nigâr hikâyesini derlediğim Aşık Ahmet de 7-8 yıl önce bu geleneği sürdürmemiş, bırakmıştır.

Araştırmalarımız sırasında hikâyenin üç varyantını daha tespit ettik. Bunlar; Azerbaycan, Osmanlı ve Fark Rıza Güllüoğlu Varyantlarıdır. Çalışmamızı bu dört varyant üzerinde yaptık.

Eserin "Giriş" bölümünde halk hikâyeleri üzerinde bugüne kadar yapılan çalışmalar kronolojik bir sıra takip edilerek ele alınmıştır. Daha sonra, Mahmut ile Nigâr Hikâyesi ile ilgili metinlerden bahsedilmiş ve faydalanan varyantlar tanımlanmaya çalışılmıştır.

"Mahmut ile Nigâr Hikâyesiyle İlgili Hususlar" bölümünde, hikâyenin konusu, doğuş yeri ve tasnifi, hikâyenin teşekkül tarihi ve yeri üzerinde durulmuştur.

"Hikâyenin Konusu" bahsinde, halk hikâyelerini konuları bakımından bazı tasniflere tabi olan araştırmacılar söz edilmiş; bunlardan örnek olarak Pertev Nalif BORATAV ve M.H. TAHMASB'in tasniflerine yer verilmiştir. Sonra bu tasniflere göre Mahmut ile Nigâr Hikâyesinin konu itibarıyla ne tür bir hikâyeye olduğu üzerinde durulmuştur.

"Hikâyenin Doğuş Yeri ve Tasnifi" bölümünde, önce, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin bir aşıkın hayat hikâyesi mi olduğu, bir aşıkın şiri üzerine mi kurulduğu, yoksa önceden bilinen bir konunun işlenmiş hali mi olduğu hususları tartışılarak bir hükme varmaya çalışılmıştır.

"Hikâyenin Teşekkül Tarihi ve Yeri" kısmında da Anadolu'nun güneyinde,

A. HALK HİKÂYELERİ HAKKINDA ÇALIŞMALAR

Halk hikâyelerimiz üzerinde ilk çalışmalar batılı araştırmacılar tarafından yapılmış olup kronolojik olarak şu sırayı takip eder.

Türk halk hikâyeleri üzerinde ilk çalışmayı, Türkiye'de derlemeler yaparak, etüdünü 1892-1893'te "Türkische Volksromane in Klein-Asien" adıyla yayımlanan Ignaz KUNOŞ gerçekleştirmiştir. Kunoş, bu eserinde Köroğlu, Şah İsmail, Mahmut ile Eñif, Melik Şah, Aşık Garip, Deñiyok ile Zülfişiyah, Razinihân ile Mâhîrûze, Sitemkâr, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Aşık Kerem gibi hikâyeleri konularına göre tasnif etmiştir. Halk hikâyelerini, yığılmuş romanı, saz şairlerinin romanı ve yığıtlık-saz şairleri romanı olmak üzere üç gruba ayrılarak incelemeye tabi tutmuştur(1).

Yabancılar tarafından yapılan ikinci çalışma Dr. Otto SPIES'e aittir. Spies, "Türkische Volksbücher" adıyla, derlediği metinlerden hareketle bazı görüşler de getirecek bir incelemesini yayımlar. Behçet GÖNÜL, bu eseri, 1941 yılında "Türk Halk Kitapları" adıyla Türkçeye çevirir (2). Spies, eserin "Önsöz"ünde; "Önümüzdeki çalışma Türk halk kitaplarına ait mufassal ve muayyen mes'eleleri etüd eden bir teklif değil, bu hemen hemen tamamlayan ebedî nev'e umumî bir giriş ve halk kitaplarına toplu bir bakıştır(3)." dedikten sonra, Türk halk kitaplarının kaynakları, mevzu ve parçaları, motifler, şekli, stil ve iç yapı üzerinde durur, Melikşah ile Güllühan, Asuman ile Zeycan hikâyelerinin metnini verir; eserin sonunda da motiflerin indeksini koyar.

Dr. Hans-August FISCHER de aynı sene "Şah İsmajil und Gülizar" adlı bir eser yayımlar. Fischer, bu çalışmasında uzunca bir önsözden sonra Şah İsmail ile Gülizar hikâyesinin muhtelif metinleri karşılaştırır; tenkitli metin ile Almanca tercümesini ilave eder (4).

1930 yılında G. RAQUETTE, Orta Asya'da bulunduğu bir sıra elde ettiği 1907 yılında yazılmış, bir defterdeki Tahir ile Zühre hikâyesini yayımlar. Raquette'in bu eserinde, hikâyenin Arap harfli metni, transkripsiyonu ve Almanca tercümesi bulunmaktadır (5).

- (1) Ignaz KUNOŞ, *Türkische Volksromane in Klein Asien, Ungarische Revue* 12. ve 13. sene, Budapeşte, 1892-1893. (Perteve Nalli Boratav Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara 1946, s. 25'ten naklen)
- (2) Dr. Otto SPIES, *Türkische Volksbücher*, Leipzig, 1929 (Çev. Behçet GÖNÜL, Türk Halk Kitapları, İstanbul, 1941).
- (3) Behçet GÖNÜL, a.g.e., s. 3.
- (4) Dr. Hans-August FISCHER, *Şah İsmajil und Gülizar Ein Türkischer Volks-Roman*, Leipzig 1929.
- (5) G. RAQUETTE, *Taji bila Zohra Eine osttürkische Variante der Sage von Tahir und Zohra*, Lund 1930.

doğusunda, hatta Azarbaycan'da Han Mahmut, Mirze-i Mahmut, Gul Mahmut gibi çeşitli adlarla bilinen ve anlatılan Mahmut ile Nigâr Hikâyesinin ne zaman ve nerede teşekkül etmiş olabileceği araştırılmıştır.

Çalışmamızın II. Bölümünde, hikâyenin yapısı üzerinde durulmuş, dört varyantın özeti verilmiş, varyantlarındaki şüriat karşılaştırılmış ve varyantlar mukayese edilmiştir.

"Hikâyenin Yapısı" bahsinde hikâyedeki üslup ve şekilden söz edilmiş, zaman zaman da halk hikâyelerindeki ortak motiflere temas edilmiştir. Varyantlar ve varyantlardaki şüriat karşılaştırılırken önce, varyantların özellikleri verilmiş, sonra epizotlarına göre farklı ve benzer yönler üzerinde durulmuştur.

Eserde, incelemeler sırasında baş vurulan eserler ve makaleler ise "Bibliyografya" başlığı altında gösterilmiştir. Bibliyografyada asıl müracaat edilen eserlere yer verilmiş olup ayrıntılara kaçılmamıştır.

III. Bölümde, bugüne kadar hiç yayımlanmayan Şivas Varyantı metin olarak verilmiştir. Kiril alfabesiyle yayımlanan Azerbaycan Varyantı da Şivas Varyantı gibi orijinal görüldüğünden. Latin harflerine çevrilerek yine esere dahil edilmiştir. Metin olarak hacimli olması ve diğer varyantlarla farklılık göstermesi bakımından, incelemede mümkün olduğu kadar Şivas Varyantı göz önünde bulundurulmuştur. Osmanîye Varyantı'nın lisans tezi olması, Faruk Rıza Gülloğlu Varyantı'nın da yayımlanmış olmasından dolayı metin halinde kitaba alınması uygun bulunmamıştır.

Eserin sonuna eklenen "Lügatçe" de, Şivas ve Azerbaycan Varyantlarında geçen bölgeye has kelimelere yer verilmiş ve metinde buldukları yere göre anlamları verilmeye çalışılmıştır. Bazan bir kelimenin taşıdığı ikinci anlam da yazılmıştır. Kelimelerin cümlede ne şekilde geçtiğinin görülmesi için, anlamlarının yanında buldukları sayfa not edilmiştir.

Varyantlara-zâit bilgiler verilirken kimi zaman metinlerden alıntılara ihtiyaç duyulmuştur.. Bunlardan Ösmaniye ve Faruk Rıza Gülloğlu Varyantlarına ait olan rakamlar asıl kaynağı, diğer rakamlar ise kitabımızdaki sayfayı göstermektedir.

Bu kitaptaki Şivas Varyantını anlatmak lütfunda bulunan ve şimdi rahmetli olan Aşık Ahmet BOZKURT'a, onun manevi huzurunda içten teşekkürlerimi sunuyorum, rahmetle yad ediyorum. Ayrıca, eserimin hazırlanmasında yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Turgut KARACAN'a ve basılmasında emeği geçen Kültür Bakanlığı HAGEM mensuplarına minnet ve şükranlarımı iletmek benim için vefa borcudur.

Yrd.Doç.Dr. Doğan KAYA

Baülî araştırmacılarla başlatılan hikâyelerin üzerinde çalışılmanın bizde ilk ürünü Fuat KÖPRÜLÜ'de görüldü. Sözlünü ettiğimiz çalışma, Köprülü'nün "Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi" adlı eseridir. Köprülü, bu eserin üç kısma ayırır. Birinci kısımda Kayıkçı Kul Mustafa hakkında bilgi verir, sanat ve tesiri üzerinde durur; ikinci kısımda Genç Osman hikâyeleri ve destanı ile bunların mukayese ve tahliline yer verir; üçüncü kısımda da Kayıkçı Kul Mustafa'nın şifresini, notu ve manzumelerin fihristini kaydeder (6).

Halk Edebiyatı çalışmaları bakımından, değerli halkıyacı Pertev Nâîî BORATAV'ın 1931 yılında çıkardığı "Koroğlu Destanı" adlı eseri oldukça önemli bir eserdir. Boratav, bu çalışmasında, Koroğlu'nun tespit ettiği muhtelif rivayetlerin mukayeselerini yapar; daha sonra da destanın menşei üzerinde durur; Maruş, Elazığ, Yataç ve Urfa rivayetlerinin metnini verir (7).

Mustafa Nihat ÖZÜN, 1936 yılında "Türkçede Roman"ı yayımlar. Özün, eserin "Eski Edebiyatımızda Hikâye" başlıklı bölümünde, hikâyeleri sınıflandırmalara tabi tutar, özelliklerini verir, kimi yerde de konu ile ilgili görüşlerini belirtir (8).

1937'de "Halk Kitaplarına Dair" adlı bir kitap yayımlayan Faruk Rıza GÜLÖĞÜL, eserinde Mahabat Umum Müdürlüğü'nün halk kitaplarının modernleştirilmesi hakkındaki tammının uyardığı minakâşalara yer verir (9).

Pertev Nâîî BORATAV'ın 1946'da çıkardığı "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eserinde ise, o güne kadar halk hikâyeleri konusunda yazılmış eserlerin başında gelir. Boratav, eserin başında halk hikâyelerinin mevzuu, şekli ve üslubu üzerinde durur. Daha sonra halk hikâyelerinin destan, masal, roman halk şüir, realist halk hikâyeleri ve meddah hikâyeleriyle ilgisini inceler. Hikâyenin doğuşu, gelişmesi hikâyelerin tarihle ilgili ve kitaba geçişine değindikten sonra, üç hikâyenin (Gül ile Alişir, Koroğlu, Celali Bey'le Mahmut Bey) metnini verir; eserin sonuna da dizin ve fihrist koyar (10).

Şükri MELÇİN de lissans tezi olarak hazırladığı "Kerem ile Aslı Hikâyesi"ni genişleterek 1949'da yayımlar. Elçin, hikâye metnine yer vermediği eserinde, Aşık Kerem'in hayatı, tarihi kişiliği, hikâyenin teşekkül tarihi, hikâyelerin motifleri gibi konular üzerinde durur, sonra da belli başlı şifreleri kaydeder (11).

Halk hikâyeleri ile ilgili olarak, 1949 yılında İhan BAŞGÖZ'ün de bir çalışması vardır. Başgöz, DTCE'nde doktora tezi olarak "Biyografik Türk Halk Hikâyeleri" adlı bir çalışmaya yapar. Tezinin "Giriş" bölümünde Türk

halk hikâyelerini Arap, Fransız ve İngiliz halk hikâyeleri ile karşılaştıran Başgöz, daha sonra da biyografik hikâyeler (Tuğrakanlı Abbas, Aşık Kerem, Aşık Garip, Ercişli Emrah, Karacaoglan, Dede Kasmı) üzerinde durur.

W. EBERHARD da 1955 yılında konumuzla ilgili bir kitap yayımlar. "Minstrel Tales From Southeastern Turkey" adındaki eserinde Eberhard, Güney Anadolu'da tespit ettiği beş halk hikâyesini (Elibeylioğlu, Ali Paşa, Koroğlu, Hursit ile Mahmişir, Kozanoğlu) tahlil eder; Elibeylioğlu ile Ali Paşa hikâyelerinin İngilizce metnini verir. Eserin sonunda bibliyografya ile indeks vardır (12).

Cumhuriyetten sonra başlayan ve gelişen folklor ve halk edebiyatı sahalarında yapılan çalışmalar, Atatürk Üniversitesi'nde yoğunluk kazanmıştır. Üniversitemin Türk Dil ve Edebiyatı bölümünde yapılan halk hikâyeleri ile ilgili tezlerin sayısı oldukça kabardır. Biz, aşağıda, bu çalışmaların bazılarından söz edeceğiz.

Bölüm elemanlarında Ass. Mehmet AKALIN ve Ass. Muhann BALI, Prof.Dr. Mehmet KAPLAN'ın danışmanlığında hazırladıkları "Koroğlu Destanı" adlı eseri 1973 yılında yayımlar (13).

Halk edebiyatı asistanlarında Muhann BALI, hazırladığı "Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi" adlı doktora tezini 1973'te yayımlar. Balı, eserinde, Emrah'ın tarihî şahsiyeti, hikâyenin teşekkülü, tasnifi, varyantların mukayesesi üzerinde durur. Halk hikâyecisi Behcet MAHİR'den derlediği metni kaydeder ve hikâyeyi muhteva yapı, şekil, dil ve üslup bakımından tahlil eder (14).

Dr. Fikret TÜRKMEN, 1972'de hazırladığı "Aşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" adlı doktora tezini 1974 yılında yayımlar. Yazar, eserin başında halk hikâyeleri hakkında yapılan çalışmalar üzerinde durduktan sonra sırasıyla, Aşık Garip hikâyesinin mahiyeti, teşekkülü, hikâyenin yapı bakımından tahlili ve varyantların mukayesesi, hikâyenin şifreleri, Türkiye'de ve yurt dışında Aşık Garip konularını ele alır, son olarak da beş varyantın metnini verir (15).

Daha sonra Doç.Dr. Fikret TÜRKMEN, "Tahir ile Zühre" hikâyesinin 22 varyantından hareket ederek hazırladığı çalışmasının 1983'te yayımlar (16).

Bu tezlerden başka halk hikâyeleri üzerinde hazırlanmış bazı tezler daha vardır. Sözelgelişi, Zeynelâbidin MAKAS'ın "Yaralı Mahmut ile Mahabb Hanım Hikâyesi (17)", "Tuğfanganlı Abbas ve Gülgeç Peri

- (6) Fuat KÖPRÜLÜ, *Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, İstanbul 1930.
- (7) Pertev Nâîî BORATAV, *Koroğlu Destanı*, İstanbul 1931.
- (8) Mustafa Nihat ÖZÜN, *Türkçede Roman*, İstanbul 1936.
- (9) Faruk Rıza GÜLÖĞÜL, *Halk Kitaplarına Dair*, İstanbul 1937.
- (10) Pertev Nâîî BORATAV, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Ankara 1946.
- (11) Şükri Murat ELÇİN, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, Ankara 1949.

- (12) W. EBERHARD, *Minstrel Tales From Southeastern Turkey*, Berkeley, California 1955.
- (13) Mehmet KAPLAN, Mehmet AKALIN, Muhann BALI, *Koroğlu Destanı*, Ankara 1973.
- (14) Muhann BALI, Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi, Ankara 1973.
- (15) Dr. Fikret TÜRKMEN, *Aşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara 1974.
- (16) Doç.Dr. Fikret TÜRKMEN, *Tahir ile Zühre*, Ankara 1983.
- (17) Zeynelâbidin MAKAS, *Yaralı Mahmut ile Mahabb Hanım Hikâyesi*, Doktora ön çalışması, Erzurum 1979.

Hikâyesi (18)"; Ali Berat ALPTEKİN'in "Kırman Şah Hikâyesi(19)" bunlardan bazılarıdır.

Halk hikâyeleri ile ilgili olarak hazırlanmış tezler oldukça fazladır. Ali Berat ALPTEKİN, "Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası" başlıklı yapısında sözünü ettiğimiz tezlerin toplu listesini vermiştir (20).

Son on yılda üniversitelerde yaptırılan yüksek lisans ve lisans tezlerinin pek çoğu yine bu konuyla ilgili olup, genellikle metin tespiti şeklindedir.

Kısaca tanıtıma çalıştığımız kitap ve tezlerin dışında pekçok sayıda, önemli makaleler de vardır.

B. MAHMUT İLE NİGAR HİKÂYESİYLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Mahmut ile Nigar hikâyesi üzerindeki çalışmalar yok denecek kadar azdır. Hikâyeden ilk bahsedilen Pertev Nâîî BORATAV'dır.

Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği adlı eserinin Bibliyografya kısmında "Mirze-i Mahmut" adlı bir hikâyeye rastlıyoruz. Bu yayımladığı Han Mahmut adlı hikâyeden söz eder (21). Bibliyografyadan ve Boratav'ın bu hikâyeden aldığı bölümlerden(22) anladığımız kadarıyla, Han Mahmut hikâyesinin, hikâyemizin yakın bir varyantı olabileceğini tahmin etmekteyiz. Fakat, bu hikâyeyi görüp incelemek için elimizdeki materyal yeterli değildir.

Yine aynı eserin 19. sayfasında "III-Basılmamış Metinler, A.Derlenmiş Metinler" arasında "Mirze-i Mahmut" adlı bir hikâyeye rastlıyoruz. Bu hikâyenin Dursun KILIÇ'tan F. ÇELİK tarafından derlendiği anlaşılmaktadır. 48 sayfa olan bu hikâye DTCF FAR (Folklor Arşivi)'nde gösterilmiştir. Araştırmalarımız sırasında sözü edilen hikâyeyi Boratav'ın Fransa'ya giderken beraberinde götürdüğünü öğrendik Dolayısıyla, Han Mahmut ve Mirze-i Mahmut adlarıyla anılan hikâye metinlerini elde edip incelemek mümkün değildir. Boratav, sözünü ettiğimiz eserin hem Han Mahmut, hem de Mirze-i Mahmut'tan kısa da olsa yer yer bahsetmekte, bizi incelemeye çalıştığımız Mahmut ile Nigar hikâyesine yaklaştıran birçok noktalara değinmektedir.

(18) Zeynelâbîdîn MAKAS, Tufurganlı Abbas ve Gülgeç Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, Doktora Tezi, Erzurum, 1982.

(19) Ali Berat ALPTEKİN, Kırman Şah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma, Doktora Ön Çalışması, Erzurum, 1980.

(20) Ali Berat ALPTEKİN, Türk üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 23, İstanbul, 1983, s. 207-228.

(21) Pertev Nâîî BORATAV, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, s. 14.

(22) Pertev Nâîî BORATAV, a.g.e., s. 166-168.

C. VARYANTLARIN TANITILMASI

Araştırmalarımızı sürdürürken, Mirze-i Mahmut hikâyesini anlatan Dursun KILIÇ (Cevlanî)'a çirak yapmış Karşılı Üzeyir Fünhanî'nin Mirze-i Mahmut hikâyesini bildiğini öğrendik(23). Hikâyeyi derlemek üzere Kars'a gittiğimizde, Aşık Üzeyir, hikâyeyi yıllardır anlatmadığını, hikâyesinin kahramanları ve olayın geçtiği yerler dışında bildiklerinin çoğunu unuttuğunu söyledi. Bu sebeple hikâyesinin Kars Varyantı olabileceği ümidi de kaydetmiş olduk. Bu varyantların dışında dört varyant tespit etmiş bulunmaktayız. Bunlar; Sivas Varyantı (V1), Azarbaycan Varyantı (V2), Osmanlı Varyantı (V3) ve Faruk Rıza GÜLÖĞÜL Varyantı (V4)'dür.

Hikâyesinin Sivas Varyantı'nı Yıldızeli'nin Delikkaya (yeni adı, Bakırcıoğlu) köyü nüfusuna kayıtlı, 1926 doğumlu Aşık Ahmet BOZKURT'tan derledik. Hikâyeden ve hikâyeciden bizi haberdar eden Aşık İsmetî olmuştur. İsmetî*, bir sohbetimiz sırasında hikâyecilik geleneğini devam ettiren bir kişi tanıdığını, fakat, onun şu anda bu işi bıraktığını söyledi. Aşık Ahmet'le tanışık ve 18-19-20 Ağustos 1985 günlerinde Mahmut ile Nigar hikâyesini derledik. Aşık Ahmet, bu hikâyeyi 5,5 saatte anlattı.

1973-1974 yıllarına kadar Sivas ve Yıldızeli'nin köylerinde hikâyecilik geleneğini sürdüren ve 1992 Ağustosunda vefat eden Aşık Ahmed'in anlattığı hikâyeler şunlardır: Mahmut ile Nigar, Mahmut ile Elif, Latif Şah, Şah İsmail, Emrah ile Selvi, Sitemkâr ile Gül, Mahmut ile Mahbub, Sayfuzüleyzen, Seyfünmülük.

Aşık Ahmet, hikâyelerin kimisini (Sitemkâr ile Gül) 4 saatte, kimisini (Emrah ile Selvi) de 9-10 saatte anlatmaktadır. Elliyle yakın şiri olan Aşık Ahmet, Sivas ve civarında, asıl şöhretini anlattığı hikâyelerle sağlamıştır. Hikâyelerden bazıları (Şah İsmail, Seyfünmülük, Emrah ile Selvi) anneannesi Fadime (lakabı, İmamın Kızı)'den öğrenmiştir. Ona da babası Molla Ahmet öğretmiştir. Aşık Ahmed'in ailesi 1293 (1877-1878) yılında Bayburt'un Kara mahallesinden Sivas'a gelmiştir. Arap ve Latin Alfabesi'nin kendi kendine öğrenen Aşık Ahmet, Mahmut ile Nigar hikâyesini e ilk defa anneannesinden dinlemiştir.

Gençliğinde, Faruk Rıza GÜLÖĞÜL'un yayımladığı "Yaralı Mahmut ile Nigar" kitabını da okuyan Aşık Ahmet, zamanla hikâyesinin bünyesinde değişiklikler yapmıştır. Gerek nesir kısmında, gerekse mısra ve dörtlüklerdeki bu değişiklikler hikâyeye yeni bir hüviyet kazandırmıştır.

(23) Aşık Şeref TAŞLIOVA, Karşı Aşık Geleneği ve Halk Hikâyeleri, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II (Haz. Feyzi HALICI), Ankara 1985, s. 143.
Feyyaz SAÇILAM, Karşı Aşık Kahvesi İgi Bekliyor, Türk Folkloru, s. 86, Eylül 1986, s. 25-27.

* Aşık İsmetî : 1934 yılında Sivas'ın Kâyalı Köyünde doğmuştur. Çocukluğu ve gençliği yoksullukla geçmiştir. Gençliğinden itibaren şir yazan İsmetî, genellikle taşlama ve derit konularında yazdığı şiirlerde dâba güçlüdür. (Genç bilgi için bkz. Doğan KAYA, Aşık İsmetî, Sivas 1984.)

Hikâyedeki vakıanın sağlam oluğu, motif ve formellerin fazlalığı, şahıs ve mekânın açık olarak verilmesi, diğer varyantlara nazaran daha geniş olması gibi sebeplerden bu varyantı esas meîin olarak kabul ettik.

Azerbaycan Varyantı (V2)'ni. Azerbaycan Mehebbet Destanları (24) adlı kitaplan aldık. Esere bir komisyon tarafından yazılmıştır. Meîinlerin yazısı Kiri Alfabesi ile dir. 492 sayfaolan kitapta "Önsöz"den sonra, şu hikâyelerin meîini bulunmaktadır: Tahir ile Zâhîre, Aşık Kerem, Aşık Garip, Kurbanî, Abbas Gâlgöz, Gul Mahmut, Leyli Mecnun, Valen Zernigân, Ali Han Feri, Mehemmed Güldam, Han Çoban, Sultan Gendab.

İncelediğimiz varyantı, bu eserde "Gul Mahmut" adıyla kayıtlıdır. Hacım İbrahimîyle pek geniş olmayan bu hikâyede, ağır özelliklerine bağlı kalmıştır. Biz, burada, Sivas Varyantında olduğu gibi meîni tam olarak naklettik.

Osmaniye Varyantı (V3). M. Nuri MİNGAN'ın mezanîyet tezinde bulunmaktadır. Meîinde, kısmen ağır özelliklerine uyulmuştur. Hikâyenin adı: "Han Mahmut Hikâyesi" dir. Hikâyeyi anlatan Yaşar SOYLU hakkında bilgi verilmemiştir (25). Bu çalışmamızda, hikâyenin geniş bir özeti verildi.

Faruk Rıza GÜLÖĞÜL Varyantı (V4) ise 1943 yılında basılmış "Yaralı Mahmut ile Niğâr" adlı bir kitaptır. Eserde, hikâyenin kimden derlendiği veya hangi kaynaktan alındığına dair bir bilgi yoktur. Yazanın kullandığı dil ve üslup, bir halk hikâyecisinin dilinden ve üslubundan farklı olup orijinalitesi bozulmuştur. Yazara hikâyeyi masal unsurlarından arındurarak kaleme almıştır. Eserde 9 resim bulunmaktadır (26).

MAHMUT İLE NİGÂR HİKÂYESİYLE İLGİLİ HUSUSLAR

(24) M.Hüseyn TAHHASB, Tahmasb HIRZELİYAN, İsmail ABBASOV, Nuraddin SEYİDOV, Azerbaycan Mehebbet Destanları, Bakü 1979, s. 309-322.

(25) M.Nuri MİNGAN, Osmaniye Cevdetiye Kasabasının Folklor Örnekleri, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Lisans Tezi, erzurum 1978, s. 27-42.

(26) Faruk Rıza GÜLÖĞÜL, Yaralı Mahmut ile Niğâr, İstanbul Emniyet Kitabevi, İstanbul 1943, 78 sayfa.

I. Gehramanlık Destanları

- a. Gedim bahadırı nagulları, seherli nagullar ve esafiri görüşlerle sesleşen gehramanlık destanları
- b. Tarihi hadiselerle sesleşen gehramanlık destanları
- c. Adi gehramanlık destanları.

II. Mehebbet Destanları

- a. Mehebbetle gehramanlık hütdürlarında dayanan destanlar
 - b. Eslî mehebbet destanları
1. Nagullara bağlı mehebbet destanları
 2. Gedim epostlara bağlı mehebbet destanları
 3. Yazılı edebiyata bağlı mehebbet destanları
 4. Orjinal mehebbet destanları
- c. Mecazî mehebbetle hesredilmiş destanlar

1. Astral destanlar

2. Renzi destanlar

III. Aile-Ehlag Destanları(29)

Bu tasnife göre, Mahmut ile Nigâr hikâyesini "Asıl aşk hikâyeleri" diyebileceğimizez, "Eslî mehebbet destanları" bölümünde zikredebiliriz.

Hikâyede, dervişin aniden ortaya çıkarak kahramanın doğumunda rol oynaması, kahramanı bir anda istediği yere getirmesi gibi, bazı masal motiflerine rastlıyoruz. Bu motifler hikâyenin teşekkül bahsinde de temas edeceğimizez faktörlerin etkisiyle hikâyede yer almıştır. Bunun yanında, hikâyedeki, sevgilerin sandığa konulup denize atılması motifine dini hikâyelerde, destanlarda ve masallarda da rastlıyoruz. Bu ve buna benzer motiflerin destan ve masallarda görülməsi, hikâyeyi bu türden içinde görmemiz için bir sebep teşkil etmez.

Mahmut ile Nigâr hikâyesi, kahramanları hayali ve konusu aşk olan bir hikâyedir.

B. HİKÂYENİN DOĞUŞU VE TASNIFI

Mahmut ile Nigâr hikâyesinin ve tasnifi konusunda hüküm yürütmek için önce şu soruların cevabını aramız gerekiyor.

- a. Hikâyeye, bir âşğın hayat hikâyesi midir?
- b. Hikâyeye, bir âşğın şiiri üzerine mi kuruluyor?

A. HİKÂYENİN KONUSU

Türk halk hikâyelerinin konuları üzerinde, bugüne kadar birçok çalışmalar yapıldığı olmuştur. Bu çalışmalar sırasında, bazı araştırmacılar, hikâyeleri konuları bakımından tasnif etmişler, birtakım görüşleri ileri sürmüşlerdir.

İgnaz KUNOŞ, Nihat Sami SOMYARKIN (BANARLI), İsmail Habîb (SEVÜK), E. SAUSSEY, Hikmet İLAYDIN ve Mustafa Nihat ÖZÖN gibi araştırmacıların bazı tasnif denemeleri olmuşsa da bu konuda kesin bir sonuca varılmamıştır. Fakat, Pertev Nâîli BORATAV'ın tasnifi değerlerine göre daha detli toplu ve daha kalıcıdır. Boratav, "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eserinde, hikâyeleri, konuları bakımından kahramanlık ve aşk olmak üzere ikiye ayırmış, daha sonra onları kendi arasında gruplandırarak şöyle bir tablo ortaya koymuştur:

I. Kahramanlık hikâyeleri

A. Köroğlu kolları

B. Diğer kahramanlık hikâyeleri

a. Köroğlu dairesine bağlı olanlar

b. Diğer hikâyeler

II. Aşk hikâyeleri

A. Kahramanı muhayyel olanlar

B. Aşk şairlerinin romanlaşmış hayatları

III. Bu kategoriye tamamıyla girmeyen hikâyeler

A. Aşk maceraları

B. Meşhur koçaklara (eşkıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler (27).

Boratav, Mahmut ile Nigâr hikâyesini, "Mirza-i Mahut" adlı altında "Kahramanı muhayyel olan aşk hikâyesi" bölümünde zikrediyor (28).

Halk hikâyelerini son olarak M.H. TAHMASB tasnife tabi tutmuştur. Tahmasb'ın tasnifi ile Boratav'ın tasnifi arasında kısmen farklılıklar göze çarpmaktadır. Tahmasb'ın tasnifi şöyledir:

(27) Pertev Nâîli BORATAV, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, s. 28.

(28) Pertev Nâîli BORATAV, a.g.e., s. 30.

c. Hikâye, önceden bilinen bir konunun işlenmiş hali midir?

a. Türk halk hikâyeleri içinde bazı hikâyeler vardır ki, yaşanmış veya yaşadığı sanılan bir takım aşkların hayatları üzerine kurulmuştur. Bunlar arasında, Tuğfarhanlı Abbas, Âşık Kerem, Âşık Garip, Âşık Kurbanî, Ercişli Emrah, Karacuoğlu, Sümmânî, Ali İzzet sayılabilir. Ne var ki, Türk halk şairleri arasında biri hürriyette, Mahmut isminde, bir halk şairine rastlanıyoruz. Ancak, Pir Yakup'un "Şairler Destanı"nın şu mısrasında **Kul Mahmut** adını görüyoruz.

"Kul Mahmut İman-ı Hasen doludur" (30)

Pir Yakup, XIX. asrın sonları, XX. asrın başlarında yaşamış bir alevî-Bektaşî şairdir. Onun bahsettiği **Kul Mahmut** ise, **Cahit ÖZTELLİ**'nin belirttiği gibi son devir (XIX.-XX. asır) şairlerinden biridir. Halbuki, biz Mahmut ile Nigâr hikâyesinin zamanını ileri bölgelerinde belirteceğimiz gibi XVII. asra kadar götürülebiliyoruz. Demek oluyor ki, Mahmut ile Nigâr hikâyesi bir âşkın hayatı cıralında teşekkül etmiş bir hikâye değildir.

b. Mahmut ile Nigâr, nazım nesir karşımı bir hikâyedir. Bu şekli pekçok şark masallarında ve hikâyelerinde de görülür. **Ottó SPIES**'in belirttiğine göre **Hint İstakârlarında** ve **Arap kabilelerinin elsanelerinde** asıl unsur nazım olup nesir, manzûm parçaların daha iyi aydınlatılması için kullanılmıştır (31). Bir türkü, bir destan etrafında meydana gelmiş bu tür hikâyeler, Anadolu'da "serküşte, kaside", Güney'de ise "bozlak" demir. Bu türkü hikâyelerde, nazım esas, nesir tali unsur olmasına karşılık, Emrah ile Selvi, Elif ile Mahmut, Razanîhan ile Mahfiruze... gibi hikâyelerde ise nesir esas, nazım tali unsurdur.

Mahmut ile Nigâr hikâyesinde de nesrin asıl, nazımın tali unsur olduğunu gönmekteyiz. Bir başka deyişle şirler hikâyesinin sayısı üzerine binası edilmiştir. Bu bilgilerden Mahmut ile Nigâr hikâyesinin şekli olarak nazım-nesir karşımı bir yapı gösterdiğini ve asıl halk hikâyelerimiz içinde mütalaka edilmesi gerektiği ortaya çıkıyor.

c. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde bazı motifler, birçok halk hikâye ve masallarında görülen motiflerle benzerlik gösterir. Kahramanın elemannın yenilmesinden sonra dünyaya gelmesi, rüyada âşk olması, âşklarla imtihan olması ve onların mal elmesi, sevgili uğruna cezaya çarptırılması gibi... Buna benzer motif ve temalar Arabistan, İran, Hindistan, hatta Yunanistan'da ortaya çıkmış, hikâyelerde de rastlıyoruz. Ancak, milletlerin masal ve hikâyelerinde görülen bu motifler ezanların ve sanâtkârların dilinde işlene işlene daha değişik bir hâl alır, bazı ilavelerle yeni bir şekli kazanır. Bazan bir âşkın bildiği konulardan hareketle yeni ve müll bir hikâye vücûda getirdiği olur. Türk Halk Edebiyatı'nda bu şekilde tasnif edilmiş pekçok hikâye vardır. **Çaldırın Âşık**

Şenlik'in Latif Şah, Sevdakâr Şah ile Gülenaz Hanım; Posoflu Âşık Üzeyir'in Ahmet Han, Mustafa Bey; Ardahanlı Âdem Efkarî'nin Abdullah Şah, İbrahim Şah adlı hikâyeleri bunlardan bazılarıdır.

Halk hikâyelerinin teşekkülünde, etkili olan bazı unsurlar vardır. Bunlar; çevrenin etkisi, hikâyesinin ihtiyaçları, hikâyecilik geleneği ile ilk musannıfın kabiliyeti ve bilgisidir. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde çevrenin etkisi yoktur. Ancak hikâyesinin ihtiyacı olan epizodlar ve motifler hikâyeye girmiştir. Bunun yanında formeller ve zıtlıklar (yedi sene, kırk gün, üç gün gibi formel sayılar; zalim baba, imtihan hususunda olan rakip âşklar, iyiliksever yaşlı akraba, iyi ve kötü kalpli kişiler...) gibi geleneklerle ilgili unsurlar mevcuttur. Nihayet, bu musannıfın tasarlanan hikâyeyi şirlerle tanımlaması ve bazı masal unsurlarına katması hikâyesinin teşekkülünde rol oynamıştır. Bütün bunlar bizi, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin bir musannıf tarafından tasnif edilmiş olabileceği düşüncesine götürmektedir. Nitekim 6.X.1986 günü Mirze-i Mahmut hikâyesini derlemek için Kars'a gittiğimizde gördüğümüz Âşık Şeref TAŞLIOVA, bu hikâyeyi **Dikmeleşli Dede Kasım**'ın tasnif ettiğini söyledi. Konu ile ilgili olarak anlatıklarını aynen naklemedikte fayda görüyoruz.

"Kıtlık zamanı.. Köyde ekmek pişmemiş, Dede Kasım sabahleyin erkenden dışarı çıkıyor. Bakıyor ki, musalla taşınun üzerinde üç tane lavaş ekmek. Ac adam, n'olacak, ekmeğin ikisini yiyor. Oluyor ki, bir deya-yı unman. Öyle bir varlığa sahip ki, artık bunun önünde âşk, âlim, ulema, hoca durmuyor. Bunu duyan kırk tane hoca padişahın yanına geliyor. Diyorlar ki: "Dikmeleş köyünde bir tane danacı vardı. Şimdi âlimdir, ulemadır, hocadır kimse karşısında durmuyor. Bunun hali n'olacak Padişah dede Kasım'ı çağırıyor. Diyor ki: 'Yav, sen hocaların işine ne karıştıyorsun?' Dede Kasım diyor ki: 'Padişahım! Boyunum kıldan ince. Yalnız, senin bu kırk tane hocama üç tane söz söyleyeğim.' Padişah: 'Olur, söyle.' diyor. Dede Kasım şunu söylüyor:

*Hükmet mesnebinden dıran âlimler
Ezel bana Yemen huda haber ver
Aşın sünnunun mi'rac evinde
Sözne geçti güftü gıldan haber ver*

*Ol kim idi saya varda mayanı
Su İken bertini seng ü kayanı
Dü alında ba noktanın beyanı
Heft ü heşt ü sivü âhdan haber ver*

*Kimdi gör Resul'a oldu aşkba
Ol kim idi özü gelatı kasba
DEDE KASIM yetik değül hesabı
Veng ü veşt ü engiftüdan haber ver*

Hocalar: 'Padişahım biz âşk değiliz, sözle cevap veremeyiz.' diyorlar. Padişah diyor ki: 'Sana kırk gün müssade vereceğim. Kırk günde, kırk tane hikâye tasnif

(30) Cahit ÖZTELLİ, Sivaslı Ozanlar Congü, Sivas Folkloru, S. 32, Sivas, 1975.

(31) Dr. Ottó SPIES, Türk Halk Kitapları (Çev. Bekçer GÖNÜLÜ), İstanbul 1941, s. 37-38.

edeceksin. O kırk hikâyesinin, ne serencamı, ne hikâvedeki kadın erkek adları, ne de hikâyelerdeki şehrilerin adları birbirine benzeyecek.

Bunlar çıkıyor. Dede Kasım otuz dokuz günde otuz dokuz hikâye tasnif ediyor. Kırkuncu günde hikâyesinin şeklini kurmuş, hayalinde isim bulamıyor. Erkenden kalkıyor, sabah namazını kılıyor. Bakıyor ki, yaşlı pejmürde bir adam, sarayın altından geçiyor. İhüyar diyor ki: 'Ne o Hasta Kasım, niye düşünüyorsun?' O da diyor ki: 'Niye düşünmeyeyim? Benim başında olan senin başında olsa, düşer bayılırım. Ben hiç olmazsa ayaktayım.' 'Nedir?' deyince, o da; 'Böyleyken böyle...' diyor. 'Ey oğul! Allah eşref-i saatını Zühre yıldızına rastlatmış' diyor İhüyar. Dede Kasım bunun üzerine son hikâyesinin adını Eşref Bey koyuyor. Profesör de Fahrettin KIRZIOĞLU, Eşref Bey'i Tüccarî Baba'nın tasnif ettiğini söylüyor. Dede Kasım'ın tasnif ettiği hikâyelerden hatırladıklarım şunlar: Cihan ile Abdullah, Babur Şah, Ali Yar, Mirze-yi Mahmut, Masum, Mehmet Şah. Hatta Kurbanî'yi ve Tufarganlı Abbas'ı da O tasnif etmiştir."

Şeref TAŞLIOVA, bu bilgileri, kendi ifadesine göre Çıldır'ın Göldalı köyü nüfusuna kayıtlı Mehdi BEYAZ ve Allahverdi Hoca'dan öğrenmiştir. Anlatılanların doğruluk derecesi nedir? Mahmut ile Niğâr bir başka deyişle Mirze-yi Mahmut hikâyesini hakikaten Dede Kasım mı tasnif etmiştir? Herhalde bunları, önce şüphe ile karşılamak, sonra da yeni bilgiler elde edilinceye kadar doğruluğunu ihüyatla karşılamamız gerekiyor. Hikâyesinin sözlü olarak Dede Kasım'dan tespit edilmesi ve önceleri hiç bir yerde yayımlanmaması bizi tereddütlere götürmekte ve Dede Kasım tarafından tasnif edilip edilmediğinin doğruluğu hususunda kuşkuya düşürmektedir.

C. HİKÂYESİNİN TEŞEKKÜL TARİHİ VE YERİ

Mahmut ile Niğâr hikâyesinden ilk bahseden Partev Naili BORATAV'dır. Boratav'ın teklifleri DTCF Folklor Arşivi'ndeki metin ve önceden yayımlanmış metinler üzerinde olmuştur. Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği adlı eserinde, Mirze-i Mahmut hikâyesinin teşekkül tarihi hakkında hüküm yürütürken bazı ipuçlarını değerlendirerek hikâyesinin ortaya çıkışını XVII. asra kadar götürmektedir.

"Mirze-i Mahmut adlı güzel orijinal hikâyesinin mevzuunun zamanını yalnız bir istikamette olmak üzere- Karacaoğlan vasıtasıyla tespit etmek mümkün oluyor: Mirze-i Mahmut, sevdiği kızın peşinde gezerken, kardeşi Kanber, çoktan geyiklere karışmış olan Karacaoğlan'a rastlar. Karacaoğlan, Kanber'i sevgili kardeşi Mahmud'a, Mahmud'u da sevdiğine kavuşturduktan sonra yine geyiklere karışır. Demek ki, halk ananesi Merze-i Mahmut hikâyesi mevzuu için de zaman hudutlarından birini tespiti etmemize imkân veriyor: Bu, Karacaoğlan hikâyesinden sonra meydana gelmiş bir mevzu olmak icab eder. Binaenaleyh 17 nci asır sonlarından daha evvel götürülmez" (32).

(32) Partev Naili BORATAV, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, s. 41.

Boratav'ın sözünü ettiği "Mirze-i Mahmut" hikâyesi, Güney Anadolu'da "Han Mahmut", Azerbaycan'da "Gul Mahmut" diye bilinir. Bunların "Mahmut ile Niğâr" hikâyesinin bir varyantı niteliğinde olduğunu şimdilik tahmin etmemiz mümkündür. Elimizde bulunan Gul Mahmut ile Han Mahmut varyantlarındaki benzerlikler, bizi bu fikre götürüyor.

Değerli halkıyaçı Boratav, hikâyesinin teşekkül yeri hakkında bazı görüşler ileri sürmüştür.

"Ali Rıza YALGIN'ın, Dadaloğlu'nun hikâyesidir, diye kaydettiği Han Mahmut hikâyesi, Doğu Anadolu'da meydana gelmiş hikâyelerin bütün hususiyetlerini taşır: Onlarda olduğu gibi, bir halk şairinin, eski bir masal zemini üzerine yeni tipler (bilhassa aşık-halk şairi tipleri) koyma temayülünü bu hikâyede buluruz; Kandıhar, Karaman şehirleri reel yerler olmaktan çok uzaktırlar. Fakat, bu hikâyesinin dikkate değer tarafı, Karacaoğlan'ın hikâyeye bir aralık, bir nevi Hızır rolünde karışmasıdır. Bu hikâyede, birbirine zincirlenen birçok meseleler karşımıza çıkar: Geyiklere karışmış bir "Karacaoğlan" efsanesinin hikâyesinin bir motifini, hatta bir epizodunu teşkil etmesi, hikâyesinin Mahmud ile Kanber'in de adlarını muhafaza ederek Güney-Doğu Anadolu'da yayılmış olması, nihayet telifin -yine aynı bölgede- Dadaloğlu ile sıkı ilgisini olunması gibi. Bunlar hep hikâyesinin Güney-Doğu Anadolu ile sıkı ilgisini gösteren işaretlerdir. Hikâye, Karacaoğlan'ı vakaya karıştırması ve oldukça yayılmış bulunması bakımından Dadaloğlu'nun zamanından evvel telif edilmiş olmak gerekir. Esasen bu hikâyede, Türkmen halk şairlerinin tespit ettiklerini kabul edebileceğimiz hikâyelerin karakterlerini de bulamıyoruz. Buna rağmen mesele karanlık kalmakta devam ediyor" (33).

Görüldüğü gibi Boratav, hikâyesinin teşekkül ettiği coğrafya olarak Doğu Anadolu'yu kabul ediyor, fakat, bunu kesin bir hükme bağlamıyor.

Hikâye, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, Anadolu'nun pek çok yöresinde anlatılmaktadır. Hikâyesinin, zaman içerisinde, anlatıldığı bölgeye ait dil, folklor ve edebiyat gibi bazı özellikler taşıması tabiidir. Nitekim, Mahmut ile Niğâr hikâyesinin Osmanlıya Varyantı'nda Karacaoğlan'ı ve her ne kadar sevgili olarak gözükmüyorsa da Akçakazı'yı görürüz. Halbuki, ne Sivas ne de Faruk Rıza GÜLÖĞÜL'ün varyant olarak aldığımız, fakat, nereden derlendiğini bilmediğimiz eserinde bu tipler vardır. Karacaoğlan, Azerbaycan Varyantı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Karacaoğlan'ın Güney Anadolu'lu bir Türkmen şairi olduğu bilinmemektedir. Ancak, Karacaoğlan, gerek Anadolu, gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altındaki bütün ülkelerde şöhret bulmuş bir saz şairidir. Bu cümleden olarak, Azerbaycan'da da sevilmesi ve sayılması tabii karşılamak lazımdır.

Şu halde, hikâyeyi, Doğu Anadolu hikâye özelliklerini taşıyan bir hikâye olarak görmek ve geniş bir sahaya özellikle Doğu ve Güney Anadolu bölgelerine muhtasır kabul etmek gerekiyor.

(33) Partev Naili BORATAV, a.g.e., s. 168-69.

II. BÖLÜM
HİKAYENİN YAPISI
VE
VARYANTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

A. HİKÂYESİNİN YAPISI

Mahmut ile Nigâr hikâyesi, mensur ve manzum kısımlardan oluşan bir hikâyedir. Bu bölümde hikâyesinin iç yapısı üzerinde durulurken, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin taşıdığı nitelikleri, asıl ve gerçek halk hikâyelerinin nitelikleri ile karşılaştırılacak, farkları ve benzer yanları üzerinde durulacaktır. Bunu yaparken de asıl metin olarak aldığımız Sivas Varyantından hareket edeceğiz, zaman zaman üç varyanttaki farklı motiflerden de yararlanarak, hikâyeyi bir bütün olarak tanıtmaya çalışacağız.

Halk hikâyeleri sözlü gelenekte, âşıklar ve hikâyeciler tarafından anlatılır. Hikâyeyi, âşık hikâyeyi, dinleyicilere, geleniğe bağlı kalarak anlatır. Sazi ile önce bir fasıl yapar; daha sonra divanı, tecnis, tekerleme-türkü, koşma, semaî ve destan okur, dinleyenlere muamele sorar. Ancak, Sivas Varyantını bize anlatan Âşık Ahmet saz çalamadığı için bunlara yer vermemiştir. Fakat, anlattığı bazı hikâyelerden önce, mizaha kaçan döşemeler söylediğini biliyoruz.

Hikâyeciler, ifadeye canlılık ve aktıcılık veren görülen geçmiş zaman sigası ile anlatılmıştır. Dil, halkın kullandığı yaşayan Türkçedir. Ancak, bazı kalıplaşmış sözler ve manzum kısımlarda kullanılan kelimeler bunun dışındadır.

Hikâyeci, zaman zaman; "Bizi haberi vererek Mahmut'tan", "Aldı bakalım, orada ne dedi?", "Aldı Mahmut", "Aldı Nigâr" gibi geçiş formellerine; üç, yedi, kırk gibi fôrmel sayılara; "Eli dilenmeli, evi dolanmalı", "Öz ağlamaza, göz ağlamaz", "Yiğidin sözi, demirin kerüğüdür" gibi atasözlerine; "Kör kömüştün kapçuğa daldığı gibi", "Karşı kayışı gibi, yerli yufkası gibi, bildürün balası gibi", "Yerde yaralı kuş gibi yedi kere çırpındılar" şeklindeki halkın malî sözlere-müracaat ederek anlamına güç kazandırmıştır.

Bilindiği gibi halk hikâyelerinin anlatımı, genellikle birkaç gece sürer. Hikâyeci, hikâyeyi uygun bir yerinde keser. Fakat bunu yaparken gayet ustaca davranır. Meselâ Âşık Ahmet, vaktin geçtiğini ileri sürerek, hikâyesine şu deyişle ara vermektedir.

*Bir sigara verin keşçiler
Tütünün zamanı geldi
Herkes kendi hanesine
Gitmenin zamanı geldi*

*Çağlı çağlı çağlar özlür
Çiğirim ayeşe közler
Yengelerim sizi gözler
Gitmenin zamanı geldi*

*AHMED'im zihnim bulandı
Yarelerim pek sulandı
Üykular fir dolandı
Yatmanın zamanı geldi*

Âşık Ahmed, hikâyesindeki parçaların her birinde değişik ezgi ile söylemiştir. Mahmut ile Nigâr hikâyesindeki epizot ve motiflerin pek çoğunu, diğer hikâyelerde de görürüz. Hikâyesinin temelini oluşturan kahramanın doğumu, memleketi, adının konulması, âşık olma, sevgililerin karşılaşması, araya giren engeller ve çekilen çileler gibi epizotlar, bu hikâyede de vardır.

Hikâyemizin mevcut varyantlarında kahramanlar, varlıklı ailelerin çocuklarıdır. Mahmut, VI'de hükümdar, V2'de hoca, V3'te padişah, V4'te bey oğludur. Nigâr da V3'te padişah, diğer varyantlarda paşa kızıdır. V1 ve V3'te Mahmut bir dervişin tavassutu ile dünyaya gelmiştir. V1, V2, V4'te Mahmut'un Kamber adında bir kardeşi vardır. Mahmut'un sevgilisi de V3'te dervişin tavassutu ile doğmuştur, adı da Nigâr değil Diyar Hanım'dır.

Hikâyelerde adları geçen Gençkahraman, Karaman, Kandahar, Çin ü Maçın gibi yerler, masallarda geçen memleketlerdir. Hikâyesinin kahramanı Mahmut, bütün varyantlarda bir hoca yanında ders görür.

Burada gördüğümüz kahramanların ailesi, memleketi, doğumu ve yetişmeleri gibi epizotları Asuman ile Zeycan(34), Elif ile Mahmut(35), Hurşit ile Mahmihrî(36), Kerem ile Aslı(37), Latif Şah(38), Melekşah ile Gülhühan(39), Razmihan ile Mahfiruze(40) ve Şah İsmail(41) gibi hikâyelerde de görürüz.

Halk hikâyelerinde, kahramanların âşık olmaları bir rüyaya balandır. Bu rüya, uykuda veya uyku ile uyanıklık arasında olur. Rüyanın sonucunda kahraman, bazı özellikler kazanır. Mesela, pîr (Hızır, derviş...) hikâyemin bazı yerlerinde ortaya çıkar, kahramana yardım eder. Bu daha çok kahramanın darda olduğu zamanlarda olur.

- (34) Dr. Saim SAKAĞLU, Asuman ile Zeycan Hikâyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, s. 5, Erzurum 1974, s. 58.
- (35) Hikâye-i Elif ile Mahmut, Raif Efendi Matbaası, İstanbul 1325.
- (36) Saim SAKAĞLU, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınevi, C. IV, s. 269.
- (37) Fikret TÜRKMEN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.V. s. 284.
- (38) Dr. Ensar ASLAN, Çıldırli Âşık Şenlik, Ankara 1975.
- (39) Ali Berat ALPTEKİN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. VI, s. 243.
- (40) Hikâye-i Muhiyruze Sultan ve Razmihan (Nasreddin Eğlencesi adı eserin kenarında) Taşbaskı, Tarıhsiz.
- (41) Ali Berat ALPTEKİN, Şah İsmail Hikâyesi, Halk Kütürü, s. 4, İstanbul 1985, s. 41-54.

Pir, kahramanlara rüyalarında bade içerir, birbirlerine resimlerini ya da suretlerini gösterip gözden kaybolur.(42)

V1, V2, V3'te kahramanlar, pirlerin verdiği badeyi içerek âşk olurlar. V4'te ise Mahmut, bir ihtiyarın kendisine Nigâr'dan bahsetmesi üzerine Nigâr'a âşk olur.

Bade'î halk hikâyelerinde, kahramanın saz çalması motifî, genellikle rüyadan uyanıktan sonra olur. Rüyasında bir güzelin aşkına bade içen kahraman, ya kendi kendine uyanıp saz çalarak başından geçenleri anlatır, ya da uyanıldığında bir saz sesi duyarak üzerindeki sersemliği alır. Bazan da ağzında köpükler olduğu halde baygın bulunur, onun bade içtiğini anlayan birisi, saz çalarak uyanmasını sağlar.

V1 ile V4'te Mahmut rüya görür, uyanıktan sonra saz çalar. V2'de de bir piri verdiği sarabı içtikten sonra saz çalar.

Hikâyemizde, kahraman çeşitli sebeplerden yoksul düşer. V1 ile V4'te servetini dalkavuklara kapıtır. V2'de parasını hanamiler elinden alır. V3'te ise parasıyla altın saz yaptırır.

Kahramanın parasını dalkavuklara kapıtırarak fakir hale gelmesi motifî, Âşık Garip(43), realist halk hikâyelerinden Hançeri Hanım, Letâifname, Tîfî ile Biraderler (44) gibi hikâyelerde de karşımıza çıkar.

Diyebiliriz ki, halk hikâyelerinde konunun hareket noktasını, kahramanın gurube çıkması epizodu oluşturur. Zira, kahramanın sevgilisine kavuşması için verdiği mücadeleler, çektiği sıkıntılar, maruz kaldığı cezalar bundan sonra başlar. Kahraman, memleketini terk ettikten sonra genellikle, hikâyesinin sonuna kadar bir daha memleketine dönmez. Hikâyemizin bütün varyantlarında Mahmut, sevgilisini bulabilmek için gurube çıkar.

Mahmut ile Nigâr hikâyesinde Nigâr, Mahmut'a olan aşkını babasından saklar. Babası da sırtını kendisine söyleneceği için kızını yaptırdığı köşke hapseder (V1). Gerek V1'de, gerekse diğer varyantlarda Nigâr Hanım, âbâsından ayrı olarak köşk ve sarayda yaşar. Kızın, caniyeleri ile köşkte ya da sarayda yaşaması motifî Emirrah ile Selvi (45) hikâyesinde de görülür. Ayrıca XIV. yüzyıl şairlerinden Seyhögülün kaleme aldığı Hürşîd ile Ferâğâd' adlı klasik hikâyede de bu motif karşımıza çıkar. Siyavuş Şah, kızı Hürşîd Sultan'a bir bağ içinde köşk yaptırır, Hürşîd Sultan dedesi ile o köşkte kalır.(46)

(42) Geniş bilgi için bkz.:

Prof.Dr. umay GÜNAY, Âşık Tarza Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1986.

Umay GÜNAY, Âşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili, Mehmet Kaplan'a Armağan, İstanbul, 1984, s. 153.

Prof.Dr. İhan BAŞGÖZ, Türk Halk Hikâyelerinde Düg Motif Zinciri, Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, C. 5, S.2, Ekim 1973, s. 71-86.

(43) Dr.Fikret TÜRKMEN, Âşık Garip Hikâyesi, Ankara 1974.

(44) Prof.Dr. Şakir ELÇİN, Halk Edemiyatı Araştırmaları, Ankara 1977, s. 105-136.

(45) Mıhan BALLI, Ercişli Emirrah ile Selvi Han Hikâyesi, Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyesindeki Bakımdan Önemi, Ankara 1973.

(46) Mustafa Nihal ÖZÖN, Türkçe Roman, İstanbul 1985, s. 48.

Mahmut, sevgilisini ararken, yanında kardeşi (V3'te arkadaşı) Kamber de vardır. Kahramanın yanında bir arkadaşının bulunması motifine, halk hikâyelerinde sıkça rastlanır. Sözeleşti, Kerem ile Aşlı hikâyesinde, diyar diyar Aşlı'ya arayan Kerem'in yanında Sofu adlı vefakâr bir (47), EHF ile Mahmut hikâyesinde Mahmut'un yanında remici ve dalgaç olmak üzere iki arkadaşı(48), Latif Şah hikâyesinde ise kahramanın yanında Goca Lele (49) vardır.

Halk hikâyelerinin çoğunda görülen, kahramanın âşıklarla karşılaşp onları mat etme motifî, Mahmut ile Nigâr'da da görülür. Varyantların tamamında Mahmut, âşıkları mat eder, Nigâr'ın babasının takdirini kazanır,onun himayesine girer.

Cinselliği, aşkı ve çoğalmayı sembolize eden ve halk hikâyelerinin pekçoğunda görülen "elma" motifî, Mahmut ile Nigâr hikâyesinde özelliğini koruyarak yer almıştır.(50) Sözeleşti, Mahmut'un doğumuna, piri, babasına verdiği elma sebep olmuştur. Hikâyenin bir başka yerinde de elma motifî karşımıza çıkar. Nigâr, kendisini görmeye gelen Mahmut'a elma atar; böylece aralarında bir yakınlık başlar. Osmanlıe Varyantında elmanın yerini, kırmızı gül demeti alır. Diyâr Hanım, kendisine doğru gelmekte olan Mahmut'a, kendisini saklayarak, elinde tuttuğu kırmızı gül demetini uzatır. Mahmut, kırmızı gül demetinden, sevgilisinin o olduğunu anlar. Buradan da kırmızı renk motifinin sevgiyi ve aşkı ifade ettiğini düşünebiliriz.

Halk hikâyelerinde, kızın sevgilisine mendil, yüzük gibi hediyeler vermesi motiflerinden, mendil motifî hikâyemizde de özelliğini korumaktadır. Nigâr Hanım, yanından ayrılmadan önce, Mahmut'a mendil (yağlık) hediye eder. Asuman ile Zeycan hikâyesinde de, Zeycan, gurube giden Asuman'a yağlık ve yüzük hediye eder (51).

Hemen bir halk hikâyesinde, sevgililerin birbirine kavuşmasında engelleyici rol oynayan bir tip vardır. Bu, Mahmut ile Nigâr ve Razmihan ile Mahfirâze(52) hikâyesinde de kızın babası, Arzu ile Kamber (53), Derdiyok ile Zülfüsiyâh (54), Kerem ile Aşlı (55) hikâyelerinde ise kızın ammesidir.

(47) Fikret TÜRKMEN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.V, s. 284.

(48) Hikâye-i EHF ile Mahmut, İstanbul 1325.

(49) Dr. Ensar ASLAN, Çıdırın Âşık Şenlik, Ankara 1975.

(50) Geniş bilgi için bkz.:

Fahretin KIRZIOĞLU, Türk Millî Geleneğinde Kızıl Elma ve Yelleri, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, s. 1-2, İstanbul 1985.

(51) Dr. Saim SAKAOĞLU, Asuman ile Zeycan Hikâyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, s. 5, Erzurum 1974, s. 58.

(52) Hikâye-i Mahfirâze Sultan ve Razmihan, Taşbaskı, Tarihîsiz.

(53) Mıhan Ballı, D. Mehmet DOĞAN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. I, s. 168-169.

(54) Derdiyok ile Zülfüsiyâh, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1964.

(55) Mustafa Nihal ÖZÖN, Türkçe Roman, İstanbul 1985, s. 94-97.

Mahmut ile Nigâr hikâyesinde kahramanlar sandığa konularak denize atılır. Bu motife dinî hikâyelerde ve destanlarda da rastlıyoruz. Hz. Musa'nın doğunca sepele konulup Nile'ye atılması (56); Moğalların atası olan Alan-Kowa'nın annesinin, kızının hamile olduğunu öğrenince, onu bir sandığa koyup Seruş nehriye atması(57) bunlardan bazılarıdır.

Ayrıca "sandığa koyma" motifi Gülûkan(58), Hint Padişahının Kızı (59), Kustum Kusak(60) gibi masallarda da karşımıza çıkar.

"Ölüp-dirilme" motifi de destan ve masallarda rastladığımız motiflerden biridir. Prof.Dr. Şükri ELÇİN'in bu konuda kısa bir çalışması vardır. "Göçebe Türk Destanlarında Ölüp Dirilme Motifi" başlıklı yazısında Elçin, bazı örneklerle yer vererek konuya açıklık getirmiştir (61). Arıca "Muradına Nail Olmayan Dilber" adlı masalda da "ölüp-dirilme" motifi yer almaktadır (62).

Halk hikâyelerinde kahraman bazan zor durumda kalır. Bu sırada yarduma Hızır (derviş, pîr...) yetişir. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde de doğumlarına sebep olan derviş, kahramanların yardımına gelir ve onları bir anda memleketlerine getirir. Dervişin kahramana yardımcı olması motifi Asuman ile Zeycan(63), Aşık Garib(64) ve Razmîhan ile Mahfiruze(65) hikâyelerinde de görülür.

Hikâyenin sonunda kahramanlar birbirine kavuşuyorsa, üç gün üç gece, yedi gün yedi gece veya kırk gün kırk gece düğün yapılır. Hikâyemizin iki varyantında (V2, V3) kırk gün kırk gece, Sivas Varyantı'nda ise yedi gün yedi gece düğün yapılır.

Mahmut ile Nigâr hikâyesinin Sivas Varyantı'nda bir masal unsuruna daha rastlıyoruz. Mahmut, gurbete çıkarken annesi un elemektedir. Hikâyenin sonunda Nigâr ile memleketi Gençkahraman'a dönen Mahmut, görür ki, annesi hâlâ kendisine azık yapmak için un elemektedir. Aradan geçen yedi yılın bir anlık zamana bağlanması, masal ve efsanelerde sıkça rastladığımız unsurlarla benzerlik göstermektedir.

(56) Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hülefa*, İstanbul, 1969, s. 23.

(57) Prof.Dr. Bahaceddin ÖGEL, *Türk Mitolojisi*, C. I, Ankara, 1971, s. 414-415.

(58) Umay GÜNAY, *Elezâğ Masalları*, Erzurum 1975, s. 480-5482.

(59) a.g.e., s. 306-307.

(60) Doğan KAYA, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. XV s. 293, İstanbul 1973, s. 6848.

(61) Prof.Dr. Şükri ELÇİN, *Halk Edebiyatı araştırmaları*, Ankara, 1977, s. 103-104.

(62) Selami Münir YURDATAP, *Bilür Köşk Hikâyesi*, Bozok Kitabevi, İstanbul, 1966, s. 49-62.

(63) Dr. Saim SAKAĞLU, *Asuman ile Zeycan Hikâyesi*, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi s. 5, Erzurum 1974.

(64) Dr. Filket TÜRKMEN, *Aşık Garip Hikâyesi* üzerinde *Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara, 1974.

(65) *Hikâye-i Mahfiruze Sultan ve Razmîhan*, Taşbaskı, Tarihîsiz.

B. VARYANTLARIN ÖZETİ

SIVAS VARYANTI (VI)

MAHMUD İLE NİGÂR

Gençkahraman şehrinde Hurşit Bey adında, çocuğu olmadığı için halka zulmeden bir hükümdar vardır. Hurşit Bey şehirde gülmeyi yasak eder. Fakat, suçları olmadığı halde cezaya çarptırılanlar da olması sebebiyle emrini geri alır. Hürsmin geçmesi için tebdil-i kıyafet giyerek veziri ile seyahata çıkar. Epey gezdikten sonra Cellatınarı denilen yerde namazlarını kılarlar. O sırada, bir pîr ortaya çıkar. Pîr, padişaha bir elma vereceğini ve bunun seyesinde iki çocuğunun olacağını söyler. Çocukların ismini kendisinin koyması ve çocuğun birini kendisine vermesi şartıyla elmayı verir. Padişah şartı kabul eder. Elmayı veren pîr gözden kaybolur.

O gece, padişah ve hanımı elmayı yer. Hanım sultan hamile kalır. Dokuz ay sonra Hurşit Bey'in iki oğlu olur. Hurşit Bey, borçluları borcundan kurtarır, oksulları sevindirir, mahkumların suçunu bağışlar.

Çocuklara beş yaşına kadar isim konmaz. Vezirler, bir-iki defa isim koymaya teşebbüs ederlerse de Hurşit Bey onları oyalar. Sonunda divanı toplar Bu sırada elmayı veren derviş gelir. Çocukların biri son derece güzel, diğeri çirkindir. Derviş güzel olan çocuğunun adı Mahmut, diğerinin adı da Kamber koyar. Hükümdarın rıza göstermesi üzerine Kamber'i yanına alır, gözden kaybolur.

Hurşit Bey, Mahmut'u okuması ve yetiştirmesi için Hoca Cihan isminde birinin yanına verir. Mahmut on yaşında iken Hurşit Bey hastalanır ve ölür. Halk, kırk gün yasını tutar, Mahmut'u hükümdar eder.

Mahmut, kırk gün hükümdarlık yapar. Fakat, bir gün olsun babası hatırından çıkmaz. O acıyla birgün babasının öldüğü odaya girer ve orada bayılıp kalır. Rüyasında bir pîr görür. Pîr Mahmut'u on sekiz bin âlemi yaratana; üçler, beşler, kırkların ve Mısır'daki Nigâr Hanım'ın aşkına olmak üzere üç kez bade içirir, iki parmağının arasından Nigâr Hanım'ı gösterir.

Mahmut odada yedi gün baygın yatar. Vezirler merak edip annesinden sorarlar. Onun yanında bulamayınca, her tarafı ararlar. Sonunda, babasının ölmüş olduğu odada, ağzına köpükler dolmuş, dişleri kitlenmiş vaziyette bulurlar. Hoca Cihan, Mahmut'un aşka tutulmuş olduğunu anlamakta gecikmez. Bir saz getirir,

çalmaya başlar. sazın sesini duyan Mahmud, kendisine gelir. Hoca Çihan'dan sazi ister. O da başından geçenleri anlatması şartıyla verir. Olup biteni annesi hayretle seyveder. Mahmud "kırk yıllık usta gibi" saza düzen verir.

"*Çann hoca gözüm hoca
Ben bir aşka düşer oldum*"

diyerek başından geçenleri anlatır. Annesi Mahmud'u eve getirir. ertesi gün zorla makamına gönderir. Mahmud, birinci veziri makamına oturur, kendisi hükümdarlıktan feragat eder. Babasının acısından ve Niğâr'ın hastalından mecnuna döner.

On beş yaşına geldiğinde etrafını dalkavuklar çevirir. Kardeş olduklarına inandırıp parasını, malını, mülkünü elinden alarak ortadan kaybolurlar.

lyice fakir düşen Mahmud, evi terk etmeyi düşünür. Bir gün annesi un elerken gizlice evden çıkar. Ayağı yalınayak, elbisesi yırtık bir vaziyette yola koyulur. Epey yol aldıktan sonra bir şehre raslar. Şehirde dolayışken bir sazci dükkânının önünde durur. İçeri girer, birkaç saz indirirse de hiçbirini beğenmez. Usta içeriden bir saz getirir. Sazla güzel bir taksim geçerse, sazi kendisine verebileceğini söyler. Mahmud, sazi çalar, usta beğenir ve sazi Mahmud'a hediye eder. Mahmud daha sonra;

"*Saz direkleydi aldım indir-dim
İndirdim de başucuma konuldu-dum*"

diyerek ustalığını gösterir. Usta onu, bir terzinin yanına götürür. terzi Mahmud'u tanıır ve ona güzel bir elbise yapar.

Mahmud, tekrar yola koyulur. Cellahtar'ına gelince dinlemek üzere konaklar. Bu sırada, oradaki ormanda geyük cobanlığı yapan Kamber, rüyasında Mahmud'un Cellahtar'ına geldiğini görür. Dehşetle pınarın başına gelir. Yüceğün kullar kaplanmış birinin kendisine doğru koştuğunu gören Mahmud, korkup kaçmaya başlar. Fakat Kamber On'a yetişir ve yakalar. Kamber kendini tanıtır, sarıms dolas olurlar. Mahmud, olup biteni anlatır. Birlikte Mısır şehrinin aramak üzere oradan ayrılırlar.

Mahmud'a bade veren pir. Mısır'da Eset Paşa'nın Telli Niğâr Hanım'a da aynı şekilde bade verir ve iki parmak arasından Mahmud'un suretini gösterir.

Niğâr, Mahmud'un aşkından yataklara düşer ve derdini kimseye söylemez. Hatta bu yızden bahasını bile öfkelenmiştir. Eset Paşa, şehrin kenarında karanlık bir köşk yapar, adına "Zindan Köşk" denilir. Niğâr Hanım'ı Eset Paşa bu köşke hapseder, şehirden adından bahsedilmesini yasaklar.

Paşanın Hasan Ağa isminde bir amcası vardır. Her gün gelip iki saat kadar divanda kalmaktadır. Gün görünüş, merhametli bir ihtiyardır. Niğâr Hanım'ın

rahatsızlığını duyunca yanına gider. Halinden bir aşka tutulduğunu anlamakta geçikmez. Kızın sevgilisine kavuşması için elinden geleni yapacağına dair kendi kendine söz verir.

Mahmud'la Kamber, yedi yıl dolalıktan sonra Mısır şehrine varırlar. Fakat, geldikleri şehrin Mısır olduğunu bilmemektedirler. İki kardeş bir kahveye girer. Mahmud oradakilere;

"*Çoktan beri terk-i öşyer gezirim
Şu aşkın sevdatı yakamda olur*"

der ve Mısır şehri ile Niğâr Hanım'ı sorar. Kahvede bulunan iki muhafız, Niğâr Hanım'ın ismini söylediği için Mahmud ile Kamber'i yakaladıkları gibi paşaya götürürler. Yolda divana gitmekte olan Hasan Ağa bunları görür. Mahmud'un kim olduğunu tahmin eder, muhafızların elinden onları alır.

Hasan Ağa, saraya gelir. Yanındaki Mahmud ile Kamber de vardır. Hasan Ağa, onları paşaya âşıkları olarak tanıtır. Paşanın kırk âşığı vardır. Paşa amcasına âşıkları karşılaştırmayı teklif edince, Hasan Ağa da teredditsiz kabul eder. Önce âşıkların ustası;

"*Neyle bağlandı dünyanı bendi
O kimdir dünyayı dolandı görürdü*"

diyerek soru sorar. Soruyu Kamber cevaplandırmak isterse de Mahmud müsaade etmez, kendisi cevaplandırır. Mahmut, ustanın hiçbir sorusunu cevapsız bırakmaz. Bu defa kendisi soru sorar, usta cevap veremez. Kamber, ustanın elinden sazi alır soruyu cevaplandırır. Bunun üzerine paşa, kırk âşığı huzurundan kovar. Amcasından Mahmud'la Kamber'i kendisine vermesini ister. O da bir kabahat işlerse, cezayı kendisine bırakması şartıyla âşıkları paşaya verir.

İki kardeş, paşaya on gün divan âşıklığı yapar.

Kızının can sıkılmaması için hergün Zindan Köşke iki âşık gönderen paşa, bu arada âşık göndermez. Yedi senedir babasının yüzünü göremeyen Niğâr Hanım, babasına bir mektup göndererek binun sebebini sorar. Paşa, âşıkları yanına çağırır. Onlara iki saat izin vererek köşke gönderir. âşıklar, yolda Hasan Ağa'ya raslar. Hasan Ağa, Mahmud'la Kamber'i geri çevirir. Paşadan, verilen sürenin az olduğunu söyleyerek alı saat izin alır.

Niğâr Hanım, köşkün penceresinde etrafı seyrederken, elma ağaçlarının yanında Mahmud ile Kamber'i görür. Mahmud'u hemen tanıır. Yanında bulunan kırk cariyye sırtını eğikler. Bu sır, Mahmud'a karşı duyduğu aşkıdır. Cariyelerden biri elına ister. elmayı iki taraftan dişleyip gelenlere doğru atar. Mahmud;

"Yâr ile etmedik üfret
Elma seni kim yolladı"

deyince, Kamber,

"Elma ağaçta olmuştur
Yel esip yere inmüştür"

diye elmanın biri tarafından gönderilmediğini ifade ederse de Mahmut, elmayı Nigâr'ın yoladığına onu inandırır. Cariyeler, bunları Nigâr Hanım'ın huzuruna götürür.

Nigâr Hanım, cariyelerine üç kat tüy döşek hazırlamalarını söyler. Cariyeler yatağı hazırlar. Nigâr Hanım'ı yatak odasına götürüp üç ayaklı gümüş merdivenle yatağın üstüne çıkarırlar. Nigâr cariyeler, Kamber'le beraber bahçeye çıkmalarını söyler. Mahmut ile Nigâr, yalnız kalır. İkisi birbirine sarılınca heyecandan bayılırlar.

Bahçede cariyelerle saz çalıp eğlenen Kamber, verilen müddeti, yarım saat geçirir, derhal Mahmut'un yanına gelir. Cariyeler gül suyu serperek, güzel kokular koklatarak onları ayıltır. Kamber, bir an önce gümeğe için Mahmut'u zorlar. Mahmut sazını alır ve Nigâr'a;

"Bir sözüm var Nigâr senin yanında
Deyim Nigâr demeyim mi ne dersin"

der. Nigâr da;

"Sefa geldin safa, ömrümün varı
Söyle bey Mahmut'um söyle çekimne"

diyerek zihninden geçenleri söylemesini ister. Mahmut, Nigâr'dan bir hediye ister. O da, babasının Urum Kralı'ndan haraç olaak aldığı "Mısır Yağı"nı Mahmut'un koyununa sokar. Fakat, elini çekerken, yüzüğüne takılan yağlığın bir ucu dışarı çıkar. Tehlikeyi hissededen Nigâr Hanım;

"Gelin kızlar gelin, görün halimi
El elden üzüldü yâr elden gitti"

.....
"Soyka yağlık sebep oldu yârime
El elden üzüldü, yâr elden gitti"

diyerek Mahmut'u itkaz eder. Fakat, onlar korkulu ve telaşlı oldukları için bunun farkına varmazlar.

Yolda bir kahveden saz sesleri duyarlar. Mahmut, Kamber'in elinden, kolunu kurtarıp doğruca kahveye girer. Nigâr'ı görmeyince sevince ile sazına düzen verir;

"Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var"

diyerek o günkü macerayı anlatmaya başlar. Kamber ise Mahmut'un koyununda yağlığı görür. Çevresindekilere hissettirmeden;

"Eyyvah kardeş bize n'olmuş
Açıldın kardeş açıldın."

der. Fakat bu sözlerden kardeşin kendisi övdüğü düşüncesine kapılan Mahmut, hiçbir tedbir almaz. Bu sırada orada, paşanın koyduğu şaşaklar da vardır. Aşaklar yağlığı görür ve içlerinden birini gizlice paşanın yanına gönderirler. Paşa, derhal ikisini yakalattır., huzura getirir. Yağlık, Mahmut'un üzerinde çıkınca, paşa, derhal siyaset meydanında boynunun kesilmesi imreni verir.

Mahmut, yanında iki cellat olduğu halde meydana doğru götürülürken, ağlayıp feryat eden Kamber'e hemen Nigâr Hanım'ın yanına gitmesini söyler. Kamber köşke gider. Nigâr'a;

"İki gönül bir olana
Ayrılmak pek yaman olur"

diyerek acı haberi vermeye çalışır. Nigâr Hanım, sur penceresine çıkar. Sürükleyerek getirilen Mahmut'u görür.

"Yerleri gökleri yaratan Mevîd'm
Öz lüfından bir ihşanı yetiştir"

diyerek Allah'a yalvarır. Bu sırada, Mahmut da cellatlara yalvararak ellerini çözmelerini istemektedir. Birisi merhamete gelerek Mahmut'un elini çözer. Mahmut Nigâr'a;

"Bana senden oldu zulüm sevdiğim"

derken, Nigâr da;

"Sen git bey Mahmut'um ben de gelirim"

diyerek karşılık verir. Nigâr, daha sonra babasına mektup yazarak, ya Mahmut'u bağışlamasını ya da kendisinin de boynunu vurdurmasını ister. Cellatın getirdiği mektubu okuyan Eset Paşa, beyninden vurulmuşa döner. Kızının da boynunun vurulmasını emreder.

Cellatlar, Nigâr Hanım'ın kollarını Mahmud'un kollarına bağlar. Elini yüzünü karalayıp şehri dolaşarak siyaset meydana götürürken, Kamber de Mahmud'un etrafında ağlayıp inlemektedir. Onun bu haline acıyan ihtiyarlar, Kamber'i Hasan Ağa'nın yanına gönderirler. Hasan Ağa, kalabalığın önüne çıkar. Cellatların elinden Nigâr'la Mahmud'u alıp paşanın huzuruna çıkar, paşadan verdiği söze durmasını ister. Çünkü, paşa, âşklar suçluysa, cezasını Hasan Ağa'nın vermesine dair önceden söz vermiştir. Paşa, bu suçun namus suçtu olduğundan dolaylı sözünde durmaz. Hasan Ağa, çok uğraşır ama, onu fikrinden döndüremez. Ancak, ölüm şeklini değiştirir. Buna göre, iki genç bir sandığa konularak denize atılacaktır.

Sandık bir ayda yapılır. Hasan Ağa, bu müddet zarfında yine paşayı yamuşatmaya uğraşır da muvaffak olamaz. Nihayet, beklenen gün gelir, çatar. Tam sandığa konulacakları sıra, Mahmud son olarak;

*"İlahi sen bilin garip halından
Âlemi var eden sen imdat eyle"*

diyerek Allah'a yakarığa bulunur. İki sevgili sandığa konulur. Sandığın etrafı muşamba ile sıkıca sarılır, sandık denize atılır. Gözden kaybolduktan sonra, Kamber'in dışında herkes, sahili terk eder. Mahmud'un acısına dayanamayan Kamber;

*"Ararım ararım derya kenarın
Derdime bir derman ilaç bulunmaz"*

diyerek kendini denize atmayı düşünür. Fakat, birtirli beceremez. Yarı deli bir halde, köşke doğru koşar. Köşkte, Nigâr Hanım'ı ve cariyeleleri ararsa da kimseyi bulamaz. Bunun üzerine köşke hitaben;

*"Hak'tan auz düşsün kâilin sarılsun
N'ent'in Nigâr köşkü bey kardasını"*

der, yürekten bir beddua eder. Biraz sonra, köşkte yangın çıkar. Muhafızlar Kamber'i yakalayıp aşanın huzuruna çıkarlar. Paşa Kamber'e acır, serbest bırakır, kendisi kızının üzünütsenden perişan bir vaziyettedir.

Kamber, sandığın kaybolduğu istikamette denizi takip eder. Yolda, Kürt, Arap, Arnavit köylerine rastlar, onların hiçbirinden bilgi alamaz. Bazan;

*"Çarh-ı felek senden sika yetim var
Benim ile dâişman oldun ağlarım"*

deyip teselli bulunmaya çalışır. Sonunda bir Türk köyünden sandığı sorar. Onlar da tahminen sandığın karaya vuracağı yeri söyler. Aralarında para toplayıp o tarafa gitmekte olan bir keyyığa bindirirler. Kamber'in kardeşini aramaya çıkmasıyla,

kayığa binmesi arasında kırk gün geçmiştir. Denizde bir müddet gıltıktan sonra gece yarısı bir dalga, kayığı, kavalara çarpıp parçalar. Kamber, bir tahtaya tutunarak canını kurtarır. Aşka gelerek;

*"Haydi tathî haydi canan eline
Benim ahvâlimden hal beyan eyle"*

diyerek teselli bulunmaya çalışır. Kamber, sonunda karaya ayak basar. Rasgele bir yöne doğru gider. İleride, Mansurlu şehri görür.

Bu arada dalgalar, içinde Mahmud'la Nigâr'ın bulunduğu sandığı, Mansurlu Bey'inin bahçesine getirmiştir. Mansurlu Bey'i sandığı açtıracağı sırada Kamber ortaya çıkar, sandığın üzerine kapanır. Sandık açılır. Mahmud ile Nigâr ölmek üzere. Kamber ağlayarak;

"Umrum Mevlâ'dan bunlar dithile"

der. O sırada denizden bir alı kendilerine doğru gelir. Bu kendisini babasının yanından alıp arkadaşına geşik gobanı olarak veren derviş. Derviş imam olur, hepsine birden namaz kıldırır. Mahmud'la Nigâr'ı sandıktan çıkarır. Mansurlu Bey'inin kolçeleri üçünü de dervişin aıtına bindirir. Derviş onları bir anda Cellatpınar'ın başına getirir. Kamber'i yanına alıp tekrar gözden kaybolur.

Mahmut, Nigâr'la birlikte anasının bulunduğu yere gelir. İhtiyar kadın hâlâ un elemektedir. Yıkarıya döğrülür, bunları görünce ayağa kalkar. Birtirlerine sarılır. Nigâr Hanım, ahından incisinden bozdurur. Gizel bir köşk yaptırılır. Yedi gün yedi gece düğün yapıldıktan sonra iki sevgili cuma akşamı gecesi zıfafa girerler.

AZERBAJCAN VARYANTII (V2)

GUL MAHMUT

Çok eskiden İsfahan'da yaşayan Hoca Mehmed'in Mahmud ve Kamber isiminde iki oğlu vardı.

Mısır şehrinde Cefer Paşa'nın kızı Nigâr Hanım'ı Mahmud'a bosta vermişlerdir.

Mahmut, birgün kardeşi Kamber'i anına alıp Eysel-Yagut isimli püre gider. Gece orada yatarlar. Fir Mahmud'a bir kapla şarap verir. Mahut onu içer. Kabin içinde kalan da Kamber içer. İkisi de şair olur. Mahmut sabahleyin;

*"Yatmışdım üstüme geldi erenler
Gardaş men Misir'e getmeli oldum"*

diyerek maşukası Nigâr Hanım'ın yanına gideceğini söyler. Çarşıdan bir saz alır. Anasından vedalaşmadan önce helallikni almak ister.

*"Sene gurban olum ana
Var emeyim helal eyle"*

Anası da

*"Sene gurban Gul Mahmud'un
Var emeyim helal olsun"*

diyerek onu yolda eder. Mahmut, babasının parasından biraz alıp Kamber'e yola düşer. Mısır yakınlarında yollarını haramiler keser, bütün paralarını alıp kaçarlar. Ertesi gün bir tüccar, bunların bağlarını çözer. Mahmut, kendisini kurtaran tüccara;

*"Ay sövdekâr, aşkar âeyim sözümü
Arhadaş et meni Misir'e gedirem"*

der. O da bunları yanına alıp Mısır'a getirir.

Mahmut, bir meydanında almış çırağı bulunan ustanın yanına gider. Usta bunu önemsemmez ana, Mahmut oradaki bütün aşkıları mat eder. Onların sazını kırıp yakar. Bu aşklar, Nigâr'ın babası Cefer Paşa'nın aşkılarıdır. Aşklar, ustanın söylediği şekilde paşaya ifade verirler. Ona, ustaların olmadığı bir zamanda karşılarına çıkan âşğa yeniük dîştüklerini söylerler. Paşa Mahmud'u ve Kamber'i çağırır. Çok geçmeden aşkların yalanı ortaya çıkar. Paşa, yedi çırağı ayırp Mahmud'un yanına verir; diğerlerini de zindana attırır. Mahmut la Kamber'i karşılaştırır. Deyişlerini beğenmesi üzerine Mahmud'u yanına usta alır.

Bu arada, aşkıları ustası gizli gizli fırsat kollar. Mahmud'un yanındaki adamlarını tenbînler. Mahmud'un habersiz olmasına karşılık Kamber olup biteni bilmekte ve işin sonunu beklemektedir.

Günün birinde paşa Mahmud'a, üç günlüğüne gezmeye çıkacağını söyler. Kendisini de yanına götürüleceğini anlayan Mahmut, mahsuslan hastalanır. Paşa bunun üzerine yedi çırağı yanına alır; Hekim Sahib'i de Mahmud'un yanına tedaviye gönderir.

Hekim, Mahmut'ta bir hastalık göremez. Mahmut ise, ısrarla hasta olduğunu, kendisini iyileştirmesse, paşaya şikâyet edeceğini söyler. Ölümlükten korkan hekim yalvarır, ne isterse yapacağını söyler. O da üç gün yanına ugramamasını tenbîn eder.

Mahmut'un yalnız kaldığını gören Nigâr, O'nu Kamber vasıtasıyla yanına çağırır. Bu arada, cariyeleleri de dışarı çıkarır. Mahmut gelir. İkisi üç gün üç gece beraber olurlar. Halbuki, o sırada Mahmud'a göntül veren cariyelerden birisi dışarı çıkmayıp orada kalmıştır. Nigâr, babasının yedi yıllık haraca karşılık aldığı mehbeyı sandıktan çıkartıp Mahmud'un kolunun altına sokar. Bu orada cariyeyi görür. Onu döğmek için ağaç aramaya gidirken cariye kaçar. Fakat kaçarken de Mahmud'un koyunundaki mehbeyayı çeker. Mehbeyanın bir ucu göntüdür. Emu ne Mahmut, ne de Nigâr fark eder.

Nigâr'a babasının geldiğini haber ederler. Mahmut, derhal eve dönmesi gerektiğini söyler. Mahmud'un gımesine Nigâr'ın gönlü râzi olaz.

"Gel gitme sevdiğim aman güniñdî"

derse de Mahmut;

"Ağlama Nigâr'ım gene gelerem"

der ve oradan ayrılır. Paşa saraya döner dönmez Mahmud'u çağırır. Çağrıldığını Kamber'den öğrenen Mahmut, daha evine gitmeden saraya gelir. Paşanın huzurunda;

*"Mehlede bir gözəl sevdim
Başında alavası var"*

deyince, Mahmud'un koyununda mehbeyayı gören Kamber;

*"Gaçginen çoh uzalma
Açıldın Mahmud, açıldın"*

diye ikaz eder. Bu sözlerden kendini övdüğünü sanan Mahmut, Kamber'in sözlerinden birşey anlamaz. Huzurda bulunan yedi çırağ, mehbeyayı görür ve paşaya haber verir. Paşa, derhal demirci ve düğger çağırıp sandık yaptırır. kızı ile Mahmud'u bu sandığa koydurur. Üç yüz almış altı çivi ile çivileyip denyaya atılır. Kamber bu acıya dayanamaz.

"İki âşık bir üste goydular
Ardılar deryaya, gardaş vey deyim"

OSMANİYE VARYANTII (V3)

HAN MAHMUT HİKÂYESİ

Vaktin zamanın birinde, çocukları olmayan Kandahar, Urus ve Çin-Mağın padişahları vardır.

Padişahlar, çocukların olması için vezirleriyle seyahata çıkar. "Günlerin birinde bir yol kavşuğunda bunlar birbirine rast geldiler." Herkes kendini tanıtır ve derdini söyler. Yemelerini yiyip namazlarını kıldıktan sonra istirahat çektiler. Bu arada bir pır çıkıyor. Selamlaşır. Pır, bunların kim olduklarını bilir. Bunun üzerine padişahlar ondan yardım ister. Pır, şunu tavsiye eder: "Gidin memleketinize. Her üçünüz de babadan kalma has bahçelerinizde eskimiş, yıkılmış, kökü kalmış elma ağaçları var. Bu elma ağaçlarını bulun, toparlayın. Dibi kazdırıp sulatın. Bunlardan birer ışkın meydana gelir. Bu çubukların her birisi birer elma dudar. Bu almaları alırsınız, soyar alın terazide tartarsınız. Yarısını siz yiyin, yarısını da sultanınız yer. Cenab-ı Hak, ikinize oğlan, birinize kız verir. Ama çok müradı göremezsiniz. "Pır, bunları söyleyip gözden kaybolur.

Padişahlar, pırın dediğini yapar. Urus ve Çin-Mağın padişahlarının oğlan, Kandahar padişahının kızı olur. Urus Padişahı'nın oğluna Mahmud, Çin-Mağın Padişahı'nın oğluna Kamber, Kandahar Padişahının kızına Diyar Hanım ismi konulur. "Çocuklar, büyüyip dizdekeşince" okula gönderilir. "Çocuklar dizdekeşip dizine su yütümeğe başlayınca Mahmud, rüyasında Diyar Hanım'la sevişmeye" başlar. Kamber de rüyasında devamlı olarak Mahmud'u görür.

Mahmud, babasının karşı koymasına aldırmayarak alını hazırlayıp heybesine alını doldurup gizlice oradan uzaklaşır. Günlerce ma'sukasını arar, bulamayınca bir şehirden kendisine yer alıp saray yaptırır. Yalın kenarına da çeşme inşa ettirek üstüne; "Allah'ın seven beni görmenden gitmesin" yazısını yazdırır.

Bu arada, Kamber de heybesine gülmüş mecdiye doldurur, alına binip Mahmud'u aramaya çıkar. Epey dolaştıktan sonra, Mahmud'un yaptırdığı çeşmenin önüne gelir, oradaki yazıyı okur. Hemen Mahmud'un yanına gider. Orada kucaklaşıp Mevlâ'ya şükrederler.

Mahmud, Kamber'e ma'sukasını aramaya gideceğini söyleyince Kamber, Onun yola yalnız gitmesine razı olmaz. Sarayı satıp yola çıkarlar. Epey yer gezdikten sonra, bir şehirde konaklarlar.

Mahmud'la Kamber, şehirde gezerken bir ihtiyar elinde saz götürür ve satın almak istediklerini söylerler. İhtiyar, "üç kara melik" isterse de bunlar daha fazlası olan "üç alın lira"ya sazi satın alırlar. Fakat, sazi galmak isterken tellerini kırarlar. Bir kuyumcuya gidip ondan, alını ve gülmüşten iki saz yapmasını isterler. ellerindeki bütün alını ve gülmüşü ona verirler. On beş gün sonra sazlarını alırlar. ellerindeki para da bitince artık o şehirde kalamazlar.

Bu sırada, butası boş çıktığı için sazını on dört sene önce toprağa gömen Karacaoğlan'a rüyasında bir haber verilir. Han Nesir'in bağında üç ölü vardır. Bunların diriltilmesi işi de Karacaoğlan'a verilir. Karacaoğlan toprakları sazını çıkarır. Sazi ilk günkü gibi sapa sağlamdır. Doğruca Han Nesir'in bağına gelir. Sandıktaki ölülere birer deyiş söyler. Her dörtlükten sonra biri dirilir. Önce Mahmud, sonra Nigâr, daha sonra da Kamber dirilir. Her birisi rüya gördüğünü, gözlerini açtıklarında kendilerini orada bulduklarını söyler. Karacaoğlan onları Cefer Paşa'nın yanına getirir. Cefer Paşa, üçünü de karşısında tekarar görünce çok sevindir. Mahmud;

"Lâmekan şehrinde cahana geldim
Gan içinde ehl-i cana yetişdim"

diyerek o anki duygularını dile getirir. Cefer Paşa Nigâr'i Mahmud'a, küçük kızı Selbi'yi de Kamber'e verir. Kırk gün kırk gece düğün yapıldıktan sonra mal ve para verip onları İsfahan'a yolcu eder.

Bir zaman yol alan iki arkadaş, sonunda yorgun düşer. Gecevi ıssız bir ovada geçirirler. Sabahleyin uyandıklarında kendilerini bir şehrin yakınında bulurlar. Mahmut, orada irticalen seher yeline bir deyiş söyler. Derhal şehre gidenler, karnlarını doyururlar, çarşaya dolasmaya başlarlar. Birisi bunları padişaha haber verir. Padişah ikisini de yanına getirdir.

Padişah gençlerin asafeline bakıp kim ve neresi olduklarını sorar. Gençler, kim olduklarını söylemez. Bunun üzerine padişah ikisine de acır, yatak ve yemek hususunda birtakım imkânlar sağlar. Arık Mahmud'la Kamber sarayda yatıp kalkmaya başlar.

Padişahın yedi aşığı vardır. Ustaları da Deli Ali adında birisidir. Deli Ali, padişahın yanına gider, Mahmut ile Kamber'i iletir sürerek onlar ile kendileri arasında bir tercih yapmasını söyler, ısrarla ikisiyle karşılaşmak istediklerini belirtir. Padişah, Mahmud'la Kamber'in fikirlerini sorar; onlar da kabul eder. Önce kara Memmet isminde bir aşıkla Kamber karşılaşır. Kara Memmet sorar, Kamber cevaplar. Deli Ali onu meclisten kovar. Kamber dört aşıkla karşılaşır, hepsini de mat eder. Deli Ali ile de Mahmut karşılaşır. Soruyu Mahmut sorar, Deli Ali cevap verince Mahmud'un kendisi çözer. Mahmut,

"Nuh peygamber o gemiyi yaptırdı
Ustasının adı Nebi, Ali Enmî"

deyince Deli Ali itiraz eder. Orada bulunanlar Deli Ali'ye çıkarır, kendisinin de sonu sormasını söyler. Mahmut, Deli Ali'nin sorularına anında cevap verir. Deli Ali sazi bırakıp çıkar.

Mahmut, aşkların gönlünü almak için ziyafet verir. Aşklar, koç eünden yerken, Mahmud ile Kamber izin isteyip meyve getirmek için dışarı çıkarlar. Bir bahçeye girip ekşi tatlı demeden elma toplamaya başlarlar. Bu arada Diyar Hanım, cariyesi Ağcakızı yanına çağırarak: "Mahmut'un kokusu iki döşüm arasından geldi, burum doldu. Dışarı çık da diyne bakabın, kim var kim yok et-rafa" der. Kız iki sefer bakar, fakat, kimseyi göremez. Üçüncüsünde daha kuvvetli bakınca, bahçede elma toplayan iki delikanlı görür ve hanıma haber verir. Diyar Hanım, önceden gümüşle kaplıp sandığa koydurduğu elmayı ister. Gümüşlü elmanın gümüşsüz kısmını dişleyip: "Ya Rabbi, Mahmut'unsa boş gümesin" diyerek elmayı bahçeye atar. Elma Mahmud'un sirtına düşer. Mahmut elmayı yenden alır,

"Elma seni kim dişledi
Sapını gümüşledi"

diyerek bir türküz söyler. Kız da karşılığın verir. Diyar Hanım, Ağcakız'dan karnızı ve beyaz iki gül ister. Diyar Hanım, karnızı gül olan demeti, Ağcakız da beyaz demeti alır ve kollarını dışarı çıkarır. Mahmut,

"Bir çift bülbül geldi kondu bacaya
Başı yeşil ayakları karnızı"

diye başlayan bir deyiş okur. Bunun üzerine Diyar Hanım, perdeyi açıp kendini gösterir. Ağcakız vasıtasıyla Emine Hoca'yı çağırır. Emine Hoca, Mahmud'u baygın vaziyette bulur. Kızı da onun yanına yatırır. Ağcakız'la birlikte oradan ayrılır.

Mahmut'la Nigâr Hanım, üç gün birlikte kalır. Tekrar geleceğine söz verdikten sonra, Mahmut oradan ayrılır. Dışarda Kamber'i bıraktığı vaziyette bulur. Onu da alıp eve getirir. Yedi aşık ise, karnlarını doyurup oradan ayrılmıştır.

Oradan zaman geçer. Diyar Hanım Mahmud'un tekrar yanına gelmesi için, başvezire bir mektup yazarak, babasının aşığı Mahmud'u alıp gelmesini bildirir. Aslında Diyar Hanım'da başvezirin de gözü vardır. Vezir; "bir dişi altta kalmış, bir dişi üstte kalmış, tatlı damak olmuş" birisidir. Yolda Diyar Hanım'ı öpür okşadığını söyler. Buna zihni karşılan Mahmut, kızı görünce;

"Varayım mı varmayım mı ne dersin"

diye bir deyiş söyler. Diyar Hanım'da;

"Gel ha Mahmut gel ha kadarı alıyım"

diyerek karşılık verir. Bunun üzerine Mahmut veziri, orada bırakıp içeri girer. Gün ışınca kadar sevişirler. Vakit geçtiği için ayrılmak mecburiyetinde kalır. Ayrılmak üzere, Mahmud'a kendisini unutmaması için yedi senede işlediği mahramı hediye eder. Mahmut saraya girerken Kamber mahramı Mahmud'un üzerinde götürür. Şahlan korkan Kamber onu;

"Açıldın gerdaş açıldın"

diye ikaz eder. Durumun farkında olmayan Mahmut ise;

"Havası var havası var
Hemen geri dönestim var"

diyerek karşılık verir. Bu sırada orada bulunan Deli Ali söylenenleri duyar ve dik kat edince Mahmud'un sirtında mahramı görür. Mahramı kapığı gibi doğru padişahın yanına gelir, padişahı Mahmud'un aleyhine kıskırtır. Padişah Mahmud'u çağırır. Mahmut, Diyar Hanım'a gönül verdiğini gizlemez. Padişah cellatı çağırır ve onu Şat'a atmasını emreder.

Şat'ın bir özelliği vardır ki, o da adam atılacağı zaman inlemesidir. Şat yine inlemeye başlayınca ırmağın yolu sarayın önünden geçtiği için Diyar Hanım bunu duyar; yine birisini suya atılacağını anlar ve baştan aşağı sıyah elbisesini giyiniş pencerenin önüne gelir. Mahmut, pencerenin önünde Diyar Hanım'ı

görlünce, yanındaki kollarını çözümlerini ister. Deli Ali karşı çıkarsa da Hüseyin isminde biri Deli Ali'yi azarlar. Mahmud'un kolunu çözerler. Mahmud Diyar Hanım'a:

"Pencereden mayıl bakın yâr
Aşk oduna çiğerni yakan yâr
Ben ölişsem sen kimlere bakın yâr
Zalim baan beni Sâid atıyor"¹⁰

der. O da:

"Pencereden mayıl bakarm
Aşk oduna çiğerni yakarm
Sen ölişsen ben sarayı yikarm
Öldürmen Mahmud'u ben de ölişürüm"

diye cevaplandırır. Mahmud Şat'arılr. Buna dayanamayan kız da kendini Şat'a atar. Bunlar dolana dolana Şat'la birleşirler Mahmud'un acısına dayanamayan Kamber de kendisini Şat'a atar. Şat iyice bulamı çoşar. Hatıra, mahallenin birini su basar. Padişah cesetleri çıkartıktan sonra Şat sakınleşir. Ancak ölenlerin üçü de birbirlerine sarılılduğu için bir türlü ayrılmazlar. Zira, aralarında kızın bulunması, cenazelerin yıkamasında güçlük çıkartır. Deli Ali, onları ayırmak için balta ister. Tam bu sırada "Allah'in emri ile" Karacaoğlan gelir. Orada bir deyişle söyler:

"Açılışın meyitler Hak emri ile"

deyince üç genç de dirilir. Mahmud:

"Yedi aşğın on dört gözü kör olsun"

der, aşğkların gözü kör olur. Kamber:

"Yedi aşğın birer gözü iyölsün"

deyince de aşğkların birer gözü tekrar açılır.

Padişah, Ağcakaz'ı Kamber'e, Diyar Hanım'ı da Mahmud'a verir. Kırk gün kırk gece düğünden sonra bunlar kar-koca olurlar.

FARUK RIZA GÜLOĞUL VARYANTII (V4)

YARALI MAHMUT İLE NİĞAR

Karaman beyi Hürşit Bey, çocuğu olmadığü için şehirde gılmeyi yasak etmiştir. Can korkusu ile yaşamaktan usanmış Karaman halkı, kendilerini bu dertten kurtarması için Adil Hoca'ya müracaat eder.

Adil Hoca, Hürşit Bey'e konuşur ve onu biraz teskin eder. Hürşit Bey, gılmeleri öldürmek yerine zindana atmakla cezalandırır. Aradan aylar geçer. Hürşit Bey'in ikiz oğlu olur. Buna çok sevinen Hürşit Bey, tutsakları salverir. Çocukların ikine Mahmud, ikincisine Kamber ismi konulur.

Çocuklar, yedi yaşına gelince Adil Hoca'nın yanında ders görmeye başlar. Bu yedi sene sürer.

Birgün, çocuklar bahçede oynarken Kamber, üzerindeki herşeyini soyunur, oradan uzaklaşır. Mahmud arkasından koşarsa da yakalayamaz. Kamber, sık ağaçların arasında izini kaybettirir. Kamber'i kovalamaktan takatı kesilen Mahmud, Vıranbağ'a gelince daha fazla koşamaz, oradan bir yere uzanverir.

Bir müddet sonra kendine gelen Mahmud, karyasında bir ihtiyar görür. İhtiyar ona uzun uzadıya Mısır'da Eset Paşa'nın kızı Niğâr Hanım'dan bahseder. Mahmud, Niğâr Hanım'ın hayalini düşünürken kendinden geçer, orada hyuyakılır.

Adil Hoca, Mahmud'la Kamber'in kaybolduğunu öğencince Hürşit Bey'e haber verir. Hürşit Bey, her tarafı arar. Mahmud'u Vıranbağ'da havuzun başında bulurlar. Fakat, bir türlü uykusundan uyandıramazlar. Bu sırada, ağaçların arasından bir kadın belirir. Kadın orada bulunanlardan saz getirmelerini ister. Saz getirilir. Kadın, sazin tellerine dokununca, Mahmud uykusundan uyanır. Kadının elinde sazi görünce kendisine vermesini söyler. Kadın rüyasında gördüklerini doğru olarak söylemesi şartıyla sazi Mahmud'a verir. Mahmud, sazi alır:

"Nine ben bir güzel gördüm
Nine Mısır şehrinde"

diye başlayan bir deyiş söyler. Mahmud, daha sonra gökte turlalar görür. Onlara da:

"Doldu feleklere feryad u figan
Ne zalim çağırır gelen turlalar"

diye bir türkü söyler. Hürşit Bey ve Adil Hoca, Mahmud'un Mısır'daki Niğâr Hanım'a aşık olduğunu öğrenince içlerine bir ateş düşer. Onları Kamber'i sorarlar.

Mahmut da Vranbağ'da ağaçların arasında kaybolduğunu söyler. Hürşit Bey tekrar Kamber'i aratırsa da Kamber bulunamaz.

Aradan aylar geçer, fakat, Mahmut Nigâr'i bir türlü unutmaz, ağlayıp figan eder. Bir yandan Kamber'in kaybolması, bir yandan Mahmud'un durumu, Hürşit Bey'i yatağa düşürür. Birkaç ay sonra da üzüntüsünden ötür.

Mahmut'un etrafını serveine göz koyan dalkavuklar çevirir. Çok geçmeden Mahmud'un elinde ne para ne mal ne de mülk kalır. Sonunda dalkavuklar birer ikşer Mahmud'un yanından ayrılır. Bu da yemiyormuş gibi günün birinde anası da öür.

Anasız, babasız ve parasız kalan Mahmut, memleketi terk etmeyi düşünür. İlk olarak bir sazçı dükkânına girer, sazıdan iyi bir saz ister. Sazçı içeriden güzel bir saz getirir ve parasını ister. Cebinde para olmaya Mahmut,

*"Eglen usta eglen hakkın vereyim
Gönül ister geze Hindi Yemen'i"*

diye başlayan deyişini okuyunca, usta, Mahmut'ta para olmadığına kanaat getirir ve sazı hediye eder. Daha sonra Hürşit Bey'e borcu olan bir terzi de, Mahmud'a iki takım elbise hediye eder.

Bu arada Kamber, dağlarda kurtların kuşların arasında kalmıştır. Birgün, çeşmenin başında bir delikanlı görür ve ona yaklaşıp; bu, Mahmut'tur. Mahmut, vücutu kollarla örtülmüş olan Kamber'i tanıyamaz, korkuyla oradan uzaklaşır. Kamber, peşine takılır, bir yandan da kendisinin kim olduğunu söyler. Sonunda Mahmut durur, birbirlerini kucaklarlar. Mahmut olup biteni anlatır. Kamber de yediği her lokmada fukaranın hakkı olduğunu düşünerek evi terk ettiğini söyler. İki kardeş Mısır'a gitmek için yola koyulur.

Aradan epey zaman geçer, ikisi de Mısır'a ulaşır. Nöbetçiye, âşk olduklarını ve paşanın huzuruna çıkılmak istediklerini bildirirler. Paşa, bunları kabul eder.

Paşa, Mahmud'u kendi âşıkla ile karşılaştırır. Sözü, âşıkların ustası açar. Mahmut cevaplandırır. Daha sonra Mahmut sorar, âşıkların hiçbirisi cevap veremez, Kamber cevap verir. Bu durum karşısında paşa âşıklarını kovar, iki kardeşi âşk olarak yanına alır.

Bu arada, küçük yaşlarda annesini kaybeden Nigâr Hanım'ın bir dedüğü iki olmamaktadır. Birgün, Nigâr Hanım'ın üzerine, bir durgunluk ve neşesizlik çöker. Eset Paşa, kızının aşka düştüğünü anlamakta gecikmez. Nigâr Hanım, babasından kendisine bir köşk yaptırmasını ister. Köşk kısa zamanda yapılır. Nigâr Hanım, cariyelele ile birlikte köşke yerleşir. Eset Paşa, kızının canı sıkılmasını diye köşke hergün iki âşk gönderir.

Köşke birkaç gün âşk gönderemeyen Eset Paşa, Mahmut'la Kamber'i yanına çağırır. Onlara köşke gidip saz çalmalarını söyler ve kısa zamanda dönmelerini teblih eder.

İki kardeş, sora sora köşkü bulur. Bir elma ağacının gölgesinde oturup çağrılmalarını beklerken, pencereden bakan Nigâr Hanım, Mahmud'u görür ve

tanır. Hemen ağaçtan bir elma koparıp döri tarafını dışter. Elmayı cebinden çıkardığı elmaslarla süsler ve bahçeye atar. Elma Mahmut'la Kamber'in arasına düşer. Kamber elmanın daldan düştüğünü söylerse de Mahmut inanmaz, manzum olarak elmayı Nigâr'in gönderdiğini söyler. Nigâr ikisini de divana çağırır. Mahmut, Nigâr'i götince güzelliğine hayran olur. Kendisini tutamayıp,

*"Nigâr bir söz duyduğum senin şarından
Deyim Nigâr demeyim mi ne dersin"*

diye o anki duygularını düte getirirken, Nigâr da,

*"Eglen Mahmut eglen iltimasım var
Söyle bey Mahmud'um söyle çekimne"*

şeklinde cevap verir. Nigâr, Kamber'e ve cariyelele dışarı çıkmalarını söyler. Mahmut'la Nigâr içeride, Kamber'le cariyelele bahçede eğlenceye dalarlar. Böylece saadter geçer. Kamber, hemen kardeşinin yanına giderek, vaktin geçtiğini söyler. Nigâr, babasının yedi sene önce haraca karşılık olarak aldığı "Mısır Yarığı" nı Mahmud'un koyununa sokar, fakat, bir ucu dışarıda kalır. O sırada, geciktikleri için korkulu olan Mahmut ve Kamber, bu durumu fark etmezler. Nigâr tehlikeyi sezer ve,

*"Eglen Mahmut eglen derdim çoğaldı
Et elden üzüldü yâr elden gitti"*

diyerek onlara hissettirmeye çalışır. Fakat, onlar bu sözden birşey anlamaz. Yola koyulurlar. Şehre girdiklerinde bir kahvenin önünden geçerken, orada paşanın kovduğu kırk âşığı görürler. âşıklar üç gündür kahve sahibi Hasan Ağa'nın askadaki muammasını çözmeye uğraşmaktadır. Mahmut içeri girer, sazla bir açılış yaptıktan sonra;

*"Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var"*

diyerek, o gün yaptıklarını söylemeye başlar. Kamber, bu sırada Mısır Yağığı'nı görür.

*"Kardeş ne güzel olmuşsun
Açıldın kardeş açıldın"*

diyerek ikaz etmeye çalışır. Fakat, Mahmut bir türlü tehlikenin farkına varamaz. âşıklar bu arada içlerinden ikisini paşanın yanına gönderirler. Güden âşıklar, Mahmud'un üzerinde Mısır Yağığı'nu gördüklerini söyler. Paşa, derhal ikisini de huzuruna getirir. Yağılık Mahmud'un üzerinden çıkar. Paşa, cellat çağırarak Mahmud'un boyanını vurulmasını ve her tarafa duyurulmasını emreder.

Mahmut, Kamber'i Niğâr'ın yanına gönderir. Niğâr habere çok üzülür. Çok geçmeden Mahmut'un, iki cellat arasında, köşke doğru geldiğini görür. Mahmut, ellerini gözmeleleri için cellatlara yalvarır. Cellatlar, onun bu haline acıyıp elini gözer. Mahmut;

"Bana senden oldu kanlı sevdiğim"

derken, Niğâr da;

"Sen git bey Mahmut'un ben de gelirim"

diyerek karşılık verir. Niğâr, cellatlardan birine habasına hitaben yazmış olduğu bir mektup verir. Niğâr, mektubunda, Mahmut'un canının bağışlanmasını, aksi takdirde kendi canına kayacağı yazmıştır. Mektubu alan paşa, epeyce düşündükten sonra, kızının da başının kesilmesini emreder.

Cellat geri döner. İki sevgilinin de ellerini bağlayıp şehre götürürler. Ağlayıp feryat eden Kamber'in hareketleri şehir halkının dikkatini çeker. Onu paşanın akrabası Hasan Ağa'nın yanına gönderirler. Kamber, hemen Hasan Ağa'nın yanına gidip yardım ister.

Hasan Ağa, doğrudan Esat Paşa'nın huzuruna çıkar. Ondan kızı Niğâr Hanım'ı bağışlanmasını ister. Paşa kabul etmeyince ikisini bir sandığa koyup denize atmasını teklif eder. Paşa, buna razı olur. Kamber;

"İki gönül bir olanda"

"Dünya Mahdi-zaman olur"

diye teselli bulmaya çalışırken Niğâr da;

"Yeri göğü yoktan var eden Allah"

"Üz lutfundan bir ihşamı yetiştir"

diye Allah'a yakarıyla bulunur. Bu arada, sandık yapılır. Mahmut;

"Görem ko apar'sın sel bana"

diyerek cesaretini ve pervasızlığını dile getirir. Niğâr Hanım'la Mahmut'u sandığa koyup, yedi kat muşamba ile sararak denize atarlar. Orada tek başına kalan Kamber;

"Ararım ararım derya kenarı"

"Derdime bir çare ilaç bulamaz"

diyerek acısının dile getirir. Bunun üzerine köşkte bir yangın çıkar. Kamber'i yakalayıp paşanın huzuruna çıkarırlar. Paşa, "Ben kuş derdindeyim, bunlar kafes kaygısında" diyerek gelenleri tersler. Kamber'i zindana atılır. Fakat, daha sonra

ona hakaretilik yaptığını düşünerek affeder. Kamber'i huzuruna çağırır. ona yanında kalmaması için bir oda verirse de Kamber kabul etmez, oradan ayrılır. İhtiyar bir kadın, onu üç gün misafir eder. Dördüncü gün ihtiyar kadının yanından ayrılan Kamber, yolda bir pire rastlar. Pire, ona derya kenarını takip etmesini söyler. Kamber, pirin dediğini yapar. Yolda rastladığı köylüler, Türk köyü olmadığını için Kamber'i tanırlı anlasamaz. Sonunda bir Türk köyü bulur. Kamber, derhada, sandık aradığını söyler. Köylüler, böyle bir sandığın "Kayraz" adasına sürüklenilebileceğini söyler. Kamber, orada üç gün bekler ve dördüncü gün, balıklarlarla beraber denize açılır. Birtakım saat sonra, fırtına çıkar. Sandıklar sulara gark olur. Kamber, bir sandığa tutunur ve günlerce dalgalarla boğuşur, sonunda karaya ayak basar.

Esat Paşa'nın denize atıldığı sandık, sulara sürüklenene Mansurî Şah'ın başına kadar gelir. Mansurî Şah, adamlarına emreder, sandığı açtırır. Sandıkta bulunan Mahmut ile Niğâr henüz ölmemiştir. Şah, hemen onları saraya aldırır, bakımlarını sağlar.

Kamber'in karaya ayak bastığı yer, Mansurî Şah'ın başına yakın bir yerdir. Bağda karınını doyuran Kamber, bir ağaca yaslanır;

"Çarh-ı felek senden şikâyetim var"

"Felek ile düşman olam ağlarım"

diye dendini dile getirir. Şah'ın adamları bunu hemen Şah'ın yanına götürürler. Kamber Şah'ın yanına da;

"Çüda düşüm vatanından"

"Kan ağlar illerin benimle"

diyerek kendini tanıtmaya çalışır. Daha sonra da başına gelenleri tek tek anlatır. Şah, Mahmut'la Niğâr'ın yanına olduğunu müjdeliler. Kamber, sevinçle onların yarmakta olduğu odaya koşar. Baygın bir şekilde yan yana yatmakta olan sevgililere;

"Hey ağlar Mansurî'nün bağında"

"İki gül sarılmas bir birine"

der ve ayrılmaları için dua eder. Çok geçmeden iki sevgili kendilerine gelir.

Bu arada, kızını denize atan Esat Paşa, geçtiği acıya daha fazla dayanamaz, sonunda çıldırır.

Şah, Mahmut'la Niğâr'a düğün hedyelerini verir, memleketine yollar. Halk, Niğâr'ın gelişini sevinçle karşılar. İhtisamlı bir düğünden sonra sevgililer bir cuma akşamı mütada eder.

C. VARYANTLARDAKİ ŞİİRLERİN (hece, durak, dörtlük ve kafiye yönünden) KARŞILAŞTIRILMASI

Halk hikâyelerinin içerisinde yer alan türükler, dinleyeni daha dikkatli, daha heyecanlı ve daha duygulu kilar. Türüklerin her biri, hikâyenin konusu ile ilgili olup çeşitli makamlarda söylenir. Hikâye kahramanı çoğu zaman, teile söylemeyi dille söylemeye tercih eder. Bazan da türüklerin karşılıklı söylendiği olur. Hikâyelerdeki türükler, genelde, hikâyenin akışına uygun ve liriktir.

Esas metin olarak kabul ettiğimiz Sivas Varyantı'nda gerek şiirler, gerekse şiirlerdeki dörtlükler diğer varyantlardakilere nazaran, sayıca daha fazla ve daha farklı özelliğindedir. Ne var ki öteki varyantlar bir araya getirildiğinde, Sivas Varyantı'nda yer almayan şiirler veya eksik dörtlükler görülür. İşte bu sebepten, biz, hikâyeyi şiir bakımından bütünlüğe kavuşturmaya çalışacağız. Bunu yaparken de hareket noktalarındaki surayı göz önünde tutacağız.

1. Kahramanların aileleri ve memleketi,
2. Kahramanların doğumu,
3. Kahramanların yetişmeleri

Epizodların mukayesesinde de görüleceği gibi her üç epizoda, kahramanların memleketi, ailesi, doğumları ve yetişmeleri ele alınmış, ortak ve farklı yönler gösterilmişti. Henüz kahramanları doğmamaları yahut küçük olmaları sebebiyle kahramanlara ait şiirler yoktur. Ayrıca, varyantların baş kısımlarında döşeme, divan, tecnis gibi şiirler de vardır.

4. Aşkın doğuşu ve saz çalma yeteneğinin kazanılması ile ilgili deyişler

- a) Kahramanın aşık olması ile ilgili şiirler:

Rüyasında (V1) yahut birinin anlattığıyla (V2) Mısır'daki Nigâr Hanım'a aşık olan Mahmut, yatmakta iken bir saz sesi ile kendine gelir; çalmak için saz ister. Saz, ancak gördüklerini ve bildiklerini anlatması şartıyla Mahmut'a verir. Mahmut türküyü, bir aşka tutulduğunu, sevgilisinin de Mısır'daki Nigâr Hanım olduğunu söyler. V1'de bu şiir sekiz heceli olup üç kıtadır. Kafiye düzeni (abcb, ddbb, eebb) şeklindedir. Dördüncü mısralarda kafiye yerine "öldüm" kelimesi ile yapılmış redif bulunmaktadır. I. ve II. dörtlük V4'te yoktur.

V4'teki şiir üç kıtadır. Kafiye düzeni yukarıdaki gibidir. II. dörtlük;

*Gül topladım gonca gonca
Boydan uzun belden ince
Memeler benzer turunca
O da Mısır şehrinde"*

şeklinde olup V1'de yoktur. Her iki varyantta da son dörtlükte şairin adı geçmektedir. Şiir 4 + 4 veya 5 + 3 dıraktır. Bu şiirler V2 ile V3'te yoktur.

Ayrıca V4'teki şu deyiş de diğer varyantlarda yoktur.

*Dotdu felekere ferydı figan
Ne zalim çağrışır gelen turnalar
Yürük mü dayanır can mı dayanır
Gelüp taş demiri delen turnalar*

*Yaralı vurgunlar geldi yetiği
Katar katar oldu çaldı çağrışı
Eynah giitti bölüklere kavuştu
Sesi kulağımda katan turnalar*

*Mevla'm bana bir çift kanat vereydi
Sefil Mahmut turnalara ereydi
Bir de gönül dilber yarı göreydi
Dost köyünden geçen iken turnalar*

Mahmut, bu şiiri gökte uçan turnalara söylemiştir.

- b) Sevgilisinin memleketine gitmek isteğini anlatan şiirler:

V2'de kardeşi kamber"le beraber Eynel Yagut isimli pirin elincen şarap içerek şair olan Mahmut;

Gardaş men Mısır'a getmeli olum

nakaratlı türkü söyler. Şiir 6 + 5 dıraktır olup dört kıtadır. Kafiye düzeni (abab, eebb, ddbb)dir. Bu şiir diğer varyantlarda yoktur.

Aynı varyantta Mahmut, bir saz alıp annesinin yanına gelir. Annesine Mısır'a gideceğini söyler ve nzasını alır. Mahmut'un söylediği üç dörtlüğe, annesi de üç dörtlükle cevap verir. Şiirler 4 + 4 veya 5 + 3 dıraktır. Son dörtlüklerde Mahmut'un ve annesi Selbi Hanım'ın isimleri bulunmaktadır. Şiirlerin kafiye düzenleri (abab, eebb, ddbb) şeklindedir. Şiirlerde;

*Var emeyin hatal eyle
Var emeyim hatal olsun*

sözleri nakaratır. Diğer varyantlarda bu ana-ogul karşılaşması yoktur.

5. Kahramanın sevgiliyi aramaya çıkması ve başından geçen maceralar ile ilgili şiirler

- a) Yolculuk anında söylenen şiirler;

Sivas Varyantı'nda Mahmut, saz satılan bir dükkâna girer. Orada dükkân sahibine bir türkü söyler. Mahmut ustaya;

Ustam kerem eyle ben gider oldum

diyerek haline acındırır. Usta sözü Mahmud'a hediye eder. Bu şiir 4 + 4 + 3, 6 + 5 duraklı olup üç kıtadır. Kafiye düzeni (aaab, ccbb, dddd) şeklindedir. Son dörtlükte Mahmud'un adı yoktur. V4'te bu şiirin II kıtası benzerlik gösterir. V4'teki şiir şudur:

*Eğlen hasta eğlen hakkın vereyim
Gönlü ister geze Hindî Yemenî
Sevdamın elinden olmuşum mecum
İsterim gezeyim Hindî Yemenî*

*Göküzünde bir kaş vardır nedendir?
Bilir misin yelinceği nedendir?
Adem var ki söz anlamaz nedendir!
İster Tecnis'i gez ister Yemeni*

*Kül merhamet bu Mahmud'un zarıma
Yâr enginde sarılaydım belime
Usta senin için daldım derine
İstedğin Hindî yoksa Yemenî*

V2'de Mahmud kardeşi Kamber'le birlikte sevgilisi Nigâr'ı bulmak için yola çıkar. Yolda haramiler ikisini de soyar ve bağlayıp oradan uzaklaşır. Mahmud oradan geçmekte olan bir tüccara on bir heceli, 6 + 5, 4 + 4 + 3 duraklı bir türkü söyler. Şiirin kafiye düzeni (aaab, ccbb, dddd)'dir. Bu türkü diğer varyantlarda yoktur.

b) Sevgilinin memleketinde söylenen şiirler:

V3'te Mahmud, yanında arkadaşları Kamber olduğu halde, sevgilisini aramaktadır. Bir gün akşam üzeri, yorgun düşüp bir ovada mola verirler. Sabahleyin uyanıklarında Mahmud, "seher yeli"ne bir türkü söyler. Bu türkü, varyanttaki ilk türküdür ve diğer varyantlarda yoktur. Son dörtlükte Mahmud'un adı geçmektedir.

*Sen seher yelisin esen arada
Dosta bir mektubun vardır bıradı
Ancak sen yetinin koca murada
Elet mektubumu yer seher yeli*

*Sen seher yetinin yeller başısın
Kaldır ızırını gerdan ızsın
Bir köyden bir köye mektup taşırsın
Elet mektubumu yer seher yeli*

*Sen seher yelisin yerlere yakın
Kaldır nıkabını gerdana sokun
O yâr yıkıdaydısa elleme sakın
Dolan yâr yanında dur seher yeli*

*Kamber kardeş burada koyak sazları
Nakledelim başa gelen sözleri
İnce belli usulı boylu kızları
Onu biz görmüyoruz gör seher yeli*

V1'de Mahmud ile Kamber, nihayet Mısır'a gelirler. Fakat, onlar bunun farkında değildir. Mahmud, girişimleri kahrede bir türkü ile Mısır seherini ve Nigâr Hanım'ı sorar. Şiir (aaab, ccbb, dddd) kafiye düzeninde olup 6 + 5 veya 4 + 4 + 3 duraklıdır. Son mısralarda, dörtlükler "ölür" redifi ile tamamlanmıştır. Yine son dörtlükte şairin isminin olmayışı, ya dörtlüğün değişmiş olabileceği ya da şiirin bir dörtlük eksik olduğu düşünülmesine götürüyor.

c) Âşıklarla karşılaşma:

Varyantların hepsinde Mahmud ile Kamber, Nigâr Hanım'ın babasının âşıkları ile karşılaşır ve onları mat eder. Ancak, V2'de karşılaşma anında söylenen şiirler yoktur, sadece iki kardeşin aldığı mat ettiğinden söz edilmiştir.

V1'de karşılaşma sırasında, sözü paşanın âşığı açar. Bu on bir heceli bir dörtlüktür. Mahmud, ustasının sorusunu cevaplandırır. Usta dört kere sorar. Mahmud hepsine de cevap verir. Toplam sekiz kıta olan bu karşılaşmanın 3., 4., 7., 8.kıtaları V4'te yoktur. II kıtadaki "kalem" sözü "kelam", VI kıtadaki "alın" sözü "kümü" şeklindedir. 7. ve 8.kıtalarda âşıkların adları yoktur.

V1, V4'te Mahmud âşıkların ustasına soru sorar. Usta cevap veremez. Bu da on bir heceli bir şiirdir. Kamber ileri atılır. Mahmud'un sorusuna cevaplar. Mahmud yine sorar, Kamber, onu da cevaplandırır. Ancak V1'de son dörtlükte "Mahmud" tapşımalarına karşılık, V4'te "Yaralı Mahmud" tapşımalarıyla karşılaşır.

V3'te ise, âşıklarla, önce Kamber'in karşılaşmış olduğunu görüyoruz. Kamber'e dört âşk soru sorar. Kamber hepsini cevaplar.

Aldı âşk:

*O nedir ki nice durur erimez
O nedir ki yatar yerde çürümez
O nedir ki kaçar gider farmaz
Gel keloglan şu mâ nâmı bil benim*

Aldı Kamber:

*Ona dağ der, nice durur erimez
Ona dağ der yatar yerde çürümez
O gönüllüdür kocar gider farmaz
Ben onu bilirim, sen öğren de gel*

Aldı İkinci âşık:

*O nedir ki yol eyliyor denizi
O nedir ki gösteriyor benizi
O neymiş üzüz eyler domuzu
Gel keloglan şu ma'nâmı bil benim*

Aldı Kamber:

*Gemi derler, yol eyliyor denizi
Ayna derler gösteriyor benizi
Küncü derler üzüz eyler domuzu
Bilirim ben onu sen öğren de gel*

Aldı üçüncü âşık:

*O nedir ki ustalardan ustalar
O nedir ki hastalardan hastalar
O neymiş bağırsağın desteler
Usta çocuk şu ma'nâmı bil benim*

Aldı Kamber:

*İnsanoğlu ustalar-dan ustalar
Böcü derler hastalardan hastalar
Balık derler bağırsağın desteler
Bilirim ben onu, sen öğren de gel*

Aldı dördüncü âşık:

*O nedir ki minareye çıkıyor
O nedir ki minareden eniyor
O neymiş susuz persi dönüyor
Usta çocuk şu ma'nâmı bil benim*

Aldı Kamber:

*Gençlik derler minareye çıkıyor
O kocalık minareden eniyor
Ona göz derler susuz persi dönüyor
Bilirim ben onu, sen öğren de gel*

Sıra âşıkların ustasına gelir. Ustasının adı Deli Ali'dir. Bu defa ortaya Mahmut çıkar, soruyu da Mahmut sorar.

Aldı Mahmut:

*Kadı nedir müftü nedir Al'emmi
Şu dünyanın dadı nedir Al'emmi
Nuh peygamber bir gemicik yaptırmış
Ustasının adı nedir Al'emmi*

Deli Ali, bu soruya cevap veremeyince Mahmut'un kendisi cevaplar.
Aldı Mahmut:

*Kadı kadı, müftü müftü Al'emmi
Şu dünyanın dadı sağlık Al'emmi
Nuh peygamber o gemiyi yaptırdı
Ustasının adı Nebi Al'emmi*

Bu defa Deli Ali soru sorar.
Aldı Ali Emmi:

*Bekâr da değil naçarım
(Çocuk) nereye koysam kaçarsın
Uğrum derya deniz gelse
O zaman nerden geçersin*

Aldı Mahmut:

*Bekâr değilim naçarım
Nereye koysam kaçarım
Uğrum derya deniz gelse
Gemiye biner geçerim*

Aldı Ali Emmi:

*Bekâr değilsin naçarım
Nereye koysam kaçarsın
Vurur gemiyi kararsam
O zaman nerden geçersin*

Aldı Mahmut:

*Bekâr değilim naçarım
Nereye koysam kaçarım
Vurur gemiyi kararsan
Hak izin verir uçarım*

Mahmut, soruları cevaplayınca Deli Ali mat olur.

6. Sevgili ile ilgili şiirler

a) Sevgili ile buluşmadan önceki şiirler:

Mevcut varyantlarda Mahmut, Kamber'le birlikte Niğâr Hanım'ın köşküne gider. Mahmut'un kendisine doğru geldiğini gören Niğâr Hanım, O'na ısırdığı bir elmayı atar.

VI'de Mahmut, elmayı Niğâr'ın attığını tahmin eder. Kamber ise, elmanın yelin esmesiyle ağaçtan düştüğünü zanneder. Karşılıklı olarak şiir söyletler. Mahmut'un söylediği iki kıtaya, Kamber de iki kıta ile cevap verir. Şiirler kimi yerde 4 + 4, kimi yerde de 5 + 3 duraktır. Mahmut'a ait şiirlerin kafiyeye düzeni (abab, cccb), Kamber'e ait şiirlerin kafiyeye düzeni ise (aaab, cccb) şeklindedir. Daha sonra (Niğâr Hanım-Kamber-Mahmut-Niğâr Hanım'ın) söylediği dörtlükleri görmekteyiz. Bu dörtlükler de sektiz hecelidir. Son dörtlüklerde Kamber'in ve Niğâr Hanım'ın adının bulunmasına karşılık Mahmut'un adı geçmemektedir.

V4'te de elma ile ilgili karşılığa sadece Mahmut ile Kamber arasında olur. Sözlerde farklılık olduğu için ayrıca aşağıya alıyoruz.

Aldı Mahmut:

*Elma ağaçta fırlar
Yere düşer de kırılır
Öpemde sekerlerim
Elma seni kim yolladı*

Aldı Kamber:

*Elma ağaçta al olur
Etrafı bal bal olur
Aşika bir hal olur
Elma seni kim yolladı*

Aldı Mahmut:

*Elma ağaçta üç olur
Yere koyma pınc olur
Bunu yiyen sarhoş olur
Elma seni kim yolladı*

Aldı Kamber:

*Elma ağaçta allanır
Yere koyma ki dallanır
Her öpemde de ballanır
Elma seni kim yolladı*

Aldı Mahmut:

*Elma ağacın dalında
Hem sağında hem solunda
Bicare Kamber elinde
Elma seni kim yolladı*

Aldı Kamber:

*Bu elmayı kim dişlemiş
Etrafını nakışlamış
Mahmut'una bağışlamış
Elmayı Niğâr yolladı*

V3'te bu karşılığa Mahmut ile penceredeki sevgilisi arasında olur.

Aldı Mahmut:

*Alma seni kim dişledi
Çevre yanın gümüşledi
Bunu bana bağışladı
Canım alma kim gönderdi*

Aldı Kız:

*O almayı ben dişledim
Çevre yanın gümüşledim
Babam gelse vermez idim
Onu sana bağışladım*

Aldı Mahmut:

*Almayı nazik soyarlar
Alın tabağa koyarlar
Yara arnağan saklarlar
Dost almaları kim gönderdi*

Aldı Kız:

*Almayı nazik soysunlar
Alın tabağa koysunlar
Yara arnağan sakısınlar
O almaları ben gönderdim*

Aldı Mahmud:

Gökten bir alma pirlendi
Yere düşsün sekerlendi
Mahmut buna fikirlendi
Canım alma kim gönderdi

Aldı Kız:

Gökten bir alma pirlensin
Yere düşsün sekerlensin
Mahmut ona fikirlensin
Onu da bir hanım gönderdi

Aynı varyantta Diyâr Hanım, Mahmud'u denemek için eline bir kırmızı gül demeti alır. Cariyesine de beyaz gül demeti verir. İkisi de kollarını pencereden uzatır.

Mahmut:

Bir çift bülbül gedi konda bacaya
Başı yeşil ayakları kırmızı
Dostunun elinde bir çift bergüzar
Biri yeşil anna biri kırmızı

Bahçenizde bir gül diktip biterse
Dallarında çifte bülbül öterse
Benim vadem senden evvel yeterse
Başucuma bir çift taş dik kırmızı

Üç gün oldu ben bu surdan aşalı
Yedi yıldır yâr sevdana düşeli
Kalk gidelim bizim oda döşeli
Döşemesi baştanbaşya kırmızı

Diyâr Hanım gel gel otur yanına
Hoş bakışın kâr ediyor canına
Ben ölüsem parmak batır kanına
Yâr desinler on parmağın kırmızı

diyerek, kırmızı gül demeti tutanın sevgilisi olduğunu anlar. Bu şiir de diğer varyantlarda yoktur.

V2'de yukarıda sözünü ettiğimiz bir elma hadisesi olmadığı için konu ile ilgili şiir de bulunmamaktadır.

b) Sevgili ile beraberken söylenen şiirler:

V1'de Mahmud, sevgilisi ile bir müddet beraber olur ve sonunda ayrılma vakti gelir. Bu sırada Mahmud, Nigâr'dan bir hediye almayı düşünür; on bir heceli bir kıta ile sözü açar. Nigâr Hanım karşılık verir. Mahmud, toplam dört, Nigâr ise üç kıta söyler. Son kıtalarda ikisinin de adı bulunmaktadı. Mahmud'a ait şiirin kafiye düzeni (abcb, ddbd, eebb, fffb) olup

Deyim Nigâr demeyim mi ne dersin

sözü nakarat olarak söylenmiştir. Nigâr Hanım'ın söylediği şiirin kafiye düzeni ise (abab, cccb, dddb) şeklindedir. Nigâr Mahmud'un sorusuna;

Söyle bey Mahmud'un söyle çekinme

diyerek cevap verir.

V4'te olay şu şekildedir: Mahmud, sevgilisinin yanına gider. Sevgilisi, daha konuşup derleşmeden "Buyur otur âşk, vaktin azdır, bize birşeyler çal" deyince, bu sözlerden kendisine yol gösterildiğini anlayan Mahmud, içlenerek, Nigâr'a on bir heceli bir şiir söyler. Nigâr karşılığını verir. Bu karşılama V1'den biraz daha farklıdır

Aldı Mahmud:

*Nigâr bir söz duyduğum senin şanımdan
Deyim mi Nigâr deyim mi ne dersin?
Disem öldürür'ler, demesem öldüm
Diyem Nigâr, demeyim mi ne dersin?*

Aldı Nigâr:

*Eğlen Mahmud eğlen iltimasım var
Söyle bey Mahmud'um söyle çekinme
Bu dünyada sen benimsin ben senin
Söyle bey Mahmud'um söyle çekinme*

Aldı Mahmud:

*Âdet odur, han tahtına han çıkar
Didem ağlar yaş yerine kan çıkar
Yâre bir söz demeyince can çıkar
Diyem Nigâr, demeyim mi ne dersin?*

Aldı Nigâr:

*Ben bir suna idim uçtum gölümden
Sen bir şahin idin tutun kolundan
Kavi tut ki yârın gider elinden
Söyle bey Mahmud'um, söyle çekinme*

Aldı Mahmud:

*Mahmut Bey der; gülüm kondu gülşene
Serem diktim, okum attım nişana
Söz geveherdir korkam yere düşene
Disem Niğâr, dimeyim mi ne dersin?*

Aldı Niğâr:

*Gel gel olur ağa yârim yanına
Gamze okun kâr eyledi canına
Her ne sözün varsa Niğâr Hanım'a
Söyle bey Mahmud'un, söyle çekimel*

V3'te ise, başvezirin sevgilisi hakkında ileri geri laf etmesi üzerine Mahmud'un canı sıkılır. Sevgilisi ile ikinci buluşmasında, ona olan iştiyakını şu sözlerle dile getirir:

Aldı Mahmud:

*İşte geldim büyük vezir yoldasım
Hemî dolu içtim hemî serhoşum
Her vakti ağlana, kız benim işim
Varyım mı varyıyam mı ne dersin?*

*Varamam sevdiğim yollar yokuştur
Ben varırsam ağ memeyi tokuştur
Benim istediğim bir çift öpüştür
Varyım mı varyıyam mı ne dersin?*

Şiirde Mahmud'un adının geçmeysiine bakılırsa, şiirin eksik olması gerekir. Diğâr Hanım, Mahmud'un sözlerine şöyle cevap verir.

Aldı Kız:

*Gel ha Mahmud gel ha safalarımın
Sana gül topladım kâfıfalarımın
Çok gümler geçirdim ceftalarımın
Gel ha Mahmud gel ha kadan alıym*

*Gel ha Mahmud gel ha yollar yokuştur
Gel de Mahmud ağ memeyi tokuştur
Sana kurban olsun, yüz bin öpüştür
Gel ha Mahmud gel ha kadan alıym
Fakalar da kalıpe felek fakalar*

*Göz göz oldu kara bağrım takalar
Açılısına kurulası kapılar
Gel ha Mahmud gel ha kadan alıym*

c) Sevgiliden ayrılırken söylenen şiirler:

V1, V4'te Mahmud, Niğâr'dan ayrılırken, Niğâr onun koyununa babasının yedi senelik haraca karşılık aldığı "Mısır Yağığı" nı sokar. Fakat, elini çekerken yüzüğü takılır, yağığın bir ucu dışarıda kalır.. Yağığın Mahmud'un başına dert açacağını düşünen Niğâr, korkuya kıpırır. On bir heceli ve koşma kafiyeye düzeninde bir şiirle Mahmud'a ve Kamber'e ikazda bulunur. Ancak, bu şiirle V4'teki şiir arasında ayrıntılar bulunmaktadır. V4'teki şiir şu şekildedir.

Aldı Niğâr:

*Eğlen Mahmud eğlen, derdim çoğaldı
El elden üzüldü, yâr elden gitti.
Verdim bir berçizâr nişane diye
El elden üzüldü, yâr elden gitti*

*Gökçüziñde yıldız döner aylara
Yoksul olan haset eder baylara
Çukam yücelere, düşem gaylara
El elden üzüldü, yâr elden gitti*

*Niğâr hey der; gülüm kondu gülşene
Yandı kara bağrım döndü rişene
Mısır yağığını verdim nişane
El elden üzüldü, yâr elden gitti.*

V2'de diğer varyantlardan olmayan karşılıklı söylemiş şiir görmekteyiz. Bu karşılığa Mahmud ile Niğâr arasında olmuştur. Mahmud, üç gün sevgilisinin yanında kalır. Dördüncü gün Niğâr'ın babası şehre geleceği için Mahmud'u izni ister. Niğâr, Mahmud'un gimesine razı olmaz;

Gel gime Mahmud'un aman günüdü

nakradlı, üç kıtalı bir şiir söyler. Mahmud, bunların her birine;

Ağlana Niğâr'im yine gelere

diyerek karşılık verir. Şiirlerin sonunda Niğâr'ın ve Mahmud'un adları geçmektedir.

7. Kahramanların cezalandırılması ve evlenmelerinin engellenmesi ile ilgili şiirler

a) Cezayı gerektiren hareketlerle ilgili şiirler:

V1 ve V4'te Niğâr'ın yanında ayrılan Mahmud ile Kamber, şehirde bir kahvenin önünden geçerken saz sesi duyarlar ve oraya girerler. Sevgilisini gördüğü için çok sevinçli olan Mahmud;

*Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var*

diyerek duygularını dile getirir. Sırlarının öğrenileceği endişesine kapılan Kamber;

Açıldın gardaş açıldın

diyerek ikaz eder. Bu sözden kendisinin övüldüğünü sanan Mahmut, başından geçenleri anlatır. İki kardeş birbirlerine üçer dörtlük söyler. Dörtlükler sekiz heceli olup bazılarında "vardım, derdim, aldım" örneğinde görüldüğü gibi kafiye hataları vardır. Dörtlüklerin sonunda ikisinin de adı geçmektedir. Yalnız V4'teki dörtlüklerde bazı farklılıklar gözükmemektedir

Herhangi bir karmaşıklığa yol açmaması için iki kardeş arasındaki karşılaşmanın V4'deki şeklini buraya alıyoruz.

Aldı Mahmut:

*Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var
Kasteder canım almağa
Bilmem ki ne belası var?*

Aldı Kamber:

*Kardeş ne güzel olmuştun
Açıldın kardeş açıldın
Ne sevdaya bend olmuştun
Açıldın kardeş açıldın*

Aldı Mahmut:

*Beni yakan yar gözüdür
Şekerdan şirin sözüdür
Sevdiğim paşa kızdır
Altmış altı caryası var*

Aldı Kamber:

*Gidenlerden bir hisse al
.....
Ya topla ya eğine sal
Açıldın Mahmut açıldın*

Aldı Mahmut:

*Mahmut sel teki akarım
Al yanağa gül takarım
Adın vermeğe korkarım
Bir paşa bey babası var*

Aldı Kamber:

*Sen Kamber'i attın candın
İtkien, damardan, kandan
Ayurular seni benden
Açıldın kardeş açıldın*

V2'de bu karşılaşma kızın babasının yanında olur. Mahmut ile Kamber, dördet kıta söylerler. Şiirlerde "ahur, yatur, tabur" gibi zengin kafiyeler olmakla beraber, genellikle tam kafiye kullanılmıştır. Son kıtalarda Mahmut'un ve Kamber'in tapıştığı görülmektedir.

Osmaniye Varyantı (V3)'nda ise, Kamber, Mahmut'un üzerinde mahramayı götür ve onu içeri sokması için iki kıta olarak bir türkü söyler. Mahmut'un daha önce mat ettiği Deli Ali adlı aşık, ikisi arasındaki bu karşılaşmaya şahit olur, Mahmut'un üzerindeki mahramayı alıp padişaha götürür. Karşılaşmada sözü Kamber açar. Mahmut O'nun dörtlüklerine altılı bent ile cevap verir. En sonda isimlerin olmaması, bizde, karşılaşmanın eksik olduğu intibamı uyandırmaktadır. V3'teki karşılaşma şudur:

Aldı Kamber:

*Kapımızda nar ağacı
Kimi taiti kimi acı
Açıldı dest-i mahlucu
Açıldın gardaş açıldın*

Aldı Mahmut:

*Kapımızda nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Açılısun dest-i mahlucu
Bunun böyle havası var
Havası var havası var
Hemen geri dönesim var*

Aldı Kamber:

*Gardaşım yed'âşık duyar
Varıp da şahıma diyer
Şahım da canına kıyar
Açıldın Mahmut açıldın*

Aldı Kamber:

*Gardaşım yed'âşık atırsun
Varsun da şahıma desin
Şahım da canıma kırsın
Bunun böyle havası var
Havası var havası var
Var koyunda memesi var*

Bütün varyantlarda, bu şiirlerden sonra Mahmut ölümlü cezalandırılır.

b) Cezanın yerine getirilmesinden önceki şiirler:

Sivas ve Faruk Rıza GÜLOĞUL varyantlarında, kızın babası Mahmud'un üzzerinde yağlığı, bulunca onu cehlata teslim edip, boynunun vurulmasını emreder. Kamber, derhal Nigâr Hanım'ın yanına koşar, Nigâr Hanım'a şiirle, Mahmud'un öldürüleceğini haber verir. Şiir sekiz heceli olup üç kıtadır. Genelikle 5 + 3 duraktır. Sözüünü ettiğimiz V1 ve V4 varyantlarında farklı hususlar pek azdır. Son kıtalarda Kamber'in adı bulunmaktadır. İkinci kıtalarda tam, diğer kıtalarda yarım kafiye vardır. Şiirin kafiye düzeni (abab, cccb, dddb) şeklindedir.

Yine aynı varyantlarda Mahmud'un öldürüleceğini haber alan Nigâr, "yetişür" redifli, on bir heceli bir şiir söyler. Gerek V1'de gerekse V4'te Nigâr'ın son kıtada adı bulunmaktadır. Şiir 6 + 5, 4 + 4 + 4 + 3 duraktır. Varyantlar arasında pek az kelime farkları vardır. Nigâr Hanım bu deyişinde Mevlâ'dan, Hızır'dan ve Hz. Ali'den yardım ister.

V1 ile V4'te celtalar Mahmud'u asmaya götürürken Nigâr Hanım'ın köşkünün önünden geçerler. Orada Mahmud, Nigâr Hanım'a:

Bana senden oldu zulüm sevdiğim

diye serzenişte bulunur. O da:

Sen git hey Mahmud'tun ben de gelirim

diyerek acısını paylaşmaya çalışır. Varyantların ikisinde de altı kıta vardır. Bunların üçü Mahmud'a, üçü de Nigâr'a aittir. Şiirlerde, yer yer kafiye kusurları vardır. Hece sayıları tam olup 6 + 5, 4 + 4 + 4 + 3 duraktır.

V1'de ölümle cezalandırılan Mahmud ile Nigâr sandığa konulup denize atılacaktır. Mahmut, sandığa girmeden önce "mdat eyte" redifli dört kıtalık bir türkü söyler. Şiir ön bir hecelidir ve yer yer "narda, tufanda", "guyud'eyleyen, zar eyleyen" kelimelerinde olduğu gibi kafiye bozuklukları vardır. Şiir (abab, cccb, dddb, eebb) düzeninde kafiyeleşmiştir. 6 + 5, 4 + 4 + 4 + 3 duraktır. Mahmud, diğer varyantlarda yer almayan bu şiirde, yaratandan yardım istemiştir.

V4'te ise Mahmut; yine sandığın başında taşlama niçeliğinde üç kıtalık bir deyiş söyler. Bu deyiş diğer varyantlarda yoktur.

Bu sandığı yapan neşidir naşi

Üstüne gelmesin bir zalim kişi

Yanus'u deryalan kurtaran kişi

Gören ko aparın sel bana (?)

Ağalar ağası alınlar başı

Sihnsin gönlimin aynası pası

Zülfikar sahibi Kamber ağası

Gören ko aparın sel bana (?)

Mahmut hey der aşk oduna yandırın
Buse verin leblerinden kandırın
Muşambalayın atın sele sandığım
Gören ko aparın su bana (?)

V3'te Mahmud, celtalar tarafından Şat nehrine atılmaya götürülürken, sevgilisinin sarayın önünden geçerler. Mahmud celtalardan ellerini öznelerini rica eder. Celtalar Mahmud'un elini çözer. Mahmud, Diyar Hanım'a üç kıtalık bir türkü söyler. Kız da buna iki kıta ile cevap verir. Öyle sanıyoruz ki, bu şiirde bir kıta eksiktir. Bu karşışlaşmayı aşağıya alıyoruz.

Aldı Mahmud:

Pencereden mayıl mayıl bakan yâr

Aşk ödüne çiğermi yakan yâr

Ben ölürsen sen kimlere bakan yâr

Zalim baban beni Seda'ya atıyor

Ne yüğsek yapılınuş sarayın başı

Çetile direği dekülle daşı

Benden ayırdılar Kamber gardaşı

Saray senden oldu kime ne deyim?

Ucaz oldu Han Mahmud'un ölümünü

Artın bize bu padişah zulümü

Senden oldu bana tamrı zalim

Zalim senden oldu kime ne deyim?

Pencereden mayıl mayıl bakanım

Aşk ödüne çiğermi yakarım

Sen ölürsen ben sarayı yıkarım

Öldürmen Mahmud'u ben de ölürüm

Söylen beğ babama beni gıldırısın

Sıcu neymişse bana bildirsin

Mahmut'u koyursun beni öldürsün

Öldürmen Mahmud'u ben de ölürüm

c) Cezanın yerine getirilmesinden sonraki şiirler:

V1 (s.158) ve V4'te (s.55) Mahmud'un Nigâr'a beraber sandığa konulup denize atılmasından sonra Kamber, sahilde "bulunmaz" redifli bir türkü söyler. Bu, 6 + 5, 4 + 4 + 4 + 3 duraklı bir şiirdir. Şiirde yarım kafiye kullanılmıştır. Bazı misralarda kafiye bozuklukları görülmüştür. Son dörtlükte Kamber'in adı geçmektedir.

Yine aynı varyantlarda Kamber, sandık gözden kaybolduktan sonra Nigâr Hanım'ın köşküne gelir. Kardeşinin ölümüne sebep olan köşke, şiirle bir beddua eder. On bir hece ile söylenmiş olan bu beddua V1'de üç (s.158), V4'te dört

kitabıdır. V4'teki şiir, V1'e nazaran kafiye ve sözlerde farklılık gösterdiği için buraya almakta fayda görüyoruz.

Aldı Kamber:

*Dilerim ki saray damın yıkulsın
Nittin kanlı saray bey kardeşimi?
Bülbüllerin yad bahçeye çekilsin
Nittin kanlı saray bey kardeşimi?*

*Umarım ki saray belin büküle
Her bir taşın bir diyara döküle
Hak tan emir gele kâllün savrula
Nittin kanlı saray bey kardeşimi?*

*Bacanın üstünde baykuşlar ösün
Huzuru mahşerde tütünün ütsün
Ustalar çağırın kerpincin söksün
Nittin kanlı saray bey kardeşimi?*

*Kamber de Mahmud'u nerede buldı
Ben ağlarım didem kan ile dola
Hak emrede altın üsüne gele
Nittin kanlı saray bey kardeşimi?*

Ayrıca, V1'de diğer kaynaklarda yer almayan bir dâiş vardır. Bu, Kamber'in, Niğâr'ın babası Eset Paşa için söylediği şiirdir. Eset Paşa, Mahmud'u sandığa koyup denize attığı için Kamber, hiddetlenerek bu şiiri söyler. Metin bölümünde de görüleceği gibi şiir iki dördüktür. Hikâyeyi anlatan Aşık Ahmet, bir dördüğüünü hatırlayamadı. On bir heceli olan bu şiirde yarım kafiye kullanılmıştır. Durakları 6 + 5, 4 + 4 + 3'tür.

V1'de Kamber, içinde Mahmud'un bulunduğu sandığı arar, fakat bir türlü bulamaz. Çektiği çile karşısında artık tahammülü kalmaz, on bir hece ile "ağlarım" redifli üç kıtalık bir şiir söyler. Şiirin durakları ve kafiye düzeni diğerlerinde olduğu gibidir. Son dördükte Kamber'in ismi bulunmaktadır. Aynı şiir, V4'te de vardır.

V1'de Kamber, bindiği geminin batması üzerine, bir tahtaya tutunur. Orada bir türkî daha söyler. Bu şiir de diğer varyantlarda yoktur. Şiir on bir heceli olup ikinci kıta eksiktir.

V2'de ise kardeşini arayan Kamber, diğer varyantlarda olmayan bir dâiş söyler. Bu on bir heceli ve genellikle 6 + 5 duraklı bir şiirdir. Kafiye düzeni (abcb, dâdb, eceb) şeklindedir. İkinci kıtada tam kafiye olmasına rağmen, son kıtada sadece redif vardır.

V3'te de Mahmud'un Şat'a atılmasından sonra Kamber;

*Veziirler içinde vezirsin vezir
Nerede çağırsam orada hazır
Deryanın bekçisi boz atlı Hızır
Meylitimi gardaşımaya yetiştir*

diyerek kendini Şat'a atar. Bu tek dördük diğer varyantlarda yoktur.

V4'te öteki varyantlarda olmayan bir şiir daha vardır ki, bunu da Kamber, Mansurlu Şah'na karşı söyler. Mansurlu Şah, Mahmud'u kurtarmıştır, ancak bundan Kamber'in haberi yoktur. Kamber, şiirini bitirince Şah da Mahmud'u kurtardığını ve yanında olduğunu bildirir. Kamber'in Mansurlu Şah'na söylediği türkî şöyledir:

*Cüda düşüm vatanımdan
Kan ağlar ilterim benim
Bülbül teki vıran bağda
Solutpur güllerim benim*

*Figanım arsa çelâldi
Genciken belim büküldü
Danesi yere döküldü
Perişan tellerim benim
Bu Kamber'in genç çağında
Sinesi kardeş dağında
Kaldım Şahlar ayagında
Sunatı göllerim benim*

8. Kahramanların cezalarının sona ermesi ile ilgili şiirler

V1 ve V'te Kamber sonunda Mahmud'u ve Niğâr'ı bulur. İki sevgilinin sandığa konulup denize atılmasın üzerinde kırk gün geçmiştir. Sadece, boyunlarındaki şahdamarı atmakta olan sevgililer ölmek üzeredir. O sırada Kamber, on bir heceli bir türkî söyler. 6 + 5, 4 + 4 + 3 duraklı olan bu şiirde ikinci kıtanın kafiyelemi "kimdir, hekimdir, Niğâr Hanım'ür" kelimelerinde de görüleceği gibi bozuktur. Son kıtada Kamber'in ismi vardır ve zengin kafiye kullanılmıştır. Şiirin kafiye düzeni (abcb, dâdb, eceb) şeklindedir.

V2'de ise hikâyeye kahramanların öldüğünü görüyoruz. O sıra ortaya Karaçoğlan çıkar. Karaçoğlan sevgilisine kavuşmadığı için sazını toprağa gömmüştür. Uykudayken, Han Nesir bağında ölmüş olan üç genci diriltmesi ister. Sazını topraktan çıkarıp söylenen yere gider. Sırasıyla Mahmud, Niğâr ve Kamber için on bir heceli birer dördük söyler. Türkülerden sonra üçü de dirilir. Şiirin durakları 6 + 5, 4 + 4 + 3 şeklindedir. Kafiyelemi kusurludur. Birinci ve ikinci kıtaların bazı mısraları, V1 ve V4'teki şiirlerin mısraları ile benzerlik göstermektedir.

V3'te de hikâye kahramanları ölmüş, onları diriltmek için Karacaoğlan gelmiştir. Karacaoğlan, bu varyantta bir kıta söyler.

*Sarıydan üç bilbul uçtu
Uçtu da deriyaya düşti
Bunlar da ne hoş bitişti
Açılın meyitler Hak emri ile*

Bu sözü diyen Mahmut, Diyar Hanım ve Kamber dirilir. Mahmut Karacaoğlan'dan sazını alır.

*Karacaoğlan gardaş yüzün ağ olsun
Hak dedğin yerde Hak elin alsın
Yedi âşğın on dört gözü kör olsun
Anamızdan doğduk dünyaya geldik*

Bu sözü dörtlü söyleyince kötülük yapan yedi âşğın sözleri kör olur. Daha sonra Kamber de;

*Karac' oğlan gardaş yüzün ağ olsun
Hak dedğin yerde Hak elin alsın
Yedi âşğın birer gözü ty olsun
Anamızdan doğduk dünyaya geldik*

diyerek kötülük yapan ve Mahmut'un beddhası ile kör olan yedi âşğın birer gözlerinin açılmasını ister. Bu deyişler diğer varyantlarda yoktur.

Ayrıca, V2'de "yetişdin" redifi ve Mahmut kapsımalı şir de diğer varyantlarda yoktur.

D. VARYANTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Mahmut ile Niğâr hikâyesinin elimizde dört varyantı bulunmaktadır. Varyantlar yapı olarak benzer ve farklı motifler arz etmektedir. Biz burada, varyantların karşılaştırmasını yaparken, hikâyelerdeki mevcut epizodları gözönünde tutacağız. Epizodların başlıcası şunlardır:

1. Kahramanların ailesi ve memlekeleri,
2. Kahramanların doğumu,
3. Kahramanların yetişmeleri,
4. Aşkın doğuşu,
5. Saz çalma yeteneğinin kazanılması,
6. Kahramanın yoksul hale gelmesi,
7. Kahramanın gurbete çıkması,
8. Kahramanın kardeşi Kamber'le karşılaşması ve sevgiliyi aramaları,
9. Kahramanın imtihan edilmesi,
10. Sevgili ile ilk karşılaşma,
11. Araya giren engeller ve kıskançlıklar,
12. Kahramanların cezalandırılması,
13. Kamber'in Mahmut'u araması,
14. Kahramanların cezalarının sona ermesi,
15. Düğün

1. Kahramanların ailesi ve memlekeleri:

Hikâye kahramanlarından Mahmut ile Niğâr ayrı bölgelerde yaşayan ailelerin çocukları olup aralarında herhangi bir yakınlık yoktur. Her ikisi de varlıklı ailelerin çocuklarıdır.

Mahmut, Sivas Varyantı (V1)'nda Gençkahraman şehri hükümdarı Hurşit Bey'in, Faruk Rıza GÜLÖĞÜL Varyantı (V4)'nda Karaman beyi Hurşit Bey'in, Azerbaycan Varyantı (V2)'nda İsfahan'da Hoca Mehemmed'in, Osmanlıye Varyantı (V3)'nda Urus Padişahı'nın oğludur.

Niğâr Hanım ise, V2'de Mısır'da Cefer Paşa'nın, V3'te Kandahar Padişahı'nın, V1 ve V4'te Mısır'da Esat Paşa'nın kızıdır.

Kamber, V3'te Çin ü Maçın Padişahı'nın oğludur. Diğer varyantlarda Mahmut'un kardeşi olarak gözüktür.

Hikâyelerde adları geçen Gençkahraman, Karaman, Kandahar, Çin ü Maçın gibi yerler masallarda geçen memleket isimleri gibidir.

V1 ile V4'te hikâyenin başlangıcında Mahmud'un babası ölür. V4'te babasından kısa bir müddet sonra Mahmut, annesini de kaybeder. Diğer varyantlarda (V2, V4) Mahmud'un baba ve annesi hakkında, hikâyenin başlangıcındaki bilgilerin haricinde bilgi yoktur.

Nigâr Hanım, ailenin tek çocuğudur. Annesi hakkında sadece V4'te bilgi bulabiliyoruz. Bu varyantta Nigâr küçük yaşlarda annesini kaybetmiştir.

2. Kahramanların doğumu:

Halk hikâyelerinin çoğunda gördüğümüz zürriyetsizlik motifini, bu hikâyede de görmekteyiz. Gerçi, V2 ile V4'te kahramanlar olağan olarak gelir, fakat, diğer varyantlarda kahramanlar, bir dervişin tavassutu sonucu dünyaya gelir.

Mahmut ile Kamber'in doğumu V1'de şu şekilde ölmüştür:

Gençkahraman şehri hükümdarı Hurşit Bey'in çocuğu yoktur. Halk, ülkeyi iyi idare edemeyen ve kendilerine zulmeden bu hükümdardan memnun değildir. Hükümdarın böyle davranmasının sebebi, çocuğunun olmayışdır. Halka zalimce davrandığını farkına varan Hurşit Bey, kendini teskin etmek ve hürsını gidermek için veziri ile seyahate çıkar. Cellaapınarı'nda konakladıkları sıra, bir derviş çıkar. Derviş, hükümdara, bir elma vereceğini, bu elmayı yedikten sonra çocuk sahibi olacağını söyler. Ancak, bunun için iki şart ileri sürer. Birincisi, çocuklar ikiz olursa birini kendisi alacak; ikinci şartı da çocukların ismini kendisi koyacaktır. Şartları kabul eden hükümdar, elmayı alır, sarayına döner. Zamanı gelince, Hurşit Bey'in ikiz oğlu olur. Çocuklardan birisi son derece güzel, öteki çirkinidir. Hurşit Bey, beş sene çocukların ismini koymaz, derviş bekler. Zamanın uzaması ve saray erkânının etkisiyle çocuklara isim koymak için toplanıldığında, derviş çıkagelir. Çocuklardan güzel olanın ismini Mahmut, çirkin olanın ismini de Kamber kor. Daha önce ileri sürdüğü şartlar gereği, Kamber'i alıp gözden kaybolur.

V3'te ise kahramanlar üç ayrı bölgede bir dervişin tavassutu sonucu dünyaya gelir. Bu varyantta Mahmud'un sevgilisi Nigâr değil, Diyâr Hanım'dır. V3'te çocukların dünyaya gelişi şu şekildedir:

Çocukları olmayan Kandahar, Urus ve Çin ü Maçın padişahları seyahate çıkar. Bir müddet sonra üçü birbirine rastlar. Bu sırada, yanlarından bir derviş peyda olur. Pir, çocuk sahibi olabilmeleri için üçüne de bahçelerindeki kurumuş elma ağaçlarını canlandırılmalarını ve yetişecek meyvelerden yemelerini söyler. Pirin dediğini yapan padişahlardan Kandahar Padişahı'nın kızı, diğerlerinin oğlu olur. Kıza, Diyâr Hanım; Urus Padişahı'nın oğluna Mahmut; Çin ü Maçın Padişahı'nın oğluna da Kamber ismi konulur.

Görüldüğü ki, V1 ile V3'te kahramanlar, birçok masal ve halk hikâyelerinde rastladığımız gibi cinselliği ve çoğalmayı sembolize eden mucizevi bir elmanın etkisiyle doğmuştur. Varyantların ileriki epizotlarında yine elma ile ilgili motifler bulunmaktadır. Yeri gelince tekrar bu konuya temas edeceğiz.

3. Kahramanların yetişmeleri:

Türk halk hikâyelerinde kahramanlar belli bir yaşa gelince, okula gönderilir. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde de bu motive rastlıyoruz.

V1'de derviş, Kamber'i alıp gözden kaybolur. Babası Hurşit Bey, yalnız kalan Mahmud'u Hoca Cihan isminde birinin eğitimine verir. Mahmut, beş sene O'nun yanında ders görür. On yaşına geldiğinde babası vefat eder ve onun yerine geçer.

Ders görme motifini V4'te yedi yaşından on dört yaşına kadardır.

V3'te sadece, Mahmud'un okula gönderildiğinden söz edilmiştir. V2'de ise, bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.

Mahmud'un sevgilisi Nigâr Hanım'ın yetişmesi ve okula gönderilmesi hususunda V1 ile V2'de hiçbir bilgi bulunmamaktadır. V3'te büyüdüğü zaman okula gönderildiğinden, V4'te de küçük yaşta annesini kaybettiğinden bahsedilmiştir.

Hikâyenin ikinci derecede kahramanı olan Kamber'i, V1'de ismini koyan derviş, bir arkadaşının yanına bırakır. Kamber, dağda, geyik güder ve kardeşi Mahmud'la karşılaşmaya kadar insanlardan uzakta büyür. V3'te Kamber'in okul çağına geldiğinde, babası tarafından okula gönderildiğinden söz edilir. V4'te ise Kamber, Mahmut ile beraber Adil Hoca'nın yanında ders görür.

Hikâyemizde, genelde, Mahmud'un çocukluktan gençlik dönemine geçişi, bir hocanın yanında eğitim görmesi ile olmuştur. Hoca, bilgili, tecrübeli, basiret sahibi bir ihtiyardır. Bildiklerini çocuklara öğreterek onları hayata hazırlar.

4. Aşkın doğuşu:

Mahmut ile Nigâr hikâyesinde, kahramanların aşık oluşuna dair varyantlarda farklı motifler bulunmaktadır.

V1'de Mahmud'un Nigâr Hanım'a aşık oluşu şöyledir:

Mahmut, babası ölünce hükümdar olur. Babasının yokluğu, onu derinden etkilemiştir. İçindeki ateşi hafifletmek düşüncesiyle, babasının öldüğü odaya girer ve aşırı üzüntüden baygınlık geçirir. Baygın olarak yatmakta iken gözüne bir pir görünür. Pir, Mahmud'a önce, on sekiz bin âlemi yaratan ile, üçler, beşler, yediler ve kırkların aşkına bade içerir. Üçüncü olarak da Mısır'daki Eset Paşa'nın kızı Nigâr Hanım'ın aşkına bade verir; O'na iki parmağının arasından kırk cariyesi ile köşkünde gezinen Nigâr Hanım'ı gösterir. Mahmut, Nigâr'a aşık olur. Pirlere aynı anda Nigâr Hanım'a da bade verir ve O'nu Mahmud'a aşık eder.

V2'de kahramanların aşkı çok kısa anlatılmıştır. Sadece, Nigâr Hanım'ın Mahmud'a bedeli olduğundan ve Mahmut ile Kamber'in Eynel Yağut adlı pirin elinden şarap içerek şair oluşlarından söz edilmiştir.

V3'te Mahmut, bülüş çağına geldiğinde, rüyasında Digâr Hanım'ı görür aşık olur.

V4'te ise, aşık olma motifini oldukça değiştirmiştir. Mahmut ile Kamber, Adil Hoca'dan ders gördükleri bir gün, Kamber üzerindeki çıkarıp ormana kaçar.

Kardeşinin peşinden giden Mahmut, yorgun düşüp Viranbağ'da uyuyakalır. Kendisine geldiğinde, karşısında bir ihtiyar görür. İhtiyar Öna, uzun uzadıya Mısır'daki Eset Paşa'nın kızı Nigâr Hanım'dan bahseder. Mahmut tekrarı kendinden geçer.

5. Saz çalma yeteneğinin kazanılması:

V1'de her tarafa Mahmud'u arayan annesi, Önu, Hürşit Bey'in öldüğü odada, ağzına köpükler yığılmış olduğu halde bulur. Onun aşk badesi içtiğini anlayan Hoca çihan, yanına saz çalar. Sazın sesini duyan Mahmut, Hoca Çihan'daki sazi alıp kırk yıllık usta gibi çalar ve şiirle başından geçenleri anlatır.

V2'de kardeşi Kamber'le birlikte Eysel Yağut isimli pirin elinden şarap içerek sair olan Mahmut, kendisini denemek için orada bir şiir söyler.

V3'te Kahraman, saz çalmasını kendi kendine öğrenir ve zamanla şiir söylemeye başlar. İlk şiirini de seher yeline söyler.

V4'te ise Mahmud'un saz çalmaya başlaması şu şekilde olmuştur:

Hürşit Bey ve maiyeti her tarafa oğlu Mahmud'u ve Kamber'i arar. Sonunda Mahmud'u Viranbağ'da bulurlar. Fakat, Mahmut, bir türlü kendine gelemez. O sırada ağgelaman arasından bir kadın ortaya çıkar. Kadın, Mahmud'un yanına gelir ve başucunda saz çalar. Sazın sesini duyan Mahmut, kendisine gelir ve o anda sazla bir deyiş söyler.

6. Kahramanın yoksul hale gelmesi:

Peşçok halk hikâyelerinde olduğu gibi, kahramanın varlıktan yoksulluğa düşmesi motif bu hikâyede de karşımıza çıkar. Ancak, bu, varyantlarda değişik şekildedir.

V1'de Mahmut, Nigâr Hanım'a olan aşkı yüzünden hükümdarlık yapamayacağına kanaat getirir. Hükümdarlığı birinci vezire bırakıp evine gelir. Bu sıralarda on-on bir yaşlarındadır. Babasının üzüntüsü ve Nigâr Hanım'a duyduğu aşk. Önu kendinde komaz, dünyası kararır. On beş-on altı yaşlarına geldiğinde Mahmut'un sağlığından istifade eden dalkavuklar etrafını çevirip "Biz senin kardeşiniz!" diyerek Mahmut'u kandırmaya muvaffak olurlar. Dalkavuklar kısa zamanda Mahmut'un servetini tüketip ortadan kaybolur. Mahmut, dilenecek duruma gelir.

V4'te de durum aşağı yukarı V1'deki gibidir. Hürşit Bey ölünce, birkaç tane dalkavuk, Mahmut'un yanına gelir. Dalkavuklar, güzel sözlerle Mahmud'un dostluğunu kazanır. Mahmut onlarla düşüp kalkmaya başlar ve baba dostlarının ikazlarına kulak asmaz. Dalkavuklar, çok geçmeden Mahmud'un elindeki malı ve parayı alıp ortadan kaybolur.

V2'de Mahmut, Nigâr Hanım'ı aramaya giderken bütün parasını haramilere kaptırır.

V3'te ise Mahmut, yanındaki altın ile Kamber'de gülmüş ile bir ustaya alın ve gülmüş saz yaptırması sonucu beş parasız kalır.

7. Kahramanın gurbete çıkması:

Kahramanın sevgilisini aramak için memleketini terk edip gurbete çıkması motif, bütün varyantlarda geçmektedir. Ancak, olayın akışı farklıdır.

V1'de günleri Nigâr Hanım'a kavuşmak düşüncesiyle geçen Mahmut, sonunda dayanamaz; annesini evde yalnız bırakıp evden ayrılır. Yolda, saz ve sözdeki ustalığı sayesinde bir saz ve bir takım elbise sahibi olur.

V2'de Mahmut, annesinin yanına gelerek şiirle, Nigâr Hanım'ı aramaya gideceğini söyler ve izni ister. Annesi de şiirle karşılık verir ve gımsine riza gösterir. Mahmut, yanına kardeşi Kamber'i alarak yola çıkar.

V3'te Diyar Hanım'ın hasretine dayanamayan Mahmut, babasının ısrarına rağmen yanına alın alır ve atına atlayıp yollara düşer. Bu arada, Mahmud'u rüyasında tanıyan Kamber'de Önu bulmak için memleketini terk eder.

V4'te önce babasını kaybeden, sonra da servetini dalkavuklara kaptıran Kamber'in bir müddet sonra annesi ölür. Parasız ve kimsesiz kalan Kamber, daha fazla memleketinde kalmaz. Önce, ustalığı sayesinde saz ve elbise sahibi olur ve birgün doğup büyüdüğü Karaman şehrinde ayrılır.

8. Kahramanın kardeşi Kamber'le karşılaşması ve sevgiliyi aramaları:

V1'de Mahmut, Cellapınarı denilen yerde mola verir. Dagda geyik çobanlığı yapmakta olan Kamber, rüyasında, Mahmud'un Cellapınarı'nda olduğunu görür, hemen oraya gelir. Mahmut, kardeşini tanıyamaz ve oradan kaçar. Peşine takılan Kamber, çok geçmeden Mahmud'a yetiştir. Kamber, kendisini tanıtır. İkisi birbirine durumlarını anlatır. Mahmut, Nigâr Hanım'ı aramaya gittiğini söyler, Kamber'de Önu'nu görmek ister. Birlikte yola devam ederler. İki kardeş yedi sene Mısır şehrinin arar.

V2'de annesiyle vedalaşan Mahmut, kardeşi ile birlikte yola çıkar. Yolda haramiler tarafından soyulup beş parasız kalırlar. Haramiler onları bağlayıp kaçar. Oradan geçmekte olan bir tüccar bunların bağlarını gözer. İki kardeş birkin bir halde Mısır şehrine ulaşırlar.

V3'te Çin ü Magin Padişahı'nın oğlu Kamber, uzun aramalar sonucu bir şehirde Mahmud'u bulur. Ellerindeki para ile Mahmutu alır, Kamber de gülmüş saz yaptırır. Birlikte Diyar Hanım'ı aramaya başlarlar. İki arkadaş günler sonra Diyar Hanım'ın bulunduğu Kandahar şehrine gelir.

V4'te Nigâr Hanım'ı bulmak için yola çıkan Mahmut, bir çeşme başında Kamber'le karşılaşır. Yola birlikte devan ederler. Epey yolculuktan sonra birgün Mısır'a ulaşırlar.

9. Kahramanın imtihan edilişmesi :

VI'de Mahmut ile Kamber, memleketleri Gençkahraman şehrinde ayrıldıktan yedi yıl sonra Mısır'a gelirler. Ne var ki, buranın Mısır olduğunun farkında değillerdir. Bu arada, Nigâr Hanım'ın babası Eset Paşa, şehrin dışında bir köşke yaptırarak kızını, kırk cariyesi ile oraya hapseder. Ayrıca, isminin şehirde söylenmesini yasaklar ve Nigâr ismini söyleyenin boynunu vurdurur. Bunları yapmasının sebebi de, Mahmud'un aşkımdan yatağa düşen Nigar Hanım'ın bunu babasından gizlemesidir.

Mahmut ile Kamber, bir kahveye gelir. Mahmut, orada bulunanlara tükü ile Nigar Hanım'ı ve Mısır'ın sorar. Paşanın muhafızları, ikisini de yakalayıp paşaya götürmek üzere yola çıkarlar. Yolda, Eset Paşa'nın amcası Hasan Ağa, ikisini de muhafızların elinden alıp paşanın huzuruna götürür ve paşaya ikisini de âşıkları olarak tanıtır. Paşanın ise kırk âşığı vardır. Eset Paşa, âşıkları karşılamayı teklif eder, Hasan Ağa da kabul eder. Mahmut, âşıkların ustası ile karşılaşır, onu mat eder. Bunun üzerine Paşa, âşıkları kovar. Mahmud'u ve Mahmud'un sorularına cevap veren Kamber'i yanına alır.

VI'de Mahmut ile Kamber'i, tacir Mısır'a getirir. Mahmut, pazar yerinde bir usta ile altmış çirağın çalıp söylediğini görür. Onlarla karşılaşır ve mat eder. Usta ile çirağlarının sazını alır. Bunlar Cafer Paşa'nın âşıklarıdır. Durumu çirağlarından öğrenen Cafer Paşa, yedi çirağı yanına alıyoyup, diğerlerini zindana atır. Sazını ve sözünü beğendiği Mahmut ile Kamber'i yanına alır, Mahmud'u çirağlara usta eder.

VI'de Mahmut ile Kamber, Diyar Hanım'ın memleketi Kandahar'a gelir ve padişahın huzurunda, onun yedi âşığı ile karşılaşır. Çirağları Kamber, usta Deli Ali'yi de Mahmut mat eder. Deli Ali, sazi bırakıp çıkar. Padişah ikisini de himayesine alır.

VI'de Mahmut ile Kamber, epey gezdikten sonra bir gün Mısır'a vasıl olurlar. İstekleri üzerine muhafızları ikisini de paşanın yanına çıkarır. Paşa, Mahmud'u kendi âşıkları ile karşılaşır. Mahmut, tek tek hepsini mat eder. Paşa, âşıklarını kovup onları yanına alır.

10. Sevgili ile ilk karşılaşma :

Varyantların hepsinde, Mahmut ile Kamber, kızın babasının âşıklarını yenmeyi başarır. Paşa, ikisini de yanına alır. Böylece Mahmut, Nigâr'la buluşmak için iyi bir fırsat yakalamış olur.

VI'de kendisine surnu söylemediği için yaptırdığı köşke kızını hapseden Paşa, yine de ona acur, camı sakılamasın diye, yanına hergün iki âşık gönderir. Önceki âşıkları kovduğu için, buna on gün ara veren Paşa, Mahmud'u ve Kamber'i yanına çağırır, durumu anlatır. Zindanköşke gidip gelmeleri için altı saatlik süre tanır. İki kardeş köşke gider. Nigâr, saraya doğru gelmekte olan Mahmud'u tanır, pencereden bir elma atar. Mahmut, elmayı Nigâr'ın gönderdiğini anlar. Elma sayesinde ikisi arasında yakınlık doğar. Birbirlerine kavuşan iki sevgili, aşkın şiddetinden bayılır; saatlerce öyle kalırlar. Nigar, babasının Urum

Kralı'ndan yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı Mısır Yağı'nı Mahmud'un koynuna sokar. Elini çekerken, yüzüğü takılır, yağlığın bir ucu dışarıda kalır.

VI'de Nigar Hanım'ın babası Cafer Paşa, üç günlüğüne gelmeye çıkar. Mahmut, paşanın kendisini yanına almaması için, mahsustan hastalanır. Mahmut, kendisini iyileştirmeyen Hekim Sahib'i tehdit ederek yanından uzaklaşmasını sağlar ve sevgilisi Nigar'la buluşur. Üç gün üç gece Mahmud'la beraber olan Nigâr, babasının yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı mehrebayı Mahmud'un koynuna sokar. Orada gizlenmiş olan bir cariye mehrebayı çeker, fakat iki sevgili bunun farkına varmaz.

VI'de ise Mahmut, yendiği âşıklarla dost olmak için bir ziyafet verir. Onlar yemek yerken, meyve getirmek için Kamber'le birlikte bir bahçeye gider. Burası Diyar Hanım'ın bahçesidir. Diyar Hanım, kendi bahçesinde gördüğü Mahmud'a bir elma atarak kendisini belli eder. İki sevgili üç gün birlikte kalır. Mahmut, saraya döner. Birkaç gün sonra, Diyar Hanım, başvezire bir mektup göndererek, babasının âşığı Mahmud'u alıp gelmesini ister. Mahmud'la tekrar beraber olan Diyar Hanım, yedi senede işlediği mahramayı O'na hediye eder.

VI'de de köşteki kızına hergün iki âşık gönderen Eset Paşa, bu defa da Mahmut ile Kamber'i gönderir, çabuk gelmelerini tenbihler. Nigâr Hanım, köşke yeni gelen âşıklara elma atar. Mahmut, elmayı Nigâr'ın gönderdiğini anlamakta gecikmez. Kamber, bahçede, cariyelerle eğlenirken, Mahmut da birkaç saat Nigâr'la beraber olur. Nigâr Hanım, babasının yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı Mısır Yağı'nı Mahmud'un koynuna kor, elini çekerken yağlık yüzüne takılır, bir kısmı dışarıda kalır.

11. Araya giren engeller ve kışkırtıcılar :

Genelde halk hikâyelerinde, âşığın sevgilisine kavuşması, pek kolay değildir. Âşığın sevgili ile buluşması birçok mücadeleden ve maceradan sonra olur. Âşığın karşısına birtakım engeller çıkar. Bizim hikâyemizde de bu durum açıkça görülmektedir.

VI ile V4'te Mahmut ile Kamber, Eset Paşa'nın sarayına dönerken, yol üzerindeki bir kahveye girerler. O sırada kahvede bulunan paşanın kovduğu âşıklar, Mısır Yağı'nı Mahmud'un üzerinde bulan Paşa, O'nu cellata teslim eder. Bunu haber alan Nigâr Hanım, babasına mektup göndererek, ya Mahmud'u affetmesini ya da kendisini de öldürmesini bildirir. Paşa, bunun üzerine kızının da öldürülmesini emreder.

VI'de Paşa'nın yedi âşığı mehrebayı Mahmud'un üzerinde götürür ve Paşa'ya ihbar eder.

VI'de ise, Mahmud'un üzerinde mahramayı gören Deli Ali, onu kaçırıp padişaha götürür. Padişah, üzerinde mahrama çıkan Mahmud'un Şaf'a atılmasını emreder.

12. Kahramanların cezalandırılmaları :

VI ile V4'te Paşa'nın akrabası Hasan Ağa, sevgililerin öldürülmemesi için Paşa'nın yanına gider. Paşa, Hasan Ağa'nın ricası üzerine, boyunlarının

Yürütmesi yerine, ikisinin de sandığa konulup denize atılmasını kabul eder. Sevgililer sandığa konulup denize atılır.

V2'de Paşa, yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı mehtebayı Mahmud'un üzerinde bulunca, Mahmud'u ve kızı Nigar Hanım'ı bir sandığa koydurup denize atılır.

V3'te padişah, aynı sebepten Mahmud'u Şat'a almakla cezalandırır. Mahmud'un tutulmasına dayanmayan Diyâr Hanım ve Kamber de kendisini Şat'a atar.

Varyantların hepsinde kahramanların cezalandırılmalarına, Mahmud'un mat ettiği ağıkların kışkırtıcı sebep olmuştur. Sebep olan eşya ise: yağlık (mehtaba, mahramadır). Cezayı verenin, kızın babası olması da diğer bir ortak özelliktir.

13. Kamber'in Mahmud'u araması :

V1, V2, V4 varyantlarında kahramanların sandığa konulup denize atılarak ölüme terk edilmesi üzerine Kamber onları aramaya çıkar. V3'te ise bu durum farklıdır.

V1 ile V4'te kardeşinin denize atılmasına çok üzülen Kamber, kendini denize atmak isterse de başaramaz. Yarı demi haldе Nigar Hanım'ın köşküne gelir. Orada kinseyi bulamayınca köşke beddua eder. Bunun sonucu köşk yanıp kül olur. Yapıtlarına pişman olan Esel Paşa, muhafızların yakalayıp getirdiği Kamber'i sahverir. Kamber, sahiller sandığın gittiği istikamete Mahmud'u aramaya başlar. Atılan sandık Mansurlu Şah'ın başına kadar gelir. Bu sırada uzun çabalar sonucu Kamber de oraya gelmiştir.

V2'de Kamber, Mahmud'u tekrar bulma umidiyle sandığı takibe koyulur. Sandık Nesirbağ denilen yerde karaya vurur. Bahçıvan tam sandığı açacağı sırada, Kamber çıkarılır. Kardeşinin ve Nigar'ın öldüğünü gören Kamber, kafasına bir taş vurarak intihar eder.

V3'te ise diğerlerinden farklı bir durum vardır. Paşa, Mahmud'u Şat'a atırdktan sonra Dilay Hanım ile Kamber de O'nun arkasından kendilerini suya atarak canlarına kıyarlar.

14. Kahramanların cezalarına sona ermesi :

Kahramanların çile gelmeleri ve akıbetleri varyantlarda farklılık göstermektedir. V1, V4'te kahramanların sağ kalmalarına karşılık, V2 ile V3'te ölümler:

V1 ile V4'te Mansurlu Şah, dalgaların başına kadar getirdiği sandığı açtırır. İki sevgilinin henüz ölmediğini görür, gerekli yardımları yapar.

V2'de Nigar'ın, Mahmud'un ve Kamber'in ölümünü rıyasında haber alan Karacaoğlan, oraya gelir. üçüne de ayrı ayrı deyiş söyleyerek dirilmelerini sağlar.

V3'te de halk, birbirlerine sarılı olarak ölmüş bulunan üç genci Şat'ın çıkarır, fakat, bir türlü ölenleri birbirinden ayıramaz. O sırada Karacaoğlan çıkarılır. Bir deyiş söyleyerek üçünü de diriltir.

15. Düğün :

V1'de Mansurlu Şah'ın iki sevgiliyi kurtarmasından sonra, doğumlarına sebep olan derviş, adına binmiş olduğu halde denizden kendilerine doğru gelir. Mahmud'u, Nigar'ı ve Kamber'i adına alıp Gençkahraman sehinne gelir. Mahmut, Nigar'la birlikte, annesinin yanına gider. Derviş de Kamber'i yanına alarak ortadan kaybolur. Mahmut, Nigar'ın mücehharı ile köşk yapar. Yedi gün yedi gece süren düğünden sonra murada ererler.

V2'de Karacaoğlan, dirilen üç genci Cafer Paşa'nın yanına getirir. Cafer Paşa, Nigar'ı Mahmud'a, küçük kızı Selbi'yi de Kamber'e verir. Kırk gün kırk gece düğünden sonra, onları İsfahana gönderir.

V3'te Şat nehrinde boğularak ölen, fakat Karacaoğlan'ın bir deyiş söylemesi üzerine tekrar dirilen gençlerden Dilay Hanım'ı Paşa, Mahmud'a verir. Kamber'e de Dilay Hanım'ın cariyesi Ağcakızı uygun götürür. Evli çiftlere kırk gün kırk gece düğün yapılır.

V4'te Mansurlu Şah, Mahmut'la Nigar'ın düğün hediyelerini verip Mısır'a gönderir. Mısır'da sevgilere ihtisamlı bir düğün yapılır.

Varyantlarda, sevgililerin kavuşmasını engelleyen kişi hakkında farklı hükümler vardır. Varyantların hepsinde de kızın babası olan bu kişi, V1'de kızın ölümüne sebep olduğu için bunalmaya düşer. İki varyantta (V2, V3) ise yaptığına pişman olur, sevgililerin evlenmelerini sağlar. V4'te ise, kızının tutunmasından delirir. Pertev Nahi BORATAV, inceleme imkânı bulamadığımız mehtaba dayanarak verdiği bilgede, bu merhametsiz babanın burnunun Hızır tarafından hergün uzatılarak cezalandırıldığını kaydedir. Cerrahlar, hergün uzayan bu burnu keser, fakat, ertesi gün bunun tekrar uzar(66).

Varyantlarda Kamber hakkında da farklı bilgiler yer almaktadır. V1'de Kamber, dervişle beraber ortadan kaybolur. V2 ile V3'te paşa padişah tarafından evlendirilir. V4'te ise ne evlenmesi, ne de ortadan kaybolması hususunda bir kayıt yoktur.

SİYAS VARYANTII

MAHMUT İLE NİGÂR*

Vaktiyle Gençkahraman şehrinde Hurşit Bey namında bir hükümdar vardı. Hurşit Bey, çok adil hükümdardı, fakat bazan da gazaba geldiği zaman, etrafı kan deryası etse gönüli ferahlamıyordu, bu kadar hırslı vardı. Adli adaleti sülûlesinden geliyordu. Hırslı da dünyada çocuğu olmamıştı, onun için gönüli gamlandıkaça gazaba geliyordu.

Birgün Hurşit Bey divanhaneden çıktı. Düşüncesiyle, kafasının dalgın bir halinde evine geliyordu, öğle zamanı. Mahalle çocukları da evlerinin önünde, balkonlarında, pencerelerinde birbirleriyle şakalaşıp oynamış gülüşüyorlardı. Hurşit Bey bunu görünce, gönüline bir gazap geldi. "Benim çocuğum yoktur da çocuklar bana karşı alay ediyor." dedi, canı sıkıldı.

Öğleden evvel divan açıldı. Divanhanesine gelip, geçti makamına oturdu. Tacının kafasına koyduktan sonra, veziri vüzerası geldi. Yeri yerine oturdular. Yukarıya doğruldu:

- Ey benim on iki mirzahanlarım!

- Buyrun şahum, dediler.

- Ben bugün kendi kendimle başbaşa uğraşırken, sizin mahalle çocukları, bana baka baka güldüler, alay ettiler. Ben bundan böyle çocukların maskarası mı olacağım? Kat'i olarak emir veriyorum, ilan yapıyorum; bundan böyle Gençkahraman şehrinde her kim gülerse, sorgu sualsiz kafasını kestireceğim, dedi.

Emir fermanı yazdı, tellala verdi, etrafa bağıttı. Bütün Gençkahraman şehrinde duymayan kalmadı. Etrafa hususi hafiye muhafızlar çıkardı. Halkı takip edip geziyorlardı. Tabi can korkusuyla hiç kimse gülemiyordu. Şayet, cahil cühela gençler unuttur da gülecek olursa, Hurşit Bey'e getiriyorlar, o da vermiş olduğu emri geri aldırmayarak derhal öldürtüyor. Bu minval üzerine epey zaman devam edip gidiyor.

Evvelce öyleydi, şimdi de olabiliyor. Muhafızlar, arkalarını Hurşit Bey'e verdikleri için zulmü arturdular. Adamı çekemezlerse veyahut canları sıkılırsa, bir genci gülsün gülmessin, güldü diye başını kestiriyorlar. Böyle durum çoğalmaya başladı. Henüz köyden gelmiş, genç delikanlı, bir arkadaşıyla konuşurken muhafızların nazarını çekti. Bunun gençliğini, kıyaklığını, duruşunu çekemediler.

* Anlatıcı: Yıldızeli'nin Bakırçöğlü Köyünden 1926 doğumlu Âşık Ahmet BOZKURT.

III. BÖLÜM

METİNLER

Tutuklar kemerlerinin arkasından bağlayıp Hürşit Bey'in huzuruna getirdiler. Hürşit Bey çocuğa baktı, hayran meftun oldu.

- Bunun kabahati ne diye sordu.

- Güldü hükümdarın, dediler.

Çocuğun vaziyeti hükümdarın hoşuna gittiği için Hürşit Bey buna yekren emir vermedi. Yakarı doğruldu:

- Gel oğlum, dedi. Gençsin. Gün görüp murat alacakları zamanların. Ben koca bir hükümdarım. Benim emrimi nasıl ayaklar altına alıyorsun, canına kıyıyorsun, dedi.

Çocuk:

- Hükümdarım! Ben senin emrini bilmiyorum neyse, dedi.

- Ben ilan ettim; her kim gülerse, boynunu sualsiz vurduruyorum. Sen bunu hiç duymadın mı?

- Duydum hükümdarım, dedi.

- Neye güldün ya?

- Güledim hükümdarım. Yahız, muhafızların sana güvenersek ve dayanarak zulmü arturdular. Güleni de gülmeyeni de çekemediklerinden tutup buraya getiriyorlar. Ben gülmüş değim hükümdarım. Yahız, senin emrin geri kalmazın, benim boynumu kestir, dedi.

Hükümdar, bunun hakiki hüremine kanaat getirerek emrini geri aldı, bunu azat etti. Delikanlı gittikten sonra kendi kendine şöyle bir düşündü. "Ben, bir köy delikanlısı kadar düşünmemişim. Evet, muhafızlar bana çekemediklerini de getiriyor. Ben de şimdi emrini geri alsam, milletin içinde bana bir nokta olur." Birinci vezirine:

- Vezirim, dedi.

- Buyur hükümdarım!

- Gel bakalım.

Geldi.

- Buyur hükümdarım!

Dedi ki vezirine:

- Kılıklarınızı deşışelim, bizi kimse tanımasın. Biraz azık tozük peyda et. Memleketten uzakta, birkaç ay orada burada biraz gezelim de hursunuz geçsin.

Gitti bir dervişan elbisesi getirdi. Bunlar kılıklarından çıktılar, dervişan kılığına girdiler. Eski giyim şal, aba giydiler. Kafalarına kavuk örttüler. Ellerine asa aldılar, dayanmak için... Allahansamarladığını çekip Kahraman şehrinden çıktılar.

Hürşit Bey geziyor, hırsı teskin olsun diye... Hemi de "Belki bir ağza duahı bulursam, biraz ihvan verissem, bir dua eder de çocuk babası olurum. Ağza duahı kulu, belki şurada bulurum, belki burada bulurum" diye o yana bu yana bir, bir buçuk ay kadar dolaştı. Çok yetim öksüzler, yoksullar sevindirdi.

- Vezir!

- Buyur hükümdarım!

Usandırm gayrı. Çok yetim öksüz sevindirirdik ama yine de gönülüm müminain olmadı. Ağza duahı kulu bulamadık, dedi.

Döndüler geliyorlar, yavaş yavaş. Gençkahraman şehri civarında yüce cebel dağ vardı. O dağın dibinde güzel bir çeşme vardı. Oraya Cellapınan dertlerdi. Bu Cellapınan'ın başına gittiler.

- Vezir!

- Buyur hükümdarım!

- Gel seninle şurada bir abdest alalım, öğle namazı kılalım. Bir de dua edelim de gidelim.

Orada abdest alıyorlar. Çimenliğin üstünde hükümdar iman oldu, vezir cemaat oldu. Orada öğle namazı kıladılar, dualarını ediyorlar. Ellerini yüzlerine çaldıklarında geriye döndüler ki, çeşmenin başında, azıklarının ve şal çibbelerinin yanında hitiyar, ak sakallı, aynı şal çibbelerine bürünmüş bir adam oturuyordu. Tabi eşyaları orada olduğu için mecburen oraya gideceklerdi. Hitiyar ayağa kalktı, kıyan etti. Bunlar geldiler. Selam verince hitiyar:

- Va aleykümselem Hürşit Bey, dedi.

Gelip oturdular. Hürşit Bey:

- Merhaba derviş baba, hoş geldin.

- Merhaba Hürşit Bey, hoş bulduk.

- Derviş baba, sen beni bir bey olarak takdim ediyorsun, Hürşit Bey isminde bir adama benzetiyorsun. Her sözünde Hürşit Bey diye hitap ediyorsun. Fakat, ben senin bildiğin bir bey ve Hürşit Bey değimim. Ben de senin gibi bir dervişanım. İşte vaziyetimi getiriyorsun.

- Yok bey yok. Ben senin Gençkahraman şehri hükümdarı Hürşit Bey olduğunu pekala biliyorum. Yamandaki de kendi mahyetin, vezirin, dedi.

O zaman Hürşit Bey, ihtiyarın şal çibbesinden yavaşça tuttu.

- Öyleyse benim derdimi de bilirsün. Ney benim derdim?

- Senin derdin, dünyada çocuğun yoktur. Bazan gazaba geliyorsun, millete zulüm ediyorsun, sonra da pişman oluyorsun. Bir ağza duahı kul arıyorsun ki, bir çocuk babası olasın. Dolandığın sebebi bu.

- Gitme derviş baba. Derti bilen devasın verir. Benim derdimin sende devası vardır. Bana da bir derman yetiştir derviş baba.

- Evet, dedi. Senin derdinin devası bende var. Aradığın ağzı dualı benim.

O zaman hükümdar elini cebine atıp cüzdanını çıkardı.

- İşte ücretini derviş baba, dedi. Bana bir dua et.

Dedi ki:

- Bey! Ben dua ediyorum ama, ücretle değil.

- Ya?

- Benim iki şartım var, araya sürüyorum, kim kabul ederse ona bir dua ediyorum, kabul etmeyene etmiyorum. Sen de kabul edersen sana da dua edeyim. Kabul etmezsen sana da dua etmeyeceğim.

Hurşit Bey:

- Derviş baba, ben senin araya süreceğin şartları bilmiyorum. Neyse şartları söyle. İşime gelirse kabul ederim, işime gelmezse kabul etmem. Sen de gidersin, ben de giderim.

Dedi ki:

- Beyim! Şimdi ben sana bir elma vereceğim. Bu elmayı alıp götürüceksin. Akşamleyin hanım sultanla yatak odasına geldiğinde elmayı tam ortasından keseceksin. Yarısını kendin yiyeceksin, yarısını da hanımın yiyecek. Hanım sultanla beraber kalacaksın. Cenab-ı Hak, bu elmanın şifasından sana ikiz olarak bir karında iki tane oğlan çocuğu ihsan edecek. Şartımın bir tanesi; ben gelmemiş çocukların ismi konulmayacak. İsim zamanı gelince geleceğim, çocukların ismini ben koyacağım. Şartımın biri bu, kabul ediyor musun, etmiyor musun? dedi.

- Söz olsun derviş baba, dedi. Sen ne zaman gelersen, o zamana kadar çocuklarımıza isim koymayacağım. Sen gel çocukların ismi koy. Bana ikinci şartım da söyle, dedi.

- İkinci şartım da şu, dedi. Ben gelip de çocukların ismini koyunca, çocuğun biri sana, biri bana, Razi olursan elmanı veririm, dedi.

O zaman Hurşit Bey:

- Derviş baba, şurayı biraz sağlam konuşalım ki, sonra aramızda ihtilaf olmasın, dedi.

- Konuş neyi konuşuyorsan, dedi derviş.

- Çocuklar iki tane olursa, biri sana biri bana olsun. Ama bir olursa vermem. Sonra türaz etme, dedi.

Derviş de:

- Peki Hurşit Bey. Çocuk iki olursa biri sana, biri bana. Bir olursa sen verme, ben de almam, dedi.

- Peki.

Kararlaştırdılar. Derviş gitti, mahsustan saklamış olduğu elmasını şal cübbesinin cebinden çıkarttı, Hurşit Bey'e verdi. Hurşit Bey, elmayı cebine koydu.

- Ulan bu adam ihsan almıyorum dedi ama, herkese çok ücret verdim, buna neye vermiyeyim, dedi.

Elini cebine atıp cüzdanını çıkartınca, yanından vezirinden başka kimse kalmamıştı.

- Vezir ne oldu bu adam, ikimizin ortasındaydı?

- Ne olduğunu bilmiyorum, dedi.

- Tamam vezir, dedi. Boş adam değil, murat alırsız inşaallah.

Kalkınlar. Zaten az bir yolları kalmıştı, bir saatlik filan. Gençkahraman şehrine geldiler. Akşama kadar divanhanesinde kaldı, akşam oldu evine geldi. Hanım sultanla yatak odasına geldiğinde elmayı cebinden çıkarttı. Dervişin tarifi üzerine ortadan kesti. Yarısını hanım sultan yedi, yarısını da kendisi yedi. Tabii, birkaç aydır hasretler idi. O gün bir arada kaldılar.

Hikmet-i Perverdigâr... O günden itibaren hanım hamile kaldı. Dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika tamam olduğunda hanım sultan ikiz olarak, bir karında iki tane oğlan çocuğu dünyaya getirdi. Hurşit Bey'e müjdeciler geldi. İlk emrinde;

- Ne kadar hapisim var ise hepsini azat ettim, dedi.

İkinci emrinde;

- Milletin hükümete ne kadar borcu varsa hepsini affettim, dedi.

Üçüncü emrinde;

- Milletin birbirine ne kadar borcu var ise, ilmuhaberle gelsinler, benim hâzreden verilecek, dedi.

Dördüncü emrinde;

- Üç gün bayram olacak, tatil yapılacak. Bütün ahali benim kesemden yiyecek, diye ilan etti.

Yoksullara demkeşlerin koluğunun altına karpuz sığmaz oldu, inkılap jandarmasına döndüler. Sağda solda sevinenin hesabı yoktu. "Üç gün yer içer yaşarsız" dediler. Üç günlük tatilden sonra çocuklara cariyeleler, hizmetçiler tutuldu.

Bu çocuklar isimsiz olarak beşer yaşına kadar süt annelerince büyütüldüler. Beş yaşına değince veziri vüzerası dediler ki;

- Yahu, hükümdarın evvelce çocuğu olmuyordu. Cenab-ı Hak buna iki tane şehzade ihsan etti. Beşer yaşına geldiler, daha isimleri konulmadı. Kimsede görmediydik. Hurşit Bey'e bir mücaat edelim de çocukları getirtilim, çocuklara münasip birer isim koyalım. Veziri vüzerası herkes çocukları görsün ki, bakalım çocuklar nasıl, büyümüşler mi?

Hürşit Bey gelip de divanhaneye makamına oturunca, birinci veziri ayığa kalkıp:

- Devletli hükümdarımı! Müsaade ferman buyurursanız, biz bugün şehzadelerimizi huzura getirip müsâsip birer isim koyacağız ve herkes de şehzadelerini görsün, dedi.

Hürşit Bey o yana bu yana baktı, derviş yok. "Acaba yarı gelir mi? Belki gelir" diye düşündü.

- Arkadaşlar! Bugün durum da yakın koyalım, dedi.

- Pekî dediler.

O gün durdular, ertesi gün yine mürcaat etiler. Yine Hürşit Bey dervişi göremeyince, "Belki yarı gelir" umuduyla:

- Arkadaşlar! Bugün durum da yarı koyalım, dedi.

Ertesi gün oldu. Dediler ki:

- Beyim herhalde sen bu çocukların ismini koydumak istemiyorsun. Bugün yarı diye atna yapıyorsun. Bugün de eğer çocukların ismini bize koydumazsan, evladındır, bir daha karışmıyoruz, ne koyarsan koy, dediler.

Bunu duyan Hürşit Bey, zavallı, kendi kendine, "Çocuklarının ismini koydursam derviş yalancı çıkıyorum, koydumazsam vezirlerim bana küsüyor. Ya Rabbi! Benim halim sana malum." dedi. Dışarıya çıktı, yönünü kıldeden tarafa döndü, ellerini semaya tuttu.

- Ey yokları var eden, dedi. Vezirlerim bana darlıp inciniyor. İşte görüyorsun sana malum. Çocukların elmasını veren İhtiyar dede de kayıp, dedi.

Dua etti, elini yüzüne çaldı, kapıdan içeri girdi. Makamına oturuyordu ki, İhtiyar derviş içeri girdi. Bunu gören Hürşit Bey, gördü gömmez tanıdı. Yavaş yavaş adımlarla geldi, divan ortasında İhtiyar karşılayıp elinden tuttu. Yavaş yavaş adımlarla getirip makamına oturttu. Kendi de tek diz olup yanına kısılıp oturdu. Orada oturan vezir yüzleri birbirlerinin yüzüne baktılar. "Bunda bir hikmet var ki, koca bir bey, bir dilenciyi makamına oturttu. Kendi yanına kısılanak oturuyor." Millet tereddütle birbirlerinin yüzüne bakarken, Hürşit Bey bunu anladı, yukarıya doğruldu:

- Ey on iki mirzahanlarımı!

- Buyrun şahun, dediler.

- Çocukların ismi şöhrî zammam geldi. Emir ferman buyurun, çocuklar huzura gelsin, dedi, isimlerini koyalım.

Kendi başta olarak vezirler emir buyurdular. Kapıcılar hizmetçiler gittiler çocukları alıp huzura getirdiler. Beşer yaşına deymişlerdi. Babaları Hürşit Bey'in işaretleriyle çocuklar İhtiyar geldi. Eyyelce dervişin elini öptüler. Sonra babaları Hürşit Bey'in elini öptüler. Ondan sonra da oturan on iki vezirin elini öptüler. Babası Hürşit Bey'le dervişe doğru el bağladılar, karşı durdular. Hürşit Bey yukarıya döndü.

- Benim vezirlerimi!

- Buyur beyim, dediler.

- Bu çocukların ismi şöhrî ne size düşüyor, ne de bana yakışıyor, dedi. Şu gördüğünüz İhtiyarın hakkı bu. İhtiyar ne korsa, çocukların ismi odur. Ben İhtiyara söz vermişim zamanında.

- Pekî öyleyse, dediler.

Zaten kendisiyle seyahat eden vezir de gördü, tanıdı.

İhtiyar ayığa kalktı. Adet üzerine çocukların ikisinin arasına kafasını soktu. Kulaklarına ezan okuyarak çocuğun birini adını Kamber, birinin adını da Mahmud koydu, gelip yerine oturdu. Çocuklar karşıda el bağli duruyorlar.

- Sağolun hükümdarım, dedi. Görüyorsunuz ki birinci kavlini bozmadım, kavlinde durmuşsun. Fakat, ikinci kavlinde de duruyor musun? İkinci kavlinde de duruyorsan, kavlimi yerine getir de ben gideceğim.

Hürşit Bey, ikinci kavlinde de duruyordu. Fakat, iş aksine olmuş, çocuklar aksine doğmuşlardı. İsmi Kamber konulan çocuk o kadar çirkindi ki, adam yüzüne yüzüne bir yol bakınca bir daha bakmaya gönlü çekmiyordu. İsmi Mahmud konulan çocuk da o kadar güzel, sık olarak halk olmuştu ki, adam yüzüne bakınca, gözünü geri almıyordu. Hürşit Bey, "Şimdi ben ikinci kavlinde de duruyorum derviş baba dersem, bu ağam kalkar da şu güzel oğlan alır, şu çirkini bana bırakırsa, ocağımı batırır işte" diye tereddütle düşünmeye başladı. Bu düşünürken derviş:

- Hadi beyim, neye düşünüyorsun? Beni imnal emne, ben gideceğim, dedi.

Hürşit Bey, başka bir laf bulamadı, dedi ki:

- Derviş babal Ben ikinci kavli unuttum. Neyse hatırlıyorum. Onu düşünüyorum.

- Neye birinciyi unuttuysun da ikinciyi unuttun?

- Bu beni beşerdir derviş baba, dedi. Birinciyi unuttuğum ama, ikinci hatırdan çıkmış.

- Pekî senin hatırdan çıkmışsa, benim hatırdamda, dedi derviş. Ben hatırlatayım sana. Ben seninle Cellaflımar'ın başında konuşurken çocuk iki olursa, biri bana olacaktı, biri sana olacaktı. Bir olursa sen vermeyecektin, ben de almayaçaktım. Kavlî kesik, çocuk da kısmetimizdeneki ölmüş. Hangisini veriyorsan bana ver de ben gideceğim.

- Pekâla.

O zaman Hürşit Bey düşündü yine. "Derviş, bak beğendiğini al dersem, bu muhakkak güzeli alır. Derviş, şu çirkin oğlan sana da güzel oğlan bana desem, çocuğun gönlü incinir, zaten benden ayrılacak. Bir daha ya görürüm, ya göremem içime bir dert kalır. Tereddütle düşünce derviş dedi ki:

- Beyim Düşünecek yer değil, ben gideceğim. Hangisini verirsen ver.

Hoca Cihan'a oğlu Mahmud'u teslim etti Hürşit Bey.

-Hocam: Bunu hükümdarlık çağına kadar okutacaksın, dedi.

-Peki hükümdarım.

-Alacağın ihсанın sonu yok, dedi.

Hoca Mahmud'u aldı, padişahın kendi evinde, güzel bir hücrede, her gün gelip dersini vermeye başladı. Arkadaşları! Hoca bunu beş sene okuttu. Beşte evelden çocuk on yaşına değmişti. Hoca devam edip okutuyor...

Günlerden bir gün Hürşit Bey hastalandı, yatağa düştü. Gelen doktorlar derdine çare bulamadılar. Üç gün hastalıktan sonra Hürşit Bey hayata gözlerini kapadı, öldü. Millet bir zaman beylerinin yasını matemini tuttu, kırkı çıkana kadar. Kırkı çıktıktan sonra bir araya geldiler. Dediler ki:

-Bu adam öldü gitti. Sülalesinden bir çocuğu kaldı. O da epeyce ilim tahsil etti. Getirelim makamına oturtalım. Hem hükümünü sürdürsün hem ilmini tamam etsin.

Mahmud'u getirdiler, büyük bir merasimle babasının tahtına çıkarttılar. Babasının tacını kafasına koydular. Mahmut babasının tahtında kırk gün hükümdarlık yaptı. Kırk gün hükümdarlık yaptı ama, babası kırk saniye akindan çıkmıyordu. Her cuma günü babasının mezarına gidiyor, fenikene kadar ağlıyordu. Eyde başka kimsesi yok. Bir ihtiyar annesi var, bir de kendisi. Tabi cariye hizmetçileri de var.

Babasının hastalanıp da öldüğü odayı yas odası ilan etmişler, önüne de siyah perde takmışlar. "Oraya girmek yasak" demişlerdi. Kırk gün oraya giren yoktu. Bir gün Mahmud, sabahleyin annesiyle yemeğini yedi, divana girmek için annesinin yanından çıktı. Salona girince babasının hasta yattığı oda, önüne yamaçladı. Perdeleri görünce, "Babam burada yatı burada öldü. Babam öleli kırk gün oldu. Gidip mezarına ağlıyorsam da içim sakinleniyor. Bir şu babamın odasına girsem, yattığı yerleri görsem, belki kokusu vardır, burnuma değse. Acaba içim sakinler mi? Belki serinlerim" dedi içinden. Kimsekin haberi yok. Perdeyi kaldırdı, kapıyı yavaşça açtı, örtü. İçeriye girdi. Babasının orada yattığı yerleri görünce, akli başından gitti. Dizleri bükülüp oraya, arkasının üstüne yattı. Yani ussu geçip bayıldı.

O arada yatınca, üçler, beşler, kırklardan bir pir ayrıldı. Elinde bir bardak suyla Mahmud'un yanına geldi.

-Oğlum Mahmud!

-Buyur baba.

-Beni görüyor musun, dedi.

-Görüyorum.

-Elimdekini de görüyor musun?

-Görüyorum, dedi.

O zaman Hürşit Bey, başka çare bulamadı.

- Derviş baba, dedi. Bunların ikisi de benim çiğemim, ikisi de bana aynen bir. Kalk sen kendi beğendiğini al da beğenmediğim bana kalsın, dedi.

Hürşit Bey'in orada aklına gelen, dervişin ta elmayı verirken aklına gelmişti. Kalktı çünkin olan Kamber'in elinden tuttu.

- Gel oğlum, kismetime sen düştün. Baban seni bana veriyor, dedi.

Aldı getirdi, yine yerine oturdu.

- Şal ver de çocuğun üstünü örteyim, dedi.

O zaman Hürşit Bey sevindi. "Tam istediğimi aldı. Çeşmenin başında ben buna ihşan edememişim, ikisini de vereyim." dedi. Elini cebine attı, cüzdanını çekti ki, yanında ne çocuk kalmış, ne derviş kalmış. Birdenbire, çocuğu yanından kaybolan Hürşit Bey'in çiğeri parladı, acıdı. Vezirlerine şiddetle:

- Ne oldu bu adam? Çocuk nereye gitti, dedi.

- Bilmiyoruz hükümdarım, yanımızda duruyordu.

Dedi ki:

- Benim yanım dönüldü görmedim. Sizin hep gözüünüz bu tarafa bakıyordu. Bu kadar gözün önünden iki adam kaybolabilir mi?

- Oldu beyim görmedik, dediler.

- Görmeniz lazımdı, dikkatli bakacaktınız. Ya bunu bulacaksınız, ya hepinizi cellata vereceğim, dedi.

Çocuğun bile bile kaybolmasına acıdı, kaldı.

Zaten Hürşit Bey gazaplı adam demişti. Bir de gazaba geldiğini gören on iki mirzahanlar, can derdine düşüler. Divanhanenin odası, sofası, masası, karyolası nesi varsa ahtırı iğne iplik gibi aradılar, yok. Dışarlara döküldüler, Gençkahraman sokaklarına düşüler. Gördüklerine şordular. "Bir ihtiyar, yanında şöyle bir çocuk gördünüz mü?" diye. Hiç "Gördük" diyen yok. Oraları biraz dolandıktan sonra Hürşit Bey'in akli başına geldi, gazabı geçti. Kendi kendine; "Ben Allah'ın gazabına çarplacağım görüyor musun?" dedi. Emir ferman buyurdu.

- Vezirlerim gelsinler, dedi.

Vezirleri hep geldiler, kapıyı vurup içeri girdiler.

- Hükümdarım affet bizi, bulamadık.

- Gelin arkadaşlar, dedi. Ben birdenbire hursa kapılmışım, kusura bakmayın, Giden gitti. Şu kalan çocuğu alın. Bir hoca bulun da okutayım. Benim seviyeme yetiştireyim, ölmeden evvel, dedi.

Tabi buna memnun oldu vezirler. Araştırdılar, soruşturdular, ihtiyar hocalardan Hoca Cihan isiminde bir ihtiyar buldular. Hoca Cihan'ı alıp göttürdüler.

- İşte beyim, dediler. Tam aradığın hocayı bulduk.

-Ney bu?

-Elimizdeki bardak, içindeki su.

-Peki, iyi buldun. Baban öleli kırk gün oldu. Haset yüreğini yaktı. Bu suyu onun için getirdim ki, belki sakıntılırsın. Bu sudan iç de gönlün bir serinlesin oğlum.

Mahmut'un da baba hasretyle zaten ciğeri yanmıştı. İhtiyarın uzatıldığı bardağı canına minnet olarak aldı. Ağzına götürüyordu ki, ihtiyar sağ eliyle bileğinden yavaşa tuttu.

-Dur oğlum, dedi. Bu başka sular gibi içilmez. Bunun bir şartı, kanunu vardır. Mahmut, bunun şartını kanununu söyle de ondan sonra iç.

Mahmut hükümdar oğlu, aynı zamanda hoca da ilim tahsil etti.

-Bunun şartını, kanununu ben bilmem baba, neyse söyle, ben de ona göre içeyim, dedi.

-Peki oğlum, ben söyleyeyim, sen de benimle beraber söyle. Oğlum, bunu seni beni ve on sekiz bin âlemi yaratanın aşkına, diyerek iç bakayım.

Şehzade Mahmut:

-Seni, beni ve on sekiz bin âlemi yaratanın aşkına... diyerek bir bardak su içti.

İhtiyar bardağı elinden aldı, bir daha doldurdu.

-Oğlum bir bardak su senin hararetini söndürmedi ve kenale erdiremedi, dedi.

Bir daha uzatılı. Mahmut, onu da aldı. Ağzına götürürken, ihtiyar yine sağ eliyle bileğini yavaşa tuttu.

-Oğlum, bunun şartını kanununu da söyle.

-Bunun şartını kanununu da ben bilmem, veren baba bilir, dedi.

Dedi ki:

-Oğlum, bunu da üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına iç.

Şehzade Mahmut:

-Üçler, beşler, yediler, kırkların aşkına... diyerek içti.

Aklına geldi ki: "Ben anamdan doğan hayatım boyunca sular, şerbetler, şunuplar içtim, böyle tatlı su dudığıma değmedi. Şu adam verse de şu sudan bir daha içsem."

İhtiyar, kadehi bir daha doldurdu.

-Al oğlum, dedi. Az gelirse bunu da iç.

Onu da Mahmut ağzına götürüyordu ki, ihtiyar sağ eliyle bileğinden yavaşa tuttu.

-Bunun şartı, kanununu da söyle oğlum, dedi.

-Bunun şartı, kanununu da ben bilmem, veren deriş baba bilir, dedi.

-Oğlum, bunu da Mısır'da Eset Paşa'nın kızı Telli Nigâr Hanım'ın aşkına... diyerek iç bakayım, dedi.

Mahmut:

-Mısır'da Eset Paşa'nın kızı Telli Nigâr Hanım'ın aşkına... diyerek onu da içti.

-Birsey gördün mü oğlum?

-Hayır baba, dedi. Seni görüyorum, bir de elindeki bardağı bana verirken görüyorum. Sen alırken görmüyorsunuz.

-Peki, dedi. İki parmağımı açacağım. Arasından, dilkat et bak. Son verdiğim badenin sahibini, yani Telli Nigâr Hanım'ı sana canlı olarak göstereceğim. İki parmağım arasından bak. Görünce gözlerin kamaşursa veyahut o yana bu yana çaballayıp bocalarsan, kavuşmanız mahşere kalır. İmdadınıza gelemem, dedi.

İki parmağını açtı. Mahmut, iki parmağın arasından bakıp da Mısır'da Nigâr Hanım'ı kırk tane cariyesinin arasında köşkü evyanında, cariyeleleri sağında solunda giderken görünce, aklı başından gidip hayran oldu. "Ulan, bunun yeri uzak veyahut çarpışık dolasıık halinde ki, bu adam imdadımıza gelirim, gelemem diyor. Yanına gelirken eğilir tutarsan, buna hiç minnetim kalmaz daha" diyor. Nigâr Hanım'ı ihtiyarın elinden alayın gavesiyle kendini öyle bir attı ki, sedirinin üstüne arkasının üstüne düştü. Odanın ortalık yerinde yatıyordu, sedirinin üstüne düştü. İhtiyar çekip gitti.

Mahmut içmiş olduğu üç bardak suyun hararetiyle orada sekiz gün kaldı. Kimsenin haberi yoktu. Annesi biliyordu ki: çocuk yaşta da vezirler çocuğun yasını gamını almak için davet edip o yana bu yana gezdirip götürüyorlar. onun için eve gelmiyor belliyor. Vezirlerde -çocuğun perşembe günleri babasının mezarına gidip ağladığını biliyorlar- "Herhalde çocuk babasının yasını tuttuğu için makamına gelmiyor" diye araştırıyorlardı. Uzmanyalım, bu minval üzere yedi gün geçti. Sekizinci gün vezirler çocuğu divanda görmeince dediler ki:

-Yahu, burada bir hal var. Bu kadar olmaz. Hiç olmazsa üç beş gün sonra gelirdi. Bunu bir yoklamak lazım. Hasta mı oldu, sayrı mı oldu? Yoksa bir derde mi tebelles oldu?

Birinci vezire dediler ki:

-Orası hükümdar evidir, gir yokla da gel.

Birinci vezir geldi, kapıyı vurdu. İçerden, "Gel" sesini duyunca kapıyı açtı, içeri girdi. Gördü ki, kocakarı oturmuş. -Hürşit Bey'in hanımı, yani Mahmut'un annesi- üç beş cariye yanında hizmetçilik ediyor, o da o zamanın keyfi neyse işte, kahveyle, çayla keyfedip duruyordu. Vezir:

-Selamhaleyleğin hükümdar annesi, dedi.

-Aleykimselam vezir oğlum, gel bakayım, dedi. Otar, gel, buyur.

-Yok oturmuyacağım nine, dedi.

-Ne has geldin?

-Hükümdarımız Mahmut, bugün sekiz gündür makamına gelmiyor. Onu yoklamak için geldim. Arkadaşlar da beni münasip gördüler. Bu, neden gelmiyor, bir yoklayayım dedim.

-Kaç gündür gelmiyor, dedi kocakarı.

-Sekiz gün oldu.

-Eyvah! Ben de vezirler çocuğun yasını gamını alıyorum diye araştırmadım. Demek ki çocuğa zarar ettiler, kayıp ettiler de ben ortalıkta kaldım desene, deyip ağlayıp feryat etmeye başladı.

Bunu gören vezir, usulca çıkıp gelip vezir arkadaşlarına keyfiyeti anlattı. Adamlar çağırtılar. Sordular, soruşturdular, hiç "Gördük" diyen yoktu. Kocakarıya, "Mahmut'un bulunmadı haberi gelince, annesi ağlayıp feryat ederek kendini dışarı attı, içeride duramadı. Cariyeler peşine düştüler. Tutuyorlar, baş edemiyorlar. Ağlıyor feryat ediyor, çekip yakalarını koparıyor, saçını başını yoluyor. Bütün halk başına yığıldı. Mahmut'u okutan Hoca Cihan, bastonuyla dürtünerek ona aşağı geliyor. Gördü ki, hükümdarın annesi, ağlayıp feryat ediyor. Çekmiş yakasını bağrı koparmış, saçını başını yalmaya çalışıyor.

İleri geldi hoca.

-Aman ninem, ne yapıyorsun? Sen bir koca hükümdar hanımısın. Aynı zamanda hükümdar annesisin. Bu müllete karşı ne yapıyorsun böyle?

-Aman hocam, kurban olayım. Ben ağlamayın da kimler ağlasın? Senin okuttuğun benim oğlum Mahmut, sekiz gündür kayıp. Hangi düşman öldürdüyse, kaybetmişse ortalıkta yoktur.

-Öyle mi?

-Öyle.

Hoca, kocakarının ellerinden tuttu.

-Nine, bunda bir hikmet var. Koca bir hükümdar birdenbire kaybolmaz. Atlardan kalma bir söz vardır: "Eli dikenmeli, evi dolanmalı." derler. Sen evindeki odalara iyi baktın mı?

Dedi ki:

-Hocam! Bütün odalara baktık. Yalnız babasının öldüğü yas odası kaldı. Oraya girme değil ya - ne o olsun, ne ben olayım, ne bir cariyeler olsun- kapısını açmıyoruz. Üzüntümüz büyük, oraya girmiyoruz.

-Cahil gencin işi belli olmaz, dedi hoca. Belki babasını özlemiş olur, oraya girer. Babasının yasıyla, matemleyle orada ağlar, zarilenir durur. Bir de oraya arayalım, dedi.

Kocakarı buna kanaat etti. Geriye geldiler. Kapıyı açıp içeri girdiler ki, Mahmut sedirin üstünde yatıyor. Ağzına köpük yağmış, dişleri birbirine kilitlenmiş, sinek üstüne çökmüş, boğazı harıl harıl ediyor. Bunu gören anne;

-Vay yavrurum! Sana ne oldu, diye ağlayarak üstüne düştü.

Mahmut'un ağzındaki köpükleri yalayıp ağlıyor. Mahmut da ölü gibi yatıyor. Hoca, şöyle gelip de bunun yüzüne bakınca, başından bir aşk macerasının geçtiğine kanaat etti.

-Dur nine dur, dedi. Çocuğa zahmet verme. Sen şimdi yanında dur, ben gelir bunu iyi ederim, dedi.

-Aman hocam, kurban olayım, çabuk gel.

Hoca kapıyı açtı, dışarı çıktı. Kocakarı belledi ki, hocanın abdesti yoktur herhalde, abdest alıp elecek de çocuğa okuyacak. Hoca dışarıya çıktı, demişük. Aşk badesiyle bayılanın, saz sadası kulağına değmeyince ayrılmayacağını bilen Hoca Cihan, bir delikanlı çağırıp, eline para verdi.

-Koş oğlum, dedi. Filan mağazadan bana bir saz al da gel hele.

Delikanlı koşu koşu gitti, bir saz aldı getirdi, hocaya verdi. Hoca sazı göksüne kısırdı. Kapıyı açıp içeri girince, kocakarı şöyle bir baktı.

-Vay, ocağın bata hoca, dedi. Elin hocaları hastanın yanına abdesti ile gelir, okur üfler, sen de saz ile çalmaya mı geliyorsun?

-Dur nine, intizar etme, dedi. Her hastanın bir ilacı vardır. Bazı hastalar okuyarak, üflerle iyiler, bazı hastalar muska yazarak iyi olur, bazı hastalar da sazınan iyi olur, dedi. Kocakarı dedi ki:

-Hocal! Okuyup üfleme, muska yazmayı duydum ama, saz ile iyi olanı hiç duymadım. Böyle ilaç görmedim ama, bunu da görelim, dedi.

Hoca Cihan;

-Nine, sen şöyle çocuğun yan tarafına otur, yüzüne kolonya suyu serp, ben de saz ile vurayım, dedi.

Kocakarı çocuğun yüzüne kolonya suyu serpiyor. Hoca saz çalmayı bilmiyor, tellerin sesini çıkartmak için geliş güzel tellere vuruyordu. Orası burası seçerirken, sendelerken, tökezirken Mahmut, doğrulup sedirin üstüne oturdu. Hocanın kafesi;

-Gördün mü nine, dedi. Sen böyle ilaç görmedim, diyordun. Bak ne çabuk iyi ettim oğlunu.

-Vay sağolasam hoca. Kurban olayım, seni Allah gönderdi. Sen gelmeseydin ben bu çocuğun böyle olacağını bilmezdim. Sayende iyileşti, sağolasam, dedi.

Hoca da;

-Peki ninem, ben gidiyorum, dedi.

Kalktı, sazı koltuğunun altına çaldı, kapıya doğru yürüdü. Mahmut, pir elinden badeli fısk. Hocanın koltuğunda sazı görünce, içi coşa geldi, kendini zaptedeledi.

-Hocam, nereye gidiyorsun?

-Şehzadem, işim acele, gidiyorum.

-Hocam, beş on dakika yanınızda otur da yine git.

-Yok şehzadem, işim çok acele, duramayacağım, kusura bakma, gidiyorum, dedi.

-Gidiyor musun?

-Gidiyorum.

-Öyleyse hocam, şu elindeki bana ver de ondan sonra git.

Hoca dedi ki:

-Oğlum, iyi konuşuyorsun ama, bu bana babamdan hatıra kaldı. Baba hatırası başkasına verilemeyeceği için, kusura bakma, veremeyeceğim dedi.

Şehzade Mahmud:

-Hocam, benim babam yoktur. Sen de beni okuttun, bu çağa yetiştiğin. Benim babam sayılırsın. Gel, sen de bana ver. Senden bana hatıra kalsın.

Hoca:

-Mahmut, ben bunu sana veririm ama bir şartla. Hatıra, hatıra verilmez, şartla veririz, dedi.

-Neymiş şartın hoca?

-Bunu eline aldığında, buraya neden düştün bayrıldın? Sekiz gündür neden yatıyorsun? Kim sebep oldu? Bunu söylersen bana açık olarak, ben de bunu sana veririm. Söylemezsen veremeyeceğim, sen başka çarene bak, dedi.

Mahmut, başka yerden sazi yine bulurdu, ama o an içi coştugu için;

-Hocam, gölümne söyleyeyim, dedi.

Hoca da:

-Öyleyse, benden sana hatıra kalsın, dedi. Getirdi, Mahmud'un eline verdi, Mahmud'un karşı tarafına oturdu.

-Haydi bakayım oğlum. Bununla açık olarak konuş ki, annen de anlansın, ben de anlayayım, dedi.

Mahmut, sazi aldı, kırk yıllık usayım gibi tellerini gerdirirdi. Başına basıp aldı bakalım orada Hoca Cihan ile annesi kocakarıya ne söylledi?

Canım nine göziim hoca

Ben bir aşka düşer oldum

İçimim kırklar tasından

Gizli idim ayan oldum

Mahmut'un annesi kocakarı sordu ki:

-Hocam! Bu çocuk Arapça mı konuşuyor, Farsî mi konuşuyor, yoksa Kürtçe mi söylledi? Türkçe'ye hiç benzemiyordu. Bu çocuk ne diyor? Ben anlayamadım, sen bir şey anladın mı?

Hoca Cihan:

-Ninem çok açık Türkçe konuştu. Çocuk diyor ki: "Ben pir elinden bade içtim, aşk oldum," diyor.

-Yay ocağın bataydı hocal Allah'tan korkmuyor musun? Bu koca bir şehzade, nasıl aşk olsun?

-Nine ben ne yapıyorum, oğlum diyor. Oğlum annen anlayamamış, söyle açık lisan olarak hele bir daha söyle.

Mahmut aldı bir daha:

Yâr yoluna koydum canı

Didenden akıtım kanı

Babam yok ki bilisin halî

Gizli derde düşer oldum

Annesi kocakarı:

-Bu kez ne söylledi hoca?

-Ne söyleyecek nine; açık lisan olarak: "Babam yok ki halimi bilisin. Annem ne anlayacak bunlardan," diyor.

-Yay ocağın bataydı hocal Çocukğu baştan çıkarmaya geldin sen, dedi.

-Oğlum, annen bana intizar ediyor, anlayamıyor. Açık olarak bir daha söyle, dedi.

Mahmut aldı bir daha:

Ben MAHMUD'un arttı gannım

Asumana çıkar ünüm

Mısır'dadır Nigâr Hanım

Ben bu elden gider oldum

Böyle deyip kesti. Hoca Cihan yukarıya doğruldu, Mahmud'un annesine;

-Anne, bana intizar ediyordun. Şimde senin ocağın batı mı, dedi.

-Ne oldu hoca?

-Ne olacak dedi. Bu yaşına geldin. Bak kafanda tüy kalmamış. Hiç Mısır diye bir şehir duydun mu sen?

O zaman telefon yok, vasait yok. Şehirler kolay kolay bilinmiyordu. Kocakarı:

-Yok, duymadım hocafendi, dedi.

-Duymadysan duy, dedi hoca. İşitmediysen, ben sana işitireyim. Mısır diye bir Şehir varmış. Orada Esat isminde bir paşa varmış. Onun da NiĒar isminde bir kızı varmış. OĒlun ona aşak olmuş, mademki bilmiyorsun, dedi.

Kocakarı kalktı, hocayı itekkiye itekkiye kapıdan çıkardı.

-Sen ne iş görmeye geldim? ÇocuĒu baştan mı çıkartacaksın. Cehennem kadar Ēit.

Hocayı kovdu, geri geldi. Dedi ki:

-OĒlum! Sen hocanın sözlerine bakma. Hoca bizi çekemiyor. Babanın büyük düşmanydı bu. Babandan korkarak ses çıkartamıyordu. Şimdi, baban öldü, seni genç bulup yurdunu yuvamı daĒıtmaya çalışıyor. Sen koca bir hükümdar oldun, seni hükümdar ettiler. Sen aşık olabilir misin? Alemin içinde küçülmemize sebep olursun.

Aldı çocuĒu eve getirdi. O gün tazim taktır... Kocakarı ertesi gün bir mümkün çocuĒu makama gönderdi. Çocuk geldi, babasının makamına oturdu. Ama, babasının o Şirin tahtı çocuĒa diken oldu. O yana bu yana burkalmaya başladı. Biraz oturduktan sonra, bir-iki saat kadar, yukarıya doĒruldu.

-Ey babamın vezirleri!

-Buyur Şehzadem, dediler.

-Bu makam bana kimden kaldı?

-Babandan, dediler.

-Bu benim helal malım deĒil mi?

-Evet. Babamın malı, evladın helal malıdır, dediler.

-Öyleyse arkadaşlar, ben bu hükümdarlıĒı yapamayacaĒım. Bunu anamın sütü gibi babamın birinci vezirine hediye ediyorum, dedi.

Birinci veziri tuttu, babasının makamına oturttu. Babasının tacını da vezirin kafasına koydu.

-Makam da sana yakışır, hüküm sürmek de. Bana allahısarmaladık, deyip kapıdan çıktı.

Vezirler de akıllarından -yüzüne söylediler ama- "Dah öyleyse" dediler. Çıktı evine geldi. Kocakarı yamaçladı kapıdan.

-Ne yaptın oĒlum?

-Anne, böyle böyle yaptım.

-Aman oĒlum, etme tuhma!..

-Etme tuhma deĒil ya, yapamıyorum. Bu iş zorla olamaz.

-Yapamıyor musun?

-Yapamıyorum.

-Yapamıyorsan ne yapayım, canım saĒolsun, dedi. Baban kazanıp da bırakıĒı mal, ölfinceye kadar, sana da yeter, bana da.

Mahmut'la kocakarı, yeyip içip yaşıyorlar, ama Mahmud'un içine aşk doldu. Gözlerinden nisan yaĒmuru gibi yaş akıyordu. Yine de derdinin arasmda babasının unutmuyordu. Her cuma akşamı günü, babasının mezarına gidiyor gidiyor ussu geñinceye kadar aĒlıyor, zarlıleniyordu. NiĒar Hanım'ın hayali de gözünün önüne gelince ne kadar elbisesi varsa, çekip çıkarp hepsini atıyordu. Üzerinde hiç çaput koymuyordu. Kocakarı yenisini alıp üstüne giydirtiyordu. Bu minval üzere, bir zaman devam etti. Yani Mahmud onbeş-onaltı yaşlarına varıyor, yaş gütükçe ilerliyor, artıyordu.

O Şehirde -böyle aklımı kaybedenlere "mal ziye" denirdi- kırk tane mal ziye vardı. Dediler ki:

-Falan yerde fukara Ahmed'in malını bölüştük, elimize kırkar para geçti. Filan yerde fukara Mehmed'in malını yedik, yine öyle oldu. Hurşit Bey'in oĒlu kara sevda geçirmiş, aklını kaybetmiş. EĒer bunu kandırıp da malını ziyebilirsek, ilelebet bizi hayata kavuşturur, dediler.

Bir yanı dedi ki:

-Yahu, bu koca hükümdar oldu. Ne kadar kara sevda geçirse de bize mal yedirmez.

Bir yanı dediler ki:

-Kazanç ortak. Tabi hepinizle olmaz bu iş.

Hünerlilerinden beş-alt tanesi ayrıldı.

-Biz onları kandırır çekerez. Tabi kazanç ortak, dediler.

Mahmut'u takip ediyordular. Mahmut, her cuma akşamı günü babasının mezarına geliyor, demiştik. Bunlar, ancak burada kandırmayı kararlaştırdılar. Cuma akşamı gününü beklediler, Mahmut'tan evvel geldiler. Hurşit Bey'in mezarının etrafına altı kişi oldular. Üçü bir tarafa, üçü de bir tarafa geçti, oturdu- lar. Dediler ki:

-Bu buraya gelince, biz yalandan aĒlayalım, bunu kandıralım, kardeş olalım. Bu bizim babamızdı diyelim. Kandırabilirsek böyle kandıralım.

Bir kısmı dedi ki:

-Yahu! Öz aĒlamazsa göz aĒlamaz." Gözümüzden yaş çıkmazsa Őüphelenir. Gözüne güvenen cebine bir sarmısak koysun.

Ceplerine soyulmuş sarmısak koydular, bekliyorlar. Biraz sonra Mahmut ge- riden aĒlaya aĒlaya, elbisesini çekip cıra cıra hem NiĒar Hanım'ın hayaliyle, hem babasının hasretiyle geliyordu. Mahmud'u görünce herkes sarmısaĒı yüzüne sürdürdü. Yalandan aĒlayıp feryat ediyordular, kendilerini yerdere çalıyorlar. Hem de sarmısaĒın acısına da tahammül edemiyorlardı. Gözlerinden nisan yaĒmuru gibi yaş akıyordu. Hem aĒlıyorlar hem de elleriyle topraĒı eşiyorlardı.

Mahmut geldi ki, beş altı adam babasının mezarının etrafına oturmuşlar, öyle ağlıyorlar ki, gözlerinden akan yaşlar çenelerinden ikisi birbirine düğümleшип düğümleшип yere düşüyordu.

-Bunlar ne ediyor? Herhalde bunların da bir ölüsü var. Ölülerinin başına ağlamaya gelmişler. Şaşırınlar, benim babamın mezarının başında ağlıyorlar.

Heri geldi, dedi ki:

-Arkadaşlar! Herhalde sizin de bir ölüünüz var, ağlamaya gelmişsiniz. Yalnız ölüünüzün mezarını bırakmışsınız. Herkes ölüsünün başında ağlasın ki, bir menfaatı ola, içerisi serinleye. Oradan çekilin, bu benim babam. Gidin ölüünüzze ağlayın, ne ederseniz edin, dedi.

Heriye gelince, Mahmut'u tutular, elini pölikle bağladılar.

-Bize bela mısın sen? Sen bir adam şaşırıyorusun da biz altı adam mı şaşırıyoruz? Bu bizim babamız. Biz babamıza ağlıyoruz. Burak ağlayalım yahı. Sen şaşırmışsın dediler.

Mahmut aklından dedi ki: "Öyle ya altı adam şaşırmaz, bir adam şaşırabilir. Benim zaten aklım başında yok. Zahir ben şaşardım." O yana bu yana gidip dölaştı. Yok, babasının mezarı oraydı. Yine gidip oraya geldi.

-Arkadaşlar! Siz yanlış ağlıyorsunuz, bu benim babam. Siz, babanız neredeyse bulun da orada ağlayın.

-Ulan git. Başınıza bela olma. Bırakmıyorsanız ki ölüünüzze ağlayalım.

Bunlar Mahmut'u geriye itelediler. Biraz ağlayıp mezarı eşiyorlar. Mahmut, geriye çekildi, bakıyor. Biraz bunlar ağlayıp eşikten sonra, Mahmut tahammül edemedi. "Bunlar şimdi olur ki, ölüyü dışarı çıkartırlar. Babamı görürsen tahammül edemem. Eşitler, epey eşitler, aşağı..." diye dışındı. Heri geldi.

-Durun arkadaşlar, dedi.

-Ne diyorsun delikanlı?

-Bu sizin neyiniz, bu ağladığımız?

-Babamız, dediler.

-Babamızın adı neydi?

-Hurşit Bey, dediler.

"Babamın benden başka oğlu varmış." diye dışındı. Dedi ki:

-Arkadaşlar peki. Babasına ağlamayan evlat olmaz. Gelmişsiniz babamıza ağlıyorsunuz. Demek ki başka yerdeydiniz. Zaten Hurşit Bey'in mezarı da burası. İy. Babamızın mezarını neye eşiyorsunuz? Bunun sebebi ne? Bunun bir anlayabilmir miyim?

-Anla delikanlı, dediler. Bizim babamız zengin idi, hükümdar idi. Zenginliğine hükümdarlığına güvenerek bize sanat öğretmedi, bizi okutmadı. Şimdi babamız öldü. Bizim elimizde malımız yok. Sanatımız da yok ki ekmeğe parası

kazanalım. Babamızı çıkartacağız ki, "Sen bizi neden okutmadın? Neden bize sanat öğretmedin?" ona soralım.

Öyle deyince Mahmut, "Şimdi bunlar babamı çıkartır, karşınızda parçalarlasa, benim deli olmam lazım. Dünyanın malı dünyada kalır. Gel ki bunlar benim kardeşim." dedi. Heriye geldi dedi ki:

-Arkadaşlar! Bu adam sizin babanızsa, benim de babam.

-Senin adam ne?

-Benim adam Mahmut.

-Yay Mahmut! Biz başka memleketeydik, başka hanımdan olmayız. Seni duyduk da göremedik. Demek ki, sen bizim kardeşimiz Mahmut'sun! Gel, hepimiz bir ağlayalım, dediler.

-Babamızın mezarını eşmek yok ama, dedi Mahmut.

Öyle ağlıyordu ki, ussu geçinceye kadar. Ussu geçtikten sonra aklı başına geldi. Kalktılar, Mahmut'un yüzünü gözünü silidiler. Ehbessesini çekmiş koptanmış, sağından solundan düğümlediler. Dedi ki:

-Arkadaşlar! Bunun malı sizde yoksa, bende daha çok var. Size de yeter bana da...

Aldı bunları kapının önüne geldi.

-Anne!

-Ne oğlum.

-Benim altı tane kardeşim var.

Kocakarı:

-Yavrının hükümdarlığı verdin. Servet bir yandan gidiyor, perişan oldun. Senin başka kardeşin yok. Bir kardeşin vardı, ihtiyar götürdü. Babam seni bulana kadar çok emek verdi. Vazgeç oğlum, böyle aktırsız işlerden.

-Yok anne yok. Zaten bunlar öbür hanımındanmış babamın. Sen bunları çekemiyorsun, dedi. Buyurun kardeşlerim.

Kardeşleri hep buyurdular. Hurşit Bey'in malını ağır usul çekmeye başladılar. Babasını konuşup götürüp çekiyorlar. Cuma akşamı günleri mezarı götürüyorlar, yarıya bölüp alıyorlar. Kısa bir zamanda, her şeyi çekip götürdüler. Konaklar kaldı, konakları satılar. Babasının birkaç kıymetli eşyası vardı, onları da elinden aldılar. Anladılar ki, bunun daha bir tutarı kalmadı. Bir yandan birer kişişer kardeşleri (!) kaçtı gitti.

Mahmut, tek başına kaldı. Ağlıyor, feryat ediyor. Yine Niğâr Hanım'ın hayali gözünü önüne gelince, çekip elbiselerini cırp cırp atıyordu. Kocakarının evvelce malı vardı, tazisini veriyordu, şimdi malı da yoktur ki, tazisini giydirsin. Orasını burasını kazaklayıp sırtına verdi. Kısa bir zamanda öyle bir hale geldi ki, ayaağı yalmayak, başı ağak, vücudunun çoğu yara. Cariye hizmetçisi evi terk etti. Kocakarının hiçbir tutar tarafı kalmadı. Fakirinin yüzüne kimşeler bakmaz. O

zaman da bunun yüzüne bakan olmadı. Samırsınız ki, tef çalıp da sokaklarda dilediğini görür. Bunu göre Mahmut, tahammül edemedi. Birgün acıktı eve geldi. Baktı ki annesi hamur yuğuruyor.

-Anne!

-Ne yapayım.

-Anne acımdan telef oldum. Dizlerim tutup gezemiyorum.

-Ne yapayım oğlum, dedi.

-Anne, baksana köşe başında kaldın. Ayağa kalkacak halin yok. İtibardan düşüktük, kimse birşey vermiyor. Babamın zenginliğini görüp de bizi çekemeyenler varmış. Şimdi de bu halimizi tan eden hainler var. Sen bu halimle bir köşede kal, ben gideceğim.

-Nereye gideceksin?

-Mısır'ı gidip arayacağam. Ya Nigâr Hanım'ı bulur bu deritten kurtarırım, ya yolunda ölür bu deritten kurtarırım. Başka çarem yok, dedi.

Annesi;

-Yapma etme oğlum.

-Etme tutma deme. Tahammülüm yok, ben gideceğim.

-E oğlum, seni böyle ac susuz nereye güvereyim. Hele gel şuraya otur, ben şöyle bir dolanayım. Belki bir parça birşey peydan edebilirim, ufak bir azık yapayım. Bir de ayrılık ekmeği.. Beraber yiyelim de git, ne yapayım.

Kocakarı beş-on kapı doluyor. Birer avuç, ikişer avuç derken tepsiye epey un koyuyorlar. Kocakarı geri geldi. Şuraya bir tahta serdi. Eline gel elek aldı. Un eliyordu ki, Mahmud'a azık ede. Mahmut da kocakarın arka civarında oturuyordu. Kendi kendine dedi ki; "Bu ihtiyar, bu un için belki on beş veri dolandı. Bunu acıkar der de bana koyarsa, acaba kendisi ne yer? Görmeden, ben bunun arkasından kaçayım gideyim de ihtiyar kendi yapışını kendine nafaka etsin." dedi. Bu fikirle usulca sazını duvardan aldı. Annesi görmeden kapıdan çıktı. Öyle gidiyordu ki, "Annem arkamdan yetişir duyar da beni müllete tan ettirir." diye sanki ayağı yere basmıyordu. Bu düşünceyle bir zaman gitti.

Gençkahraman şehirden epey çıktı. Bir tenha yere vardı, eğlendi. Bir kılık kıyafetine baktı. Ayağı yahnayak, başı açık, vücudunun çok yerleri çıplak, o yana bu yana yelpaze gibi sallanıyor. Elindeki saz ta hocadan kalan. Telleri kopmuş, geri düğümlemiş, paslanmış. Sazın bir yanı kırılmış, kötü bir âlet. O zaman Mahmud'un aşkı sakınleyp aklı başına geldi. "Hey Ya Rabbi! Ben koca bir hükümdar oğluyum, bir şehzadeydim. Gittiğim yer koca paşanın kızı Nigâr Hanım'ın yanı. Acaba bu yarık elbiseyle, şu kırık sazla bana ne der. Ben böylece bunun yanına nasıl varacağım?" Bu düşünceyle gidiyordu. Baktı ki, ileride ufak şehir görünüyor. "İyi! Şu şehire uğrayım da, kahveleri bir dolaşayım. Belki aşklar oradadır, muhabbet gelir de ben de aralarına karışırım. Mevlâ'nın yardımıyla birinin sazını elinden alayım da elbiseim yoksa da sazım elimde yem

olsun." Bu gayeyle şehire vardı. O yana bu yana doladı, âşık tesadüf edemedi. Bir mağazanın önünden geçiyordu. Şöyle bir göz attı ki, içeride öyle bir sazlar takılı ki, hiç ele almamış, teller parıl parıl parlıyor. Mahmut bunları görünce hayran oldu. Elinde de saz olduğu için, âşık olduğuna kanaat etti mağazacı. "Herhalde saz alacak." dedi. İleri geldi.

-Oğlam içeri gel bakayım.

İçeri girdi Mahmut.

-Saz mı alacaktın?

-Saz alacaktım ama...

-Alacaksan, işte oğlum bak.

Mahmut baktı, aktardı, döndürdü. Saz yeni, iyice ya, parası yok ki pazarlık etsin.

-Bu sazı tak da başka birini ver.

Onu taktı bir daha, onu taktı bir daha derken on beş-yirmi saz indirtti. Pazarlık etmeye parası yoktu. Usta, buna on beş-yirmi saz indirip takınca canı sıkıldı. Dedi ki:

-Oğlum! Ben senin vaziyetine bakıyorum, fakirsin. Engindeki indiriyorum ki, çocuğun gücü yetsin de alsın diye. Gönlüne bakıyorum, zenginsin, fakat, zengine de hiç benzemiyorsun. Bende bir saz var. Böyle senin gibi gelip de saz beğenmeyen âşıkların eline o sazı getirip veriyorum. O saz paralı değil, bedava. O saz ile şuraya oturacak, sazı verdiğim âşık, taksim geçecek. Eğer taksimini beğenirsem o sazı anamın sütü gibi âşığa helal edeceğim. Taksimini beğenmezsem, sazı elinden geri alıyorum, beş lira da parasını alıyorum. Çok parasını aldım âşıkların. Gayrı işine geliyorsa, dedi.

Mahmut, akıldan dedi ki; "Ulan, bu herif taksimini beğenmezse, benim canımı alacak değil ya. Benim beş kuruşum yok, kovar giderim. Başka çare olmaz daha." dedi.

-Usta indir sazı nereden indiriyorsan, dedi.

Usta, "Yine beş lira kazandık." diye sevinerek sazı getirdi. Mahmud'un eline verdi. Mahmut sazı eline aldı. Tam hususi yapılmış saz, divan sazı. Mahmut, şöyle çekildi mağazanın bir köşesine oturdu. Pir elinden bedeli âşık. Divan sazını çekip bağrına basıp da öyle bir taksim geçti ki, usta sazı da unuttu, ne konuşacağını da.. Ağzı bir kanş kadar açıldı, Mahmud'a bakıyor. Hayran meftun oldu. Yukarıya doğruldu.

-Varol oğlum, dedi. Demek ki bu saz otuz beş senedir ustasını bekliyormuş. Tam otuz beş sene oldu yapılah. Tam erbabını buldu saz. Yalnız, bu sazla bana iki hane de söz söyleyebilisen.. Bu sazı bir de kılıf yaptırırım, güneşten bozulmasın, dedi.

-Peki ustam söyleyim, dedi.

Aldı bakalım Mahmut, orada sazıcı ustasına ne söyledi, sazıcı ustası ne dinledi:

*Saz direkteydi aldım indirdim
İndirdim de baş ucuma konardım
Ustamı kâmil ütim, kendim bildirdim
Ustamı kerem eyle ben gider oldum*

Usta:

-Ne olur bir daha söyle, dedi.

-Söyleyelim usta, dedi.

*Kadir Mevlâ'm karnacasın kayırır
Şahin sarp kayada özün doydurur
Mevlâ'm bizi gözâi yaşlı ayırır
Ustamı kerem eyle ben gider oldum*

-Tamam, dedi usta. Ben saza para almıyorum. Kılıfına da almayacağım. Şu adamlara beş-on kuruş kira parası ver, ife veriyorsan, kolından ne kopuyorsa.

Mahmut, bir yol ustanın yüzüne baktı, bir yol çiraklara baktı. Çirak parası da yoktu.

*Gökyüzünde bir kuş vardır nedendir
Kimse bilmez yediceği nedenidir
Adam var ki halden bilmez nedendir
Ustamı kerem eyle ben gider oldum*

Usta:

-Oğlum, halinden bilmedik de ne yaptık. Sazi bedava verdik. Kılıfını kendimiz yapacağız. Beş-on kuruş çirak parası dedik, tan ediyorsun. Onu da ben vereyim. Gel gidelim.

-Mahmut'u aldı, bir terzi dükkânına götürdü.

-Terzi babai!

-Buyur.

Bu çocuğun sazına bak, dedi. Bu saza ben anamın sütü gibi bu çocuğa hediye ettim. Sazına uyacak bir kumaş indireceksin, aynen sazına uysun. Bu saza ölç, biç, kes, dik bu çocuğa ver. Defterine hesabını yaz, gel benden parasını al.

-Peki, mademki istiyorsun dükayen, dedi.

Terzi bir kumaş indirdi, o zamanın kumaşlarından. Saza ölçtü, kesti, biçiyor. Mahmut da saza kucacağına koydu, şöyle bir kışeye sipierendi, boyunu büküdü. Ah çektiçe, gözünden dolu tanesi gibi yaşlar, çenesinden düğümleñip düğümleñip

sazın üstüne tıpr tıpr düşüyordu. Terzi de kumaşı hem dikiyor, hem de Mahmut'un yüzüne dönüp dönüp bakıyordu. Mahmut'un o zaman canı sıkıldı, ivdi.

-Ustam, neye o yana bu yana dönüp dönüp bakıyorsun. Benim işim acele. Şunu kuş gibi yap, dik, ver. Gideceğim ben yahu.

Usta dedi ki:

-Oğlum, kusura bakma. Yüzüne bakışımın sebebi şu: "Adam adama benzer" derler. Fakat, bu kadar benzerlik de ben hiç görmedim. Onun için yüzüne bakıyorum.

-Kime benzetiyorsun beni, terzi?

-Sen, bizim Hürşit Bey'in oğlu küçük Mahmut'a ne kadar benziyorsun yahu.

Mahmut, o zaman öyle bir ah çekti ki, yine gözünden yaşlar aktı, sazın üstüne tıpr tıpr düştü. Yakarıya doğruldu.

-Ustam, dedi. Benzetmiyorsun. O görmüş olduğun önceki küçük Mahmut şimdi benim işe.

O zaman terzi ellerine sarıldı.

-Aman şehzadem, sana ne oldu? Neden bu derde girifler oldun, dedi.

Mahmut başından geçen serencamı terziye anlattı.

-Mısır'a Niğâr Hanım'ı aramaya gidiyorum, dedi.

Terzi:

-Dur oğlum, dedi. Biz senin babanın gününde, çok devranlar şüdütk, çok gününü gördük. İnsanlar odur ki, iyiliğe iyilik yapısın ve kötülüğe de iyilik yapısın. Sen bu yırtık elbiseyle Mısır'a nasıl gideceksin? Sana bir kat elbise yapayım da bari babanın iyiliğini önlemiş olalım.

Bu, bir kat elbise yaptı. Öyleki, ayrağın üstüne koysanız dik dururdu. O eski elbisesini de aldı, öyle bir tamir etti ki, yeni haline getirdi. Mahmut'a dedi ki:

-Mahmut! Bu yeni elbiseyle buradan çık. Bir tenha yere varınca yeni elbiseni çıkart, bohçaya çıkıla, eski elbiseni giy. Ta ki, sevdiğinin memleketini buluncaya kadar, eski elbiseyle git. Sevdiğinin memleketini bulunca, eski elbiseni çıkart, bir yere at, yeni elbiseni giy, temiz temiz parlak olarak o şehre gir.

Mahmut da:

-Peki, sağol ustam, dedi.

Biraz azık tozruk koydu terzi. Mahmut, elbiseyi giydi. O eski elbisesinin bohçasını eline aldı, azıkla beraber. Allahasmarladık çekip terzinin yanından çıktı.

İki saat kadar yol aldıktan sonra, babasının pirden elmasını almış olduğu Celalünar'ın başına geldi. Suyu görünce aç adamı; "Şurada bir yemek yiyeyim." dedi. Azığın oraya açtı, yemek yemek için oturdu.

Zamanında konuştuk ki, pir Mahmud'un babasına elmayı verince: "Çocuklar ikiz olursa, biri sana biri bana" demişti. Çocuklar da ikiz oldu. Mahmud Hurşit Bey'e kaldı, Kamber'i pir götürmüştü. Pir Kamber'i götürüp Cellatınarının yan tarafında büyük bir ormanlık dağ vardı, orada bir pir-i fani arkadaşına geyik çobanı vermişti. Kamber, o dağda geyikleri güdüyordu. On sene dolaşmış, üzerinde çaput demilen nesne kalmamış, çalları yırtmış almış. Çıplak gezdiği için vitutu kıl getirmişti. Geyiklerin kimi yayılıyor, kimi yalımış gevişiyor. Kamber de kolunu kafasının altına yastık etmiş, uykuya dalmıştı. Uykusunun arasında kulağına bir ses geldi ki: "Kamber! Kardeşin Mahmud Cellatınarı'nın başında. Mısır'a Nigâr Hanım'ın peşine gidiyor. Kalk sen de beraber git." diye. Kamber gözünü açtı, o yana bu yana baktı, kimseyi göremedi! Dedi ki: "Herhalde hayalledik." Geri yattı. Uyumamış ve gözünü yummamıştı. Aynı ses yine kulağına değdi. Doğruldu; "Cellatınarı uzak bir yer değil ya gideyim de bir bakayım." dedi. Dağdan aşağı indi. Öyle geliyordu ki, zaten çıplak, geze geze vitutu kıl getirmiş, dağ adamlarına, vahşilere dönmüştü. Dağdan aşağı inerken, Mahmud da pinarın başında ekmeği ağzına koymuş, gevmiş, çaba yutmamıştı. Gördü ki dağdan aşağı bir kılı canavar öyle geliyor ki... Bunu gören Mahmud, bunu da dağ adamı belledi. "Eyyah felek! Bu vahşi beni parçalayacak da beni sevdiğime hasret koyacak." diye düşündü. Elbise çukusu, eknek çukusu orada bıraktı, ağlayarak kaçtı. Kamber peşine düşti. Gücünün yettiği kadar, hem koşuyor, hem bağıyordu.

-Mahmut, kaçma. Ben senin kardeşin Kamber'im. Kardeş kardeşinden kaçmaz.

Fakat, Mahmud'un korkuyla kulağı kabarmış, vahşi nara atıyor belliyordu, var gücüyle kaçıyor. O kaçtı Kamber koştu derken, geldi yetişti. Mahmud'u kucaklayıp başına bastı. Aldı çeşmenin başına getirdi.

-Mahmut, dedi. Ben senin kardeşin Kamber'im. Adam kardeşinden kaçır mı?

Kardeşi Kamber olduğunu duyan Mahmud, orada sevinip kollarını açıp iki hasret birbirlerini kavuştular. Allah cümle hasretleri kavuştursun. Orada sarılıp biraz dolaştıktan sonra, Kamber sordu.

-Mahmut, babam ne halde, âlemde? Annem ne yapıyor?

Mahmut dedi ki:

-Kardeş, babam öldü. Ben de annemin servetini kayıp ettim. Gayet fakir düştük. Akşamdan sabaha yiyecek hiçbir şeyi yok. Kaz damanda kalyor. Ben de şimdi Mısır'a Nigâr Hanım'ı aramaya gidiyorum.

Kamber dedi ki:

-Kardeş. Ölene Allah rahmet etsin. Sağ kalan kocakarıya Cenab-ı Allah yardımcı olsun. Beni de sana arkadaş olarak verdiler. Ben de seninle beraber gideceğim, dedi.

-Öyle mi?

-Öyle.

Terzinin yamayıp tamir ettiği eski elbiseyi bohçadan çıkarttı, kardeşi Kam-ber'e giydirdi. İkisinin bir sazi var. Sazi omuzlarına vurdular, neredesin Mısır şehri?... Allahasmarladığı çekip Cellatınarı'nın başından ayrıldılar.

O zaman vasait yok, telefon, telgraf da yok. Şehirlerin nerede olduğu değil ya vilayetlerin nerede olduğu da belli değil. Kimse nerede olduğunu bilmiyor. Onun için bu iki şehzade altı sene dolaştılar. Mısır şehrinin nerede olduğunu bilip bulamıyorlardı. Bunlar dolaşadursun, biz haberi verelim Mısır şehriden.

.....

Pirlerin aşk badesini Mahmud'a verdiği günün aynı saatinde onlar için uzak yol yoktur- Mısır'a gitmişlerdi. Mısır'da Esat Paşa'nın kızı Telli Nigâr Hanım kırk cariyesiyle has bahçesinde, evyanının üstünde otururken gafflete dalmışken, pırer, Mahmud'a verdikleri aşk badesinin aynasını Nigâr Hanım'a da verdiler. İki parmağının arasından Nigâr Hanım'a da Mahmud'un şeklini şimalini gösterdiler. Nigâr Hanım da o günden itibaren buna aşık olmuştu. Koca bir paşa kızydı. Babasının ismi Esat Paşa'ydı. Paşa kıızı olduğu için derdini kimseye söyleyemedi. Kırk tane cariyesine de söyleyemedi, utandı. Aşklar derdini diden söylerken gezer dolaşır, senelerce birşey olmaz. Aşk derdi, ateş derdidir. Nigâr Hanım'ın da içindeki ateş gitnikçe büyüdü, tahammül edemeyip yatağa düştü. Babası Esat Paşa ya kıızı Nigâr Hanım'ın hasta olduğu haber olunca, ne kadar güvendiği doktorları varsa, kızının başına celb etti. Olmadık iğneler, olmadık ilaçlar.. Asla iyi olmuyordu. Çünkü aşk derdiydi, başka hastalık değildi.. Aşk derdinin de maşukası bulunmazsa zaten geçmezdi. Gümlerce uğraşırsa da babası kızının hastalığına bir çare bulamadı.

Birgün kalktı kızının köşküne geldi. Fakat, Nigâr Hanım aşkın kendine verdiği şiddet dehşet ile onbeş-yirmi dakika baygın yatıyordu. Bazan da Mah-mud'u hayallenek için gözlerini yumup dalıyordu. Babasının geldiği zaman yine dalmıştı. Babası geldi ki, yatağının içine bayılmış, kolları iki tarafa serilmiş, benzi geçmiş, saçları yüzüne dökülmüş, kırk tane cariyesi yatağının etrafına top-lanmışlar, alık alık yüzüne bakıyorlardı. Babası geldi, ağlayarak kızının baş tarafına oturdu. Nigâr Hanım'ın kafasını yastıktan alıp kucagına koydu. Alınm ve saçlarını okşaya okşaya başucunda kendi kendine zarilenip dolukuyordu. Biraz sonra Nigâr Hanım gözlerini açtı ki, kafası, babasının kucagında. Yavaşça topar-landı.

-Affet baba, geldiğini görmemişim, kusuruma bakma.

Babası Esat Paşa;

-Kızım hastanın kusuru olmaz, hele bir doğrul.

Cariyelerin yardımıyla doğrulup yatağın içine oturdu. Arkasına yastıklarını dayadı cariyeler. Paşa;

-Kızım, sen de biliyorsun ki, benim senden başka daha evladım yoktur. -Paşanın başka ne oğlu vardı, ne kız evladı vardı. Nigâr Hanım tek idi.

-Gözümün ağı karası sensin. Senin için hiç yapmayacağım iş yok. Doktorlar derdine çare bulamıyorlar. Kızım sen bu hastalığını biliyorsan bana söyle. Ne pahasına gelirse gelisin, babam olur ki zorunur veyahut masrafı çok olur der, kasılır bızıldır belleme. Ne pahasına gelirse gelisin, kızım biliyorsan hastalığını bana söyle de ona göre ilacına bakayım.

Nigâr Hanım, hastalığımı pek ala biliyordun. Fakat, babasına karşı; "Baba, ben aşk oldum." diyemedi. Dedi ki:

-Baba! Benim hastalığım içinde bir sırdır. Değil sana, hiçbir kimseye söyleyemem. Ben ne zaman ölürsem, bu sır benimle mezara gider.

Bunu duyan paşa kızdı, gazaba geldi.

-Vay sağı buçuk! Ben senin için ölüyorum, bayılıyorrum. Sana dünyada yapamayacağım hiçbir iyiliği bırakmıyorum, sen benden uğrun uğrun sırlar taşıyorsun he mi?

Kızını kucaklayıp yatağının içine attı. Hüsnüle kapıdan çıktı. Doğruca makamına geldi. Geçip makamına oturdu, biraz hırsını yememedi. O yana bu yana burkulduktan sonra, hüsnüle emir verdi.

-Kızım Nigâr Hanım'a şehrin kenar tarafında zindan halinde bir köşk yapılacak. Kızım cariyeleriyle beraber o köşke götürülüp hapsedilecek. Ta ki derdini bana söyleyinceye kadar.

Tabi, paşanın emri yerini aldı. Mısır şehrinin kenar tarafına zindan halinde bir köşk yaptılar. Etrafını yüksek duvarla bir sur içine aldılar. Sura bir kapı koydular. Köşke de pekçok pencere koymadılar ki, burada ıslah-ı nefis olsun, diye. Nigâr Hanım'ı götürdüler, kırk tane cariyesiyle beraber babasının emri üzerine oraya hapsedtiler. O zaman paşa ferman buyurdu, telal bağrıtı ki: "Bundan sonra Mısır şehrinde kim ki Nigâr Hanım'ın adını konuşursa, sorgusuz sualsiz kafasını kestireceğim." diye, ismini şehride yasak etti.

Esat Paşa'nın, Hasan Ağa isminde bir amcası vardı. Hasan Ağa'nın ailesi ölmüş, dünyaya çocuğu hiç gelmemişti, sırf fidayi kendisi kalmıştı. İhtiyar idi. Paşa: "Amcam sefil olmasın, bir evde tek başına canı sıkılmasın." diye divanhane makamında kendine ait ona bir sandalye ayırtmıştı. İhtiyar geliyor, orada iki saat kadar oturuyordu. Yiğeni bazen, canı sıkıldıkça, amcasına fikir danışıyordu. Onun için amcasına da maas veriyordu. Amcası o maasla geçiniyordu, başka geçin yolu yoktu.

Hasan Ağa duydu ki, paşa kızını hapsedmiş, ismini de şehride yasak etmiş. "Bu çocuğun kabahati ne? Babasına karşı ne kabahat işledi acaba ki, buna bu kadar zulüm etti? Bunu çok seviyordun. Şimdi kendisine sorsam icab etmez. Gideyim de çocuğa sorayım." diye düşündü. Nigâr Hanım'ın hapsedildiği köşke vardı. Geldi ki yatağın içinde yine dalgın yatıyor, cariyeler etrafında yüzüne bakıyorlar. Orada biraz oturduktan sonra, Nigâr Hanım'ın aklı başına geldi. Doğruldu amcasını selamladı. Amcası Hasan Ağa:

-Kızım! Babana karşı ne kabahat işlendi de baban seni buraya hapsedti, ismini şehride yasak etti?

Dedi ki:

-Amca! Babama karşı benim bir kabahatim yoktur. Babam bana hastalığının sebebi sordu. Benim hastalığım bende bir sırdır. Değil babama, sana ya cariyelerime dahi söyleyemem. Aynı babama da böyle söyledim. O da kızdı, buraya hapsedti.

Hasan Ağa, bunun yüzüne bakıp sıfrahki dalgınlığını da görünce, kendi kendine dedi ki: "Ulan, bu çocuğa muhakkak aşk alameti var. Babasına karşı, "Aşk" oldum diyemedi. Hey Ya Rabbi! Ben ölmeden bu çocuğun mağkası elime geçse, ben bu çocukla o sevdiğini birbiriine kavuştursam, bunlardan aldığım sevap yeter a, acaba ömrüm kâfi gelir mi? Ben öldükten sonra, bu zalim adam bunun mağkasını öldürür, bu çocuğun hasreti böyle kıyamete kalır." dedi. Bu fikirle oradan çıktı Hasan Ağa.

.....

Efendi bunlar o halde dursunlar, bizim âşklar altı sene Mısır şehrinin aradı dolandı. Nigâr Hanım da altı senedir orada yatıyordu. Altı seneyi yediyeye başlayacak. Gece gündüz geziyorlar, köy, kasaba, şehir, dere, tepe hiçbir yer bırakmıyorlar. İgne iplik arar gibi arıyorlardı. Birgün gece geldiler, bir büyük şehre girdiler, Mahmut ile Kamber. Fakat, nere olduğunu bilmiyorlardı. Şehirde o yana bu yana biraz dolandılar. Gördüler ki, bir kahve. Sabahçı kahvesiymiş. Orada birkaç adam var. Kimisi sandalyenin üstüne boyunlarını bükmüş uyunmuş, kimisi de oturuyor.

-Şuraya girelim, bir kahve içelim. Burada da bir soralım ki, bu şehir nereymiş.

Kahveye girdiler. İkisinin zaten bir saza var. Sazı duvara taktılar. Sazın altındaki sandalyelere yan yana oturdular. Kahveci bunlara birer kahve getirdi. Bunlar kahvelerini içtikten sonra, orada oturanlar bunları tanımadılar. Ama sazlarından âşk olduğuna hüküm verdiler. Birkaç tanesi bunların masasına toplandı. Dediler ki:

-Arkadaşlar! Siz buraların garibisiniz. Sizi biz tanımıyoruz. Fakat, yamamızda sazınız var. Sizin biriniz muhakkak âşk. Âşk hanginizseniz, sabaha seher vakti oldu, sabahleyin âşğın sadası iyi olur, şurada bir iki hane söyleyin de muhabbet edelim.

Kamber o yana bu yana baktı, kendi kendine dedi ki: "Bu çocuğun akli başında yok, sevdalı. Olur ki, bir taraftan bir pot karar, bu bilmediğimiz memlekette. Ben şu adamlara sazla birkaç söz söyleyeyim de arzuları kırılmasın." Kamber, kalktı sazi duvardan aldı. Aşağı indirince Mahmut belledi ki: "Kardeşim, sazi indirip de bana verecek." Mahmut saza baktı. Kamber getirip sazi bağrıma basınca, Mahmut ucundan sağlanca tuttu.

-Kardeş, bana ver de arkadaşların arzusunu yerine getiriyim, dedi.

Kamber dedi ki:

-Kardeş, sen yorgunsun, sen dinlen de ben söyleyeyim.

Mahmut dedi ki:

-Ne minasebet ya hu. Âşk ben oluyorum, saz da benim oluyor, sen benim sazımla söz söylüyorsun. Eğer sen de âşksan, bir saz da sana uyduralım.

Orada mülâhaza edince, oturanlar dediler ki:

- Âşık hanginizseniz, o söyleyin.

Mahmut dedi ki:

- Arkadaşlar, âşık benim.

- Öyleyse sen söyle, daha iyi ya.

Kamber'in elinden sazi aldılar, Mahmut'a verdiler. Mahmut sazi dentli bağrına basıp kendi kendine zarilenerek, ağlayarak bakalım, bilmediği memleketin kahvesinde, bilmediği arkadaşlara ne söyledi, onlar ne dinlediler? Biz ne söyledik, burada oturan arkadaşlar ne dinlediler?

Çoktan beri terk-i diyar gezerim.

Bu aşkın sevdası yakamıda olur

Hak bilir ki öz canımdan bezerim

Sevdaya düşenler bu halde olur

Mahmut, zarilenerek beyitini söyleyince, kendi kendine dedi ki: "Şu heriflere bir sorsam. Acaba, Mısır şehri bilen var mı?" Aldı bir daha:

İrmak kıyısında biter papaklar

Bazan sevda getir beni gâh gahlar

Size derim size canım atılablar

Beyler Mısır şehri ne yanda olur,

deyince geride delikanlıların ikisi birbirlerine fısıldaılar. "Ulan bu âşık değil mi yoksa? Şehire girmiş de bize soruyor." Bu söz Mahmud'un kulağına değince; "Ulan ben Mısır şehrine gelmişim. Bunlar Nigâr'ımı tanır." dedi. Adı bir daha:

Deniz kıyısında olur dalgalar

Zalim sevda beni böyle halkalar

Yâr bahçesin sümbül süsam gölgeler

Beyler Nigâr Hanım ne halde olur.

"Bey kızını hapsedmiş, ismini şehirde yasağ etmişti." diye demin konuşmuştu. Erafa hususi hafiyeler, muhafızlar çıkmıştı, "Kim söylesen, bana getirin." diye. Beyin muhafızlarından iki tanesi oradaydı. Bunu duydular." Biz bunu tenha yerlerde söylemiyoruz, burada saz ile bağınıyorsun öyle mi?" diyerek, Mahmud'u çekip ellerini arkasından bağladılar. Sazını boynuna geçirdiler. O zamanki zabıttar kılıç kullandı. Beellerinde başka silah yoktu. Kılıçlarını çekip kınundan çıkarttılar. Mahmud'un bacaklarına çaka çaka kahveden çıkarttılar.

- Gel, paşanın yanına götürelim seni de, Nigâr Hanım'ın ne halde olduğunu gözünle gör dediler.

Kamber de ne olduğunu bilemedi, tabii o da ağlayarak peşleri sıra...

Alıp bunları çıkarttılar, paşanın yanına götürüyorlar. Sabah da öldü, zaten güneş de doğmuştu. Divanhaneye götürüyorlar. "Hasan Ağa gelip yiğenin yanında iki saat kadar oturuyor, geri evine gidiyor." diye demin konuşmuştu. O sırada, sabahtan kalkmış, bastonuna dürtüne dürtüne divana gidiyordu. Baktı ki muhafızlar, iki garip adamın birini bağlamışlar, sazi boynuna geçirmişler. Biri de ağlayarak peşleri sıra gidiyor. Kılıçlarının ucuyla bacaklarına çaka çaka götürüyorlar. Dedi ki: "Bu gariplerin kabahati ne acaba?" Hasan Ağa, bir köşede bunların önüne çıktı. Bastonunu kaldırdı.

- Durun bakayım.

Muhafızlar durdular.

- Oğlum, bunların kabahati ne? Nereye götürüyorsunuz?

Dediler ki:

- Emmi! Sen de biliyorsun. Herkes duydu ki, yiğenin ismi bu şehirde yasağ. Biz onu muhafız tayin olunduk. Kimseye söyletmek için etrafi takip edip gidiyoruz. Bu adam kahveye oturmuş, sazını çıkartmış, "Nigâr ne halde?" deyip bağınıyor. Biz de paşanın emri üzerine huzura götürüyoruz.

Hasan Ağa bir düşündü. "Ben tahminimde yanlışmışım." dedi akından. "Bizim kız âşık. İşte maşukası da bu oğlan. İyi rastladın Hasan Ağa." dedi. "Eğer rastlamasaydın, o zalim belki kafasını kestirdi." Hasan Ağa, geriye döndü, muhafızlara;

- Bu yiğeninim adını mı konuştu.

- Hem de bağırarak, dediler.

- Öyleyse, bu bizim şerefimizle oynamış. Siz bunları bana teslim edin, yiğeninim yanına götürüeyim, etrafıca anlatayım. Öyle bir bebertireyim bunları ki, âleme ibret olsun da başka kimseler lisanına almasın, dedi.

Koca paşanın amcası... Muhafızlar;

- Peki amca, dediler, geri çekildiler. Hasan Ağa, bastonuyla bunların ikisini de önüne kattı. Muhafızlar gidip kaybolunca;

- Durun bakayım, dedi.

İkisi de durdu.

- Oğlum, siz neredesiniz?

- Biz, Gençkahraman şehrindeniz amca, dedi Kamber. Mahmut bakıyor.

- Buraya neye geldiniz?

Dedi ki:

- Amca! Bu benim kardeşim. Bunun adı Mahmut, benim adım Kamber. Bu kardeşim Mısır'da Esat Paşa namında bir adamın kızı Nigâr Hanım'a âşık olmuş. Biz onu arıyorduk. Mısır şehrini soruyorduk. Kardeşim kahvede türkü söylüyordu. Ne söylediğini bilemedim. Kardeşimi tuttular, bağladılar.

Çöktürüyorlardı, ben peşleri sıra gidiyordum, dedi.

O zaman Hasan Ağa dedi ki:

- Oğlum, aradığımız Mısır şehri işte burası. O kız, sizin yüzünüzden yedi senedir hapis, dedi. Onun babası olan paşa çok zalimdir. Sizi ben şehri onun huzuruna götürüyorum. Eğer orada kızın adını konuşursan, dedi Mahmud'a, ben değil ya bütün dünya bir araya gelse seni paşanın elinden alamaz, kafanı kestirir. Yok eğer, kızın adını söylemezsen, ben zaten ah'd ü peyman ettim, -o paşanın amcasıyım - inşallah birgün hesaba getireceğim yiğeniyle seni birbirimize kavuşturacağım. Adını söylemezsen, şayet söylersen kurtaramam, dedi.

- Söylemem amca, dedi Mahmud.

- Söz mü?

- Söz, söylemem dedi.

- Çöz kardeşimin ellerini, dedi Kamber'e.

Kamber, Mahmud'un ellerini çözdü. Hasan Ağa önlerine düştü;

- Gelin bakalım peşim sıra, dedi.

Doğruca divana gittiler. Divanhaneden içeri girdiler. Hasan Ağa'nın tabii yiğeni'nin yanında kendine ait yeri vardı, geçip oraya oturdu.

Paşanın kırk tane aşığı vardı. Paşa gayet zalim idi, hışma gelirdi. Bu aşıklara bazan beyit söylerdi, gönülünün gamını, hırsını alırdı. Onun için yanına kırk tane masahlı aşık tutmuştu. Bir sırada oturuyorlar... Hasan Ağa yerine oturdu. Bunlar bakırlar ki, aşıklar sırası o yanda, sazlar takılı oturuyorlar.

- İyi, demek ki, bizim yerimiz bu taraf, dediler.

Kıssının elinde bir saz var. Sazı duvara taktılar. Sazın altında sandalyelere oturdular. Bunlar'ı haldeyken, paşa amcasına gözününün yanı ile bakıp tebessüm etti. Amcası Hasan Ağa yukarı doğruldu.

- Paşanı, neye gülümseдің?

- Neye gülümsemeysin amca? Yanımsıra şu yaşından sonra aşık gezdirmeye başadın da ona güliyorsun.

Hasan Ağa dedi ki:

- Paşanı Yiğeni'nin kırk tane aşığı var. Amcasına da iki aşık düşer herhalde. Bunu bana kimse çok görmez.

Paşa dedi ki:

- Kimse çok görmez de, atalardan kalma bir söz vardır, sen bunu bilir misin?

- Neymiş, dedi Hasan Ağa.

- "Yaş yetmiş olanın, akı başından gitmiş," derler. Sen şimdi öyle oldun, dedi.

- Neye yiğeni'nin, dedi Hasan Ağa.

- Neye olacak; sen bu çocukları aldın buraya getirdin. Benim burada kırk tane divan aşığı'm var, bak. Her biri de usta, dedi. Ben bunların masahlarını veriyorum, beyiti söyledikçe bahşişlerini veriyorum, ihsan ediyorum. Bu aşık işi, aşığın önünde durulmaz, aşığa dur denilmez. Şimdi birisi çoşa gelir de çeker sazi kılıfından çıkarır, senin aşığına iki kelam söz sorar. Senin aşığı'nın da bunların sorgusunu bilmesinin imkânı yok. O zaman aşık kanununca, sazi elinden alır da kafasına vurup parça parça kırarsa, sen mahcup olmaz mısın? Çocukları buraya getirdin ya... deyince Hasan Ağa dedi ki:

- Yiğeni'm, üstüme fazla yüklenme, ihtiyar diye. Belki benim aşığı'm seninkinin kafasına vurursa nasıl olur, deyince paşa garaba geldi. Zaten zulümkâr adamdı. Aşıkların ustasına;

- Ulan çıkar bakayım sazını, dedi. Amcamın aşığına öyle bir söz söyleyeceksin ki, bir tek kelamda durduracaksın. Sazını da elinden alıp kafasına öyle bir vuracaksın ki, en büyük parçası parmak kadar olacak.

Usta:

- Pekî, dedi.

Sazını çekip kılıfından çıkardı. Başına basıp da aldı bakalım paşanın aşığı, bizim Hasan Ağa'nın aşığına ne söyledi.

*Ne ile bağlandı dünyanı bendi
O kimdir dünyayı delandı dâvâdî
Adem için gökten dört nesre indi
Yek saatte kim mi'racâ düşüpür*

Kamber akından dedi ki; "Ulan bu oğlan şimdi bu beyiti cevaplandırırken, çoşa gelir de kızın adını söylerse, paşanın karşısında ocağımızı batırır. Ben söyleyeyim de Mahmud çoşa gelmesin." "Kamber, sırayıp sazi duvardan aldı. Mahmud, pır elinden badehî aşık, zaten göksü palanmaya geldi. Kamber sazi indiriyor. Mahmud elini kaimce uzattı, Mahmud;

- Kamber, ver bakayım sazını, dedi.

Kamber dedi ki,

- Kardeş, sen yorgunsun, dinlen de ben söyleyeyim.

- Ne mühasebet ya hu, dedi Mahmud. Aşık ben oluyorum da sen de benim sazıyla tırktü söylüyorsun.

Sazın ucundan tuttu. O çekiyor, o çekiyor. Bunu gören Hasan Ağa, mahcup oldu. "Vay ocağımız bataydı!" dedi, akından. "Demek ki bunlar serseriymiş ya hu. Nereden getirirdik buraya!" Mahcup oldu, kalktı yanlarına geldi.

- Oğlum siz deli mısınız? Akınız başınızda yok mu?

Dediler ki:

- Yok amca, deli değiliz, akımız başınızda.

- Ulan, akli başında olan adam - burası koca paşanın meclisi- burada saz çekip birbirleriyle mülahaza eder mi? Hanginizseniz âşak, bu adam karşımızda ne söyledi, cevaplandırın da beni bu müşkülden kurtarsın.

Mahmut dedi ki:

- Amca, asıl âşık benim. Bu adam yolda gelirken dağdan indi, bana karıştı. Hiçbir şey bilmez. İki de bir yol sazıma sarılıyor. Zaten kahvede de başıma işi bu çıkarttı, dedi.

O zaman Hasan Ağa, Kamber'in duluguna bir tane çaktı.

- Ne çocuğun sazına sarılırsın be adam?

Kamber'in çekip elinden aldı, Mahmud'a verdi.

- Hadi oğlum, bu âşığın beyitini cevaplandır, beni müşkülden kurtar, deyip yerine oturdu.

Mahmut sazını bağrına basıp da aldı bakalım paşanın âşığının beyitine cevap olarak ne söyledi?!

*İrarla bağlandı dünyanı bendi
Kalemdir dünyayı dolandı döndü
Hüda'm eylerdi dört kitap indi
Son peygamber o mi'racı düştürdü*

Mahmut beyiti cevaplandırınca, paşanın âşığı korktu ve şaşırdu. "Eyyvah felek!" dedi aklından. Bunu sıftah pervasızca sormuştu ki, bu bunu bulamaz, diye. Bunu cevaplandırınca, paşanın âşığı korktu; "Eyyvah felek! Eğer bu çocuk beni cevaplayı bir yerde durdurursa, paşa beni öldürür. Nereden karşıma çaktı?" dedi. Şaşırdu, başladı sağı solu orantlamaya. Aldı paşanın âşığı:

*O nedir ki harman kadar halı var
O kimlerdir ellerinde dolu var
Onlar kimdir türü türü halı var
Bunların tanımını haber ver bana*

Aldı Mahmut:

*O güneştir harman kadar halı var
O kırktardır ellerinde dolu var
Âşıkların türü türü halı var
Bunların tanımını haber al ustam*

Aldı paşanın âşığı:

*O nedir ki yer altında paslanmaz
O nedir ki suya düşer ıslanmaz
O nedir ki başın kessen seslenmez
Bunların tanımını haber ver bana*

Aldı Mahmut:

*O altındır yer altında paslanmaz
O güneştir suya düşer ıslanmaz*

*O ölüdür başın kessen seslenmez
Bunların tanımını haber al ustam*

Aldı paşanın âşığı:

*O nedir ki ilk görende ayarlar
O nedir ki yakasından soyarlar
O nedir ki yemeyip de doyarlar
Bunların tanımını haber ver bana*

Aldı Mahmut:

*O aydır ki ilk görende ayarlar
Nesim'i yakasından soyarlar
Muhabettir yemiyip de doyarlar
Bunların tanımını haber al ustam.*

O zaman Hasan Ağa ayağa kalktı. Âşıklara

- Durun bakayım, diye el kaldırdı.

Âşıkların ikisi de durdu. Durunca;

- Paşa yiğenim! Burası paşa meclisi. Burada kanunsuz erkânsız iş olmaz. Dört beyit senin âşığın ileride söyledi. Dört beyit de benim âşığının ileriden söylemesi lâzım, deyince paşa da;

- Hay hay amca, söylesin, dedi.

Hasan Ağa geriye döndü, Mahmud'a,

- Söyle oğlum, deyip yerine oturdu.

Aldı Mahmut:

*Dinle ustam dinle sual sorayım
Hassas atın nice nice yolu var
Bin tabak üstünde oturanların
Onlar kimdir ellerinde dolu var*

- Buyur ustam cevabını söyle, dedi.

Paşanın âşığı söze cevap bulamadı. Kafasını geriye eğdi, arpacı kumrusu gibi düşünmeye başladı. Sazın ucuyla yeri karıştırıyordu. Bunu gören Kamber, kendi kendine; "Vay ocağın bataydı âşık. Burası durulacak yer miydi? Şimdi bu oğlan çoşa gelir de kızın adını söylerse ocağımızı batırdu." Kamber o yana bu yana bakmaya başladı. Bunu gören Hasan Ağa;

- Oğlum Kamber! Neye sağa sola bakmıyorsun?

- Amca! Kardeşimin beyiti cevapsız kalıyor. Bir sazım olsa ki şu kardeşimin beyitini cevaplasam, ona bakıyorum.

Hasan Ağa dedi ki:

- Oğlum, âşık kanununda duran âşığın sazı öbürünün olur. Kardeşimin durduğunu âşığın kalk sazım al bakayım, dedi.

Kamber kalkıp aşığın sazını elinden aldı, bağrına bastı, geriye döndü. Aldı bakalım kardeşinin beyinine cevap olarak ne söyledi.

*Eğlen kardeş eğlen cevap vereyim
Hassas alın olmaz iki yolu var
Bin tabak üstünde otururlarım
Onlar kırklar ellerinde dolu var*

Mahmut aklından dedi ki: "Ulan bu dağdan imniş adam demek ki, kendine güveniyormuş. İki de bir yol sazına sarılıp yatıyordu. Bunda hınır varmış. İyi rasıladı. Şuna öyle bir zor yerden sorayım ki, orada dursun da bir daha karşına çıkıp sazına sarılmasın."

Aldı Mahmut:

*O kindir ki günden güne eder göç
O kindir ki hiç boyununa almaz suç
Başı birdir ağzı derttir gözün üç
Daha da Mahmut'un yüz bin fahi var.*

- Haydi bakalım Kamber, dedi.

Kamber:

- Geliyorum kardeş, dedi.

Aldı Kamber:

*Azrail'dir günden güne eder göç
Kör seyandır hiç boyununa almaz suç
Allah birdir kitap derttir, talak üç
Bunu bilmeyen ne kamehi var.*

O zaman Mahmut niyelendi ki, Kamber'e bir daha sorayım, diye. Fakat paşa ayağa kalktı.

- Durun oğlum durum, dedi. İş anlaşıldı.

Kamçısını eline aldı. Kendimin kırk tane divan aşığına o kadar sopa çaldı ki, kolları yoruluncaya kadar.

- Ulan pezevenkleri! Bu iki çocuk gelmeseydi, ben sizi hakiki aşik belleyerek, ömrümün nihayetine kadar sizi boşa mı görüp maşlayacaktım! Çıkan bakayım.

Aşıklardan sazını alan dışarı zorlandı. Paşa kapının yan tarafında durdu. Gececin sırtına güzü ile vurdu. Kırkı da dışarı çıktılar. Paşa da arkaları sıra, divanın önüne çıktı, ellerini böğürüne koyup yüksek sesle bağırdu ve aşıkların kırkına da duyurdu.

- Sizi temelli olarak huzurdan kovuyorum. Bir daha herhanginizi bu mecliste görürsem, derhal kafasını kestirim. Haydi gidin, dedi.

Aşıklar gitti, paşa geriye geldi, yerine oturdu. O zamanın içkisi kahve idi, kahvesini içti. Hırslını geçirdikten sonra doğrudu.

- Amca!

- Buyur paşa yigenim.

Hasan Ağa ayağa kalktı.

- Amca, şu çocukları bana ver ya hu.

Hasan Ağa dedi ki:

- Paşam, ben ihtiyarım. Bak sen bile yanımına aşik gezdirdiğimi bana çok gördün. Bunu herkes bana çok görür. Bunları ben zaten sana vermek için getirdim. "Paşamuz aşığa meraklı. Az olsun temiz olsun. Bir sırtı concolozu başına bırakmış, birşeyler bilmiyorlar?" diye getirdim. Aşıklarımı sana veririm ana bir şartla, dedi.

- Şartın ne amca?

- Benim aşıklarım garip adamlar. Senin ahlakını bilmiyorlar. Olur ki bir kusur işlerse, aşıklarının cezasını bana bırakırsan, aşıklarımı sana veririm. Yok, aşıklarına sen ceza verecek olursan, sen aşığın nerede buluyorsan bul. Ben ac isem aşıklarımı da ac olsun, tok isem aşıklarımı da tok olsun, dedi.

Hasan ağa korkuyordu ki, kızın adını söylerse, olur ki paşa öldürür. Yiğeninin ahlakını biliyordu. Paşa şöyle bir baktı. "Bunlar iki çocuk, garip adamlar, ne kabahat işleyecekler. İşleseler ufak kabahat işlerler. Onları da amcamı söyleyim, bunları tazirler." dedi, aklından.

- Peki amca, dedi. Senin aşıkların ne kabahat işlerse işlesinler aşıklarına ben ceza vermeyeceğim, sana bırakacağım. Sen de ne ceza verirsen, ona razı olacağım.

- Peki öyleyse, dedi Hasan Ağa. "Yiğidin sözü deminin kerriğidir." derler.

- Peki amca, dedi.

Hasan Ağa doğrudu, dedi ki:

- Oğlum sizi buraya divan aşığı olarak veriyorum. Size bol elden maş alacağım burada. Ben hergün sabahleyin geliyorum, iki saat kadar burada oturuyorum. Hal hatır soruşunuz, içimizdeki sırları da konuşunuz, dedi.

- Peki amca, sağol dediler.

- Yoldaki konuşduğumuzu unutmayın olmaz mı?

Paşa sordu ki:

- Amca, yolda ne konuşunuz?

Dedi ki:

- Paşam! Senin ahlakımı biraz tarif ettim. "Şu yolda hareket ederseniz, paşamızın hoşuna gider, şu yolda hareket ederseniz, hoşuna gitmez." diye.

- İyi...

Hasan Ağa çıktı gitti. Ertesi gün geldi, daha ertesi gün gitti derken, bunlar orada on gün divan aşkıyla yaptılar. On gün içinde on saniye olsun Nigâr Hanım, Mahmud'un hatından çıkmıyordu. Paşa da kızı Nigâr Hanım'ı hapsedeli yedi sene oldu diye konuşmuştu. Fakat, kızına bir ufak kızıp da hapsediği için yine pek koldan atmamıştı. Divan aşıklarından hergün iki tanesine izin veriyordu, kızının köşküne gönderiyordu. "Kızım yatıyor, cariyelerin kabahati yoktur. Onların huzuru neşelensin" diye. Aşklar, iki saat izinle gidiyor, orada çalup çağırıyorlar, cariyeleri biraz neşelendiriyorlardı, geriye geliyorlardı. Onları kovup da iki garip aşık kaldığı için, kızına on gündür aşık gönderemedi. Tabi, Nigâr Hanım'ın akli başında yok, sevdalı. Bazan ayılıyor, bazan bayılıyor, bazan dalıyordu. On gün sonra, cariyeler Nigâr Hanım'ı bir neşeli anında başına topladılar. Dediler ki:

- Hanım! Bu sıra yine babana karşı sen bir kabahat işledin.

Nigâr Hanım dedi ki:

- Kızlar! Ben yedi senedir babamın yüzünü görmüyorum, babam benim yüzümü görmüyor. Ne kabahatim olsun?

- Yok hanım, yine bir kabahatin var, dediler.

- Neymiş kızlar, nereden sezdimiz?

- Ne olacak, dediler. Sen baban buraya hapsedeli tam yedi sene oldu. Bu yedi senenin mühim günleri hariç, daha başka daha başka günlerini boş geçirmeyerek iki aşık gönderiyordu buraya. On gündür bu aşıkları göndermeyi kesti. Muhakkak sana kızdı. Yoksa, bîce kıza zulüm ederdi.

- Kaç gündür gelmiyor, dedi Nigâr Hanım.

- On gündür gelmiyor.

- Öyle mi?

- Öyle.

- Bana bir tabaka kâğıtla bir kalem verim hele, dedi.

Bir tabaka kâğıt ile bir kalem getirdiler. Nigâr Hanım babasına selam, kelam, izzet, ülfetten sonra yazdı ki: "Devletli babam! Beni bînihaye buraya hapsedtin. Ben de ram oldum, boyun büktüm, burada çilemi çekiyorum. Hergün yanuma iki divan aşığı gönderip bazan gönlümün gamını alıp bu cariyelerimi şad ettiriyordun. On gündür bunu da kestün. Demek ki benden bezdin baba. Bari ekmeğimle suyumun da kes de ben burada öleyim. Sen de kurtar, ben de kurtarayım." diye yazdı. İmzasını altına attı. Cariyesinin birinin eline verdi.

- Bunu götür de babam ne derse, gel bana söyle, dedi. Ya karşılığımı yazar,

yahut lisanla söylerse gel bana söyle, dedi.

Cariye kâğıdı aldı, divana geldi, kapıyı vurdu. Tadi-i erkânla içeriye girdi. Paşayı selamlaya selamlaya getirip kızı Nigâr Hanım'ın yazdığı kâğıdı masanın üstüne koyup geriye çekildi, el bağladı. Paşa, kâğıdı aldı. Bir gözden geçirdi ki: "Baba, benden bu kadar bezdiysen, ekmeğimle suyumun da kes de ben burada öleyim, sen de kurtar, ben de kurtarayım." diye yazmış. O zaman doğruldu.

- Cariye kızım gel, dedi. Ona şöyle başka kabahati yoktur. Evvelki kabahatinin üzerine yatıyor, dedi.

Cariye geri gitti. Cariye gittikten sonra paşa;

- Aşıklar!

- Buyur paşam.

- Kalkın bakayım, dedi.

İkisi de ayağa kalktılar.

- Oğlum, benim bir sırrım var. Herkesten mahrem tutuyorum. Sizi benim divan aşığım olduğumuz için her sırrımı bilmeniz lâzım. Benim bir kızım var. İsmine Nigâr Hanım derler."

Nigâr'ın adını duyunca Mahmut, titremeye başladı. Kamber, dirseği ile koltuğuna dürtüyordu.

- Oğlum, şimdiki sizi kızımın köşküne gönderiyorum, dedi. On gündür yanındasınız. Her sözümlüze kendinizi bana Hak aşığı olarak gösteriyorsunuz. Sizi tecrübe etmek için önünüze adam katmayacağım. Yolda giderken; "Nigâr köşki nerede?" diye sorarsanız, duyarsam kafanızı kestirim bir; ikincisi de size iki saat veriyorum. İki dakika geçirirseniz, geri gelince kafanızı kestirim, işin şakası yok, iki; üçüncüsü, geri gelirken, "Biz Nigâr'ın köşkünden geliyoruz. Nigâr ile muhabbet ettik, çaldık çağırıldık." dersiniz, duyarsam, kafanızı kestirim üç. Haydi gidin bakayım, dedi.

Bunlar ileriye gelip paşanın ellerini öpüp selamladılar, kıçın kıçın kapıdan çıktılar. Aşık tutukları için ikisinin de sazi vardı. Dışarıya çıktılar. Kamber, tabi bilemiyor hiç bir yeri, görmedi, on gündür orada ama. Mahmut, pir elinden bedeli aşık. Pirlar aşk badesini verdiği gün Nigâr Hanım'ı buna gösterirken parmaklarının arasından Nigâr Hanım'ın köşkünün yolunu hep göstermişlerdi. Kamber'in ölüne düştü, saz boynunda. Öyle gidiyordu ki; "İki saat olur ki geçer de iznim dolar, gelemem." diye var gücüyle gidiyordu. Kamber de peşi sıra. Hasan Ağa da sabahleyin kalkmış, bastonuna dürtüne dürtüne divana geliyordu. Gördü ki, kendinin aşıkları öyle gidiyorlardı ki, birbirine doluyorlar. "Bunlar, kaçıyor mu yoksa?" diye düşündü. Hasan Ağa köşeden dönüp önlere çıktı.

- Durun bakayım.

Bunlar durdular.

- Nereye gidiyorsunuz oğlum?

Birbirinin yüzüne bakıyorlardı.

- Söylemiyoruz amca, dediler.

- Yiğennin köşküne mi gidiyorsunuz?

- Evet, yiğennizin köşküne gidiyoruz, dediler.

- İzininiz?

- İki saat.

- Alamamışsınız, dedi. Dönün bakayım.

Hasan Ağa bunları geriye döndürdü, bastonu ile önüne kattı, getiriyor. Kamber geliyor, iyi. Fakat, Mahmud'un öyle cam sıklığı ki: "Hey Ya Rabbi! Benden hiç mi belâ eksik etmezsin sen? Şimdi gidersen, o adamın gönlü geçer de göndermezse, ben daha Niğâr'ı nerede göreceğim? İki saat değil, iki dakika olsa, bir görsem idi." Kendi kendine sokrana sokrana geliyor. Hasan Ağa bunları alıp geldi, divandan içeri soktu. Bunlar paşayı selamladı, durdu. Hasan Ağa geçip yerine oturdu. Paşa:

- Neye geri geldiniz oğlum? Ben sizi nereye gönderdim?

Hasan Ağa kalktı:

- Ben getirdim paşa oğlum.

- Neye geri getirdim amca?

Dedi ki:

- Paşam! Sen koca bir paşasın. Ruy-i zemin paşasısın. Bu muhite senin sözün söz, başka bir söz karışmaz senin sözüne. Fakat, sen böyle seyleri gayet ince düşünmelesin ki, kimsenin gınahına girmeylesin. Bazen öyle yoğun düşünürsün ki, senin düşündüğünü çocuk dahi düşünmez, dedi.

O zaman paşa şordu:

- Amca, neyi yoğun düşüncümsün?

- Neyi yoğun düşüneceksin, dedi. Bu çocuklar sabahleyin Mısır şehrine girdiler, benim elimde geçtiler. Ben de aldı, doğrucu senin hazarına getirdim. On gündür de buradan hiç bir yere çıkmadılar. Mısır şehrinin hiçbir yerini görmедiler. Bunlar garip adamlar. Sen bunları göndermişsin, yiğennin köşküne, İsm yasak, sormak yasak. Bunlar o yana bu yana dolana dolana ancak birbuçuk saatte köşki bulurlar. Sen bunlara vermişsin iki saat. Geriye kalır yarım saat. Köşke varır otururlar. Bunlar oturur vermişsin iki saat. Geriye kalır yarım saat. Gelisin bunların yakasından asılsın: "Haydi bakayım, âşık bana türkü söyle." desin. Senin kızın koca bir paşa kıızı. Bunlar biraz oturacak, kahvesini içecek, çarşıveler bunlara kahve verecek. Senin kızın yanlarına gelecek. Bunlar garip adamlar. "Nerehisiniz? Nereden gelip nereye gidiyorsunuz? Buraya ne maksatla geldiniz? Adlarımız ne?" Bunlara bir sırtı sorgu sual soracak. Sonra da beyit söylemiş güvermecek. Aradan geçecek bilmen ne kadar saat. Sen bunlara vermişsin iki saat izin. Paşam sen bana âşıklarımı iade et.

- Ne demek istiyorsun amca?

- Ne demek istiyeceğim yahı! Ben bunları sana ömrümün nihayetine kadar verdim. Sen sana bir gün vermiyor musun? Çocuklara alıh saat izin ver, dedi. Önlere adam kat. Gitsinler orada çalsınlar çığırınlar. O çocuğun da gönlünün gamı dağılsın. Öteki elin çocukları da şad olsunlar.

Paşa bakı ki amcası haklı. Yukarıya doğrudu.

- Amca! Senin emnine üzerine âşıklara alıh saat izin veriyorun, dedi. Ama alıh dakıka geçirilirse geldikleri zaman kafalarını kestirim, elimden alamazsın. Sonra önlere adama gelince, bunlar kendilerini bana her konuşmalarında Hak âşığı olarak gösteriyorlar. Onun için önlere adam katmayacağım. Kendileri bulacak köşki, sormadan. Sorarlarsa, duyarsam kafalarını kestirim. Geri gelirken: "Niğâr'ın yanından geliyoruz," derlerse, yine kafalarını kestirim. Ağamızın verdiği emri duyduunuz, haydi bakalım, dedi âşıklara.

Bunlar öne gelip paşanın elini öptüler. Geriye döndüler, Hasan Ağa'nın elini öptüler, kapıdan çıktılar.

- Yay sağolalım ihıyar, dediler. Biz iki saatte tövbe gelemezdik. İyi, izini uzattık gayrı, bol bol muhabbet ederiz. Döner serbestçe de geri geliniz, dediler.

Mahmut, saz boynunda gidiyor, doğrucu köşke varıyor. Kamber de peşi sıra. Geldiler köşkin sur kapısının önüne. Zaten, "Errafı sur içinde, önünde bir kapı takımlar." demiştik. O kapının önüne geldiler, paşanın kâğıdını gösterdiler. Kapıcı müsade etti, kapıdan içeri girdiler. Köşk ilerinde görüldü. Çarşıveler yedi senedir orada hapisler. Canları sıklıkça, oraya elma ağaçlarından fidanlığa giymişlerdi. elma ağaçları da büyüdüğü yedi senelik olmuşlar, ilk barın vermişlerdi. Niğâr Hanım akıldan diyordu ki: "Ağaçlar barın verdi. İnşallah ben murat alacağım." Ağaçlara bakıp bakıp duruyordu. Birgün ağaca birinden bir elma koparttırdı, kırmızı bir elma. "Zamanı gelirse, bu bana lâzım olur." dedi. O yanında duruyordu zaten. Köşkünün penceresinin önüne oturmuş, kapyra doğru, kafasını avuçlarının içine almış, kendi kendine Mahmud'u hayalleyip duruyordu. Bir ara başını kaldırdı ki ne kaldırsın, pirin gösterdiği cenal elma ağaçlarının sırasına doğru geliyor. Bunu gören Niğâr Hanım'ın aklı başından gitti. Kafası döndü, gözleri karardı, dizleri titremeye başladı.

- Kızlar!...

- Buyur hanım.

- Kızlar beni tutun hele, bana bir hâl oldu.

Kızlar geldiler. Kimi kollarından tuttu, kimi belinden tuttu.

- Ne oldu hanım?

- Kızlar sırtın saklanacak yolları kalmadı. Beni babamın gözünden düşürüp de bu hücrelerde dördüen geliyor. Beni kayınca tutun bakayım.

Kızlar baktılar ki, elma ağaçlarının sırasına doğru iki delikanlı geliyor. Fakat, delikanlının bir tanesi o kadar güzel ki, adam bakınca hayran oluyor. Kamber çok

çirkin idi. Zaten sözün başlangıcında da söylemiştik. Mahmut da o kadar güzeldi ki, olursa o kadar olsun. Kızlar dediler ki;

- Hanım, seni bu derde giriftar eden bunların hangisi?

Mahmut, sağ taraf önde idi.

- Kızlar, sağ tarafa öndeki.

O zaman kızlar;

- Hanım, dediler. Senin bu aşkın yalan.

- Neye yalan olsun kızlar?

- Neye olacak; oğlanı biraz güzel gördün, gözün kaydı. Eğer gerçekten âşık oluyorsan, öteki çocuğa âşık olsaydın, fukara murat alaydı. Öbürünü kim olsa sever, dediler.

- Kızlar, kaderime o düşti, o olsa, o derdim.

- Yok hanım yok, dediler.

O zaman Nigâr Hanım;

- Kızlar, beni izmeyin, dedi. Geçen gün bir elma koparturdum. O elmayı bana getirin bakayım.

Kızlar koşarak elmayı getirdiler. Hanım elmanın iki tarafını dişledi.

- Görün, dedi. Ben âşğımı deneyim, siz de görün.

Elmanın iki tarafını dişleyip de bunların geldiği yola doğru attı pencereden. Elma geldi, Mahmut'la Kamber'in altından geçti, elma ağacının dallarına karışıp bunların ikisinin önüne düştü. Kamber, dağdan inmiş adam. "Elma kurtlanmış da daldan düştü." belledi. Tepeledi gidiyor. Mahmut, pir elinden badeli âşık. Maşukasının elinden çıkan elma gelip de önüne düşince, ayakları sanki İngiliz mihni ile yere saplandı. Adım atıp da üstünden geçemiyordu. Elmaya baktı kaldı. Kamber, kardeşim Mahmut geliyor belliyor. Mahmut elmaya bakarken aşkı içeriden coş etti. Tahammül edemedi.

- Bu .neyin nesiydi? Daha konuşmadık, bir muhabbet edemedik, bu elma nereden geldi bana?

Aldı bakalım orada ne söyledi?

Yâr ile etmedik üfket

Elma seni kim yolladı

Bunda da vardır bir hükmet

Elma seni kim yolladı

Kamber, geriye döndü ki, oğlan da o daldan düşen elmanın başına dinelmiş, böyle bağırıyordu ki, gözlerinden dolu tanesi gibi yaş akıyor. Bunu gören Kamber; "Hey Ya Rabbi!" dedi. "Şuna bak yahu! Koca mecliste bana diyor ki, 'Yolda gelirken dağdan indirdi de bana karıştı. Asıl dağdan inmişsin halisi kendisi işte. Ben

dağlarda dolanmış adam, elmanın daldan düştüğünü gördüm de sen bahçelerde bağlarda çüran adam görmedin mi?" deyip aldı bakalım Kamber.

Elma ağaçta olmuştur

Yel esip yere inmiştir

Kimse onu almamıştır

O elmayı dal yolladı

Mahmut baktı ki, elma daldan düşmenin işi değil. Aldı Mahmut:

Elma daldan işlenir mi

Eti(i) rafı dişlenir mi

El değmese süslenir mi

Herhal bunu yâr yolladı

Kamber aklından; "Eyvah! Bu oğlan ocağımı batıracak. Yâr demeye başladı, kızın adını söyleyecek gördün mü, cariyeler duyacak." dedi.

Aldı Kamber:

Elma daldan tomur dützer

Çiçek açar gayet güzel

Adın dersin kızlar sezer

Rüzgâr esti yel yolladı

Bunu göre Nigâr Hanım tahammül edemeyip;

- Kızlar beni sıkı tutun, dedi.

Kızlar, belinden kncakladılar, yarı beline kadar köşkün penceresinden aşağıya sarkıtılar. Aldı bakalım Nigâr Hanım ne söyledi:

Elma ağaçta bes olur

Yere düşerse hoş olur

Güzel seven sarhoş olur

O elmayı yâr yolladı

Bunu duyan Kamber; "Ben dağdan inmişim hakikaten, elmayı Nigâr göndermiş." dedi aklından. "Ben görmedim, tepeledim geçtim. Eğer Mahmut da bu elmayı tepeleyip geçseydi Nigâr'ı küstürdük. Aldı Kamber.

KAMBER'im bu hali bilmez

Aklım hiçbir işe ermez

Yâr elması yerde kalmas

Adın deme yâr yolladı.

Aldı Mahmut:

Canım elma gözüm elma

*Elma beni derde salma
Yâr yanında yerde kalma
Duyduk seni yâr yolladı*

Aldı Nigâr Hanım:

*Elma ağaçta allanır
Yere düşürse ballanır
Yâr elması sekillenir
Elmayı NİGÂR yolladı*

deyip kestiler. Kamber geriye geldi.

- Be kardeş! Ben görmedim sen görmüşsün mademki, iyi etkin gördüğüne de. Şunu cebine koyup da gelse. Bir elmanın başında bir şirü bağrdık. Böyle olursa, biz bu saati doldurmadan geri gidemiyeceğiz. Paşa da bize gazap edecek, dedi.

Elmayı Mahmud'un cebine koydu, Kamber. Kolundan tutup yürüttü. Bunu göre Nigâr Hanım;

- Kızlar, âşığı mı denebilirsiniz mi?

- Denedik, dediler.

- Hangisini mi?

- Senin dediğin imiş hanım, kusura bakma.

- Aşağına inin de kollarına girin bari, incimeden yanına getirin. Cariyeler aşağıya indi. İki cariye Mahmud'un koluna girdi, iki cariye de Kamber'in koluna girdi. Alıp bunları yavaş yavaş adımlarla, sağında solunda tıba kazı gibi irgalana irgalana Nigâr Hanım'ın yanına getirip yanına oturtular. Orada hal hatır soruştuktan sonra, babasının yanına bunların divan âşığı olarak girdiğini öğrendikten sonra Nigâr Hanım sordu.

- Mahmud iziniz ne kadar?

- Altı saat hanım, dedi.

- İyi, epey almıssın, dedi.

Geriyeye döndü.

- Kızlar!

- Buyur hanım.

- Kızlar, buradan sür çıkmaz insaallah!

- Can çıkar hanım, korkma, dediler.

- Kızlar, ben buna yedi senedir hasretim, biliyorsunuz. Altı saat izni var. Yatak odama gidin. Üç kat tüy döşek serin. Öyle ki, hiç muhannet eli degmemiş olsun. Altı saatin içinde, yedi senelik hasretü götürülim, dedi.

Cariyeler;

- Peki hanım, dediler.

Geldiler hanımın yatak odasına. Gülmüş karyolanın üstüne üç kat tüy döşegi serdiler ki, şimdiye kadar hiç muhannet eli degmemiş. Ta şu boy oldu. Geriye geldiler.

- Hanım serdik ya, pek yüksek oldu. Sen hastasın, oraya çıkamayaksın.

Dedi ki:

- Kızlar, babam iyi zamanımızda, bana üç ayak gülmüş merdiven yaptırıştı, unuttunuz mu? Onu gelirin de yanına dayanın.

Cariyeler üç ayak gülmüş merdiveni getirip karyolanın yanına dayadılar. İki cariye Nigâr Hanım'ın koluna girdi, iki cariye de Mahmud'un koluna girdi. Yavaş yavaş adımlarla alıp yatak odasına götürdüler. Yavaş yavaş Nigâr Hanım'ın elbisesini soydular. Arkasından tula tula üç ayak gülmüş merdivenden tüy döşegin üstüne çıkartılar. Nigâr geriye döndü:

- Kızlar!

- Buyur hanım.

- Kızlar, o Kamber'i alın, hasbahçeye indirin. Elma ağacının gölgesine oturdun, belki ağrımamın dikkat edin, elmanın köküne de sırtını dayasın. Orada oturun, istediğiniz yerden çaldırın, çağdırın, muhabbet edin. Şayet muhabbete dalar da saati unuttursanız karışmanı!... Sizi göreyim, saati unutmayın, bunları vakitinde gönderelim. Olur ki babam bunlara zarar eder, dedi.

- Peki.

Cariyeler Kamber'i aldılar, hasbahçeye indirdiler. Elma ağacının köküne sırtını dayayıp oturdu Kamber. Şimdiye kadar dağlarda dolamış, kız yüzü görmemiş adam. Orada kızları gören Kamber coşa geldi. Öyle bağırıp söyliyordu ki, ağzından saçları köpükler, kızların yüzüne sıçrıyordu. Onlar o muhabbete olsun, biz haberi Mahmud'tan vereelim:

Nigâr Hanım:

- Mahmud, haydi gel, dedi. Yedi senelik hasret ikimizin de canına yetti.

Mahmut üç ayak gülmüş merdivene doğru çıkıyor. Nigâr Hanım, yatağın içine yatmamış ve oturmamıştı. Mahmud'a karşı tadli-i erkânsız davranıyayım diye, ayağının üstüne duruyordu. Mahmut da yukarı çıktı. Dar döşek... İki birbirini karşılayınca Mahmud'un sabrı tahammülü kesildi. Kör kömüğün kaşuğuna dalduğı gibi, Nigâr Hanım'ı ince bebinden kucakladı. Aldı yukarıya kaldırdı, ama kaldırdığına bin kere pişman oldu. Çünkü, yedi senedir gupbet ellerde ac susuz dolanmış adam. Kızı yukarıya kaldırdı ama, gücü zor yediyor. Dizleri titremeye başladı. Kendi kendine: "Eyyah felek! Bir halt ettim. Şimdi, Nigâr kucagından in de yatağın deseni, buraktıken düşer de bir yeri ağır mı? O kız, ben erkeğim, erkeğin kıza nasıl olsa gücü yeter." dedi. Yavaş yavaş aşağıya indiriyordu. Biraz aşağıya inince Nigâr Hanım Mahmud'tan ağır gelip elinden öyle bir kayıttı ki... Mahmud'un eli boşa gelince geriye, merdivenin basamaklarından aşağıya düşüdü.

Kafasını merdivenin basamaklarına çarptı, canı yandı. Ama kendi acılığını unuttu. Nigâr Hanım da yatağın öbür tarafına düşünce nazik bedenini incitti... Yukarıya kalkmaya canı tahammül etmeyerek, yatağın etrafını dört eli on beş kere fırıladı, yoktur. Ayağa kalktı, o yana bu yana karyola, masa, sandalye, ne varsa altlarına baktı, yok. "Bu kız ne oldu acaba? Ben bunu bin minnetle buldum, bir busesini almadan yitirdim. Yoksa, düşürdüm diye utanıp cariyelerin içine mi kaçtı gitti?" Pencereden uzandı ki, Kamber kızlara saz çalıp türkü söylüyor. Onların içinde de yok. "Eyyvah felek! Saatim geçecek de Nigâr'ı bulamayacağım." Geriye geldi. "Vay zalim döşekler vay! Nigâr'ımı ne yaptınız, kayıp ettiniz?" Döşeklerin pöçüğünü geriye açtı ki ne görsün; Nigâr Hanım gecedan yatmış kartopu gibi döşeklerin arasında yatıyor. Döşekler sıkmış, o nazik bedenini kızartmış. Al al, kırmızı kırmızı, her kırmızı değer bin kırmızı.

Nigâr Hanım;

- Mahmut, nerede kaldım? Yatağ beni bunalttı, gelsene, dedi.

Mahmut da;

- Hanım ben yorgun adamam ancak geliyorum, dedi.

İkisi kollarını açtılar. Orada birbirlerine öyle bir sarmaş dolaş oldular ki, Karşılıklı kayış gibi, yerli yukası gibi, bildircin balası gibi... Mart dokuzunda kırk gün yağmur yağsa, gök çatılsa bunların arasından döşöç bir katre yağmıyordu. Onlar orada sevda-yı serden geçtiler. Bunlar pır elinden bedeli âşıklandı. Birbirlerine yedi sene hasretler idi. Orada ikisinin göğsü birbirine değince, bade onları çarptı. Biri yatağın bir tarafına, biri de öbür tarafına düştü. Yerde yaralı kuş gibi yedi kere çırpındılar ve yatırlar, aykıkamayıp kaldılar.

Onlar orada o halde duradursunlar, bız haberi Kamber'den verelim:

Kamber, hızı geçinceye kadar, elma ağacının dibinde, kızlara saz çaldı, türkü söyledi. Hızı geçtikten sonra, yani usandıktan sonra;

- Kızlar bir yıl saate bakın hele, dedi.

Kızlar saate baktılar.

- Âşık, iznimiz yarım saat geçmiş, dediler. Kusura bakma.

O zaman Kamber;

- Vay ocağınız bataydı kızlar, kusuru günahı kaldı mı? Ben ölseim kasavet değil, kardeşim ölüse, dünyada hasret gidecek, diye merdivene doğru koştu, cariyeler de peşi sıra.

Koşa koşa koşke çıktı Kamber, ağlayarak. Zaten kızların Nigâr Hanım'la kardeşi Mahmud'u götürdükleri odayı görmüştü. Kamber doğruca yatağ odasına koştu. Mahmut kapı tarafına düşmüştü. Nigâr da öbür tarafına düşmüştü. Kamber, kapıyı açıp da kapının arkasında kardeşi Mahmud'u arka üstü yatmış, benzi geçmiş, kolları iki tarafa serilmiş, dişleri birbirine kitlenmiş yatar görünce -dağdan inmiş adam, bayılmışı bilemedi- Nigâr Hanım kardeşimi öldürmüş belledi. Ağlayarak üstüne düştü. Ağlıyor feryat ediyor, kardeşinin ağzında

köpükleri yalıyor. Cariyeler geldiler.

- Âşık neye ağlıyorsun, dediler.

- Kızlar, ben ağlamayım da kimler ağlasın? Ağlaya ağlaya yedi senedir arayıp dolandığımız zalim, kardeşimi öldürmüş. Başka kim ağlar benim kardeşime?

O zaman cariyeler Kamber'i tuttu, kaldırdı.

- Ağlana âşık. Biz kardeşini iyi ederiz, dediler.

Kamber ayağa kalktı, kızların elinden tuttu.

- Vay kızlar, ağzınıza kurban olayım. Siz de ölüyü diriltilecek dua var mı, dedi.

- Sen dur, biz kardeşini iyi ederiz, dediler.

Kırk cariyesinin yirmisi bir taraf oldu Mahmud'un etrafına toplandı, yirmisi de Nigâr Hanım'un etrafına toplandı. Yüzlerine gül suyu serpererek burunlarına ruh koklatarak o yana bu yana uğraşırken ikisinin de aklını başına getirdiler. Kollarından tutup ikisini de tüy döşöğün üstüne yanyana koydular. Yarım saat de böyle geçti, tam bir saat izinleri geçmişti. Bunları yatağın üstüne yanyana koyunca Kamber karşısına geldi.

- Kardeş Mahmud! Ben hasbahçede iken iznimiz yarım saat geçmişti. Aşağı yukarı yarım saat de burada geçti. Bir saat iznimiz geçiyor. Durma gidelim. Paşa bize gazap eder, dedi.

- Nereye gideceğiz, dedi Mahmut.

Kamber;

- Gideceğin yeri sen bilmiyor musun? Nereden izin aldıysan, oraya gideceksin,

Dedi ki;

- Kardeş! Ben ta Gençkahraman şehriden koşa Esat Paşa'ya divan âşığı olarak gelmedim. Ben Nigâr Hanım'ı arıyordum. Bunu da biliyorsun.

- Ulan isim yasak.

Nigâr dedi ki:

- Kamber burada değil, isim dışarıda yasak, korkma.

- Ben paşaya divan âşığı olarak gelmedim. Ben Nigâr'ımı arıyordum, buldum. Sen divan âşıklığı yapmaya meraklıysan, paşa orada sen de buradasın git, dedi.

Kamber yalvarıp ısrar ettiyse de;

- Gebertsen gitmem Kamber, dedi.

Nigâr da utanıyor;

- Mahmut, olur ki, babam sana bir zarar eder. Göt de yine gelirsin, diyemiyor.

Kamber baktı ki gitmeyecek, ağlayarak;

- Sen öleceksin, bana da sebep olacaksın, dedi.

Bunu çek etti, yataktan aşağı indirdi. Belinden kucaklayıp karpıya doğru zorladı. Kapının önüne gelince, sövelere elini yamaçladı Mahmud.

- Kollarını kusan gitmen Kamber, dedi.

Kamber kapıdan çıkartmadı. Çıkartıncaya raciz kaldı, ağlamaya başladı. Kamber'in ağlamasına dayanamayan Mahmud;

- Kardeş! madem ki ağlıyorsun tahammül edemiyorum. Senin hatırın için gideyim. Yalnız, dilime iki hane sözüm geldi. Beni güver, şu sözlerimi de söyleyim, ondan sonra gidelim, dedi.

Kamber kapıdan zaten çıkartıyordu. Mecburi olarak bıraktı. Mahmud geriye dönüp sazını bağrına bastı. Aldı bakalım orada Niğâr Hanım'a ne söyledi?

Bir sözüm var Niğâr senin katında

Deyim Niğâr demeyim mi ne dersin

Desem öldürürler demesem öldüm

Deyim Niğâr demeyim mi ne dersin

Niğâr Hanım;

- Kızlar, dedi.

- Buyur hanım!

- Kızlar şu benim sazı getirin hele. Mahmud bana birşey söyleyecek. Açıklamazsam herhalde söyleyemez, dedi.

Kızlar Niğâr Hanım'ın sazını getirip eline verdiler. O da bağrına bastı. Aldı bakalım Mahmud'a karşılık olarak ne söyledi?

Safa geldin safa ömrümün varı

Söyle bey Mahmud'um söyle çekime

Yoluna koymuşsun bu tatlı canı

Söyle bey Mahmud'um söyle çekime

Aldı Mahmud:

Senin için geldin ben bu haneye

Bilbul ferhat eder gül-i ranaya

Dilim tutmaz halim sudur demeye

Deyim Niğâr demeyim mi ne dersin

deyince Niğâr dedi ki: "Herhalde bunun harçlığı yoktur. gurbeten gelmiş. Benden para isteyecek de utanıyor.

Aldı Niğâr Hanım:

Yıldız olan hizmet eder aylara

Yoksul olan çevrirtir baylara

Çıkan yüceler tiem çaylara

Söyle bey Mahmud'um söyle çekime.

Bu sözü duyan Mahmud'un içi hüzünlendi. Kendi kendine; "Vay Niğâr!" dedi. "Ben de bir şah oğluydum. Senin aşk u sevmandan bütün varımı bıraktım da şımdı yanında yoksul düşükt öyle mi, dedi aklından.

Aldı Mahmud:

Âşıklarda şöret kalmar san gider

Ah etikçe gözlerinden kan gider

Yare bir söz diyence can gider

Deyim Niğâr demeyim mi ne dersin.

Aldı Niğâr Hanım:

Safa geldin gel gel olur yanına

Şi'em sözün kâr eyledi canına

Her ne sözüm varsa NİĞÂR HANIM'a

Söyle bey Mahmud'um söyle çekime

Aldı Mahmud

Ben MAHMUD'um zârı zârı ağlıyorum

Hasretinle ciğeri mi dağılıyorum

Bir bergüzar ver ki gönülüm eğleyim

Deyim Niğâr demeyim mi ne dersin.

deyip kesitler. Niğâr Hanım:

- Evet Mahmud, dedi. Ben sana bir bergüzar verecektim, iyi ki söyledin. Ben aklına düşüktüğe gözünü gönülünü eğleyesin, dur vereyim, dedi.

Niğâr Hanım sandığının başına gitti ki, Mahmud'a nişane bergüzar getirsin. Mahmud da Niğâr'a bakıyordu. Kamber, zaten saat geçti, tahammül edemiyor. Mahmud, Niğâr'a bakarken, Kamber Mahmud'u kucaklayıp kapıdan çıkardı, merdivenlerden aşağı indirdi. Arkadan kucakladı. Ayaklarını dırıyorsa da sürükleyip götürüyordu. Niğâr Hanım sandığını açar açmaz, zamanında babası Urum kralından haraç olarak bir yağlık almıştı. İsmi "Mısır Yağlığı" koymuşlardı. Kızı ile arası iyi iken; "Kızım, bunu ancak sen muhataza edersin." diye Niğâr Hanım'a vermişlerdi. O yağlık Niğâr Hanım'ın gözüne ilişti. "Bütün millet temsil eden bir yağlık ancak benim Mahmud'uma nişane olarak yarar." dedi. Yağlığı alıp bunların peşinden koştu. Elma ağaçlarının sırasına aşağı Kamber Mahmud'u kucaklamış, övşelemiş götürüyordu. Niğâr gelip yetişti.

- Mahmud, bu yağlık benden sana bergüzar olsun. Ben aklına düşüktüğe buna bak da gözünü gönülünü eğle, diye Mahmud'un koyruna soktu.

Elini geriye çekerken, - Niğâr Hanım'ın parmağında yüzüğü vardı. - yüzüğün kaşı takıldı, yağlığın pöçüğü çıktı, kıravat gibi aşağı sallandı. Kamber de Mahmud'u götürme çabasıydı zaten, hiç görmedi. Niğâr da; "Mahmut çıktı, geri tep yağlığı." demeye utandı. "Görüler adam, nasıl olsa iki kişi. Bir sürü yollar var. Giderken tepeler içeriye." dedi, geriye döndü. O geriye geldi köşke oturdu, bunlar da kapıdan çıktılar, ama Mahmud'un gımeğe gönülü yoktur. İki eliyle Kamber, kolunun pazusundan tuttu, Mahmud'u sürükler bir vaziyette götürüyor. Gelip de yerine oturunca Niğâr Hanım'ın içine bir acı düşü. "Eyvah

felek!" dedi. "Ben kendi elimle kendi ayağıma keser vurdum. Bunların birisi bana bakıyordu, sevdiydi zaten, yağlığı görmedi. Biri de onu götürme çabasıydı, o hiç farkında değil. Eğer bunlar böylece babamın yanına giderlerse, babam yağlığın o pöçüğünü görürse tanır, bunları öldürür." dedi. Bunu içerisine yer eden Nigâr Hanım'ın içeride aşkı oynayıp arkasının üstüne bayıldı. Cariyeleri başına toplandı. Yüzüne gül suyu filan serperken aklı başına geldi.

- Hanım ne yapıyorsun? Gayri hanımın maşukası geldi. Bundan sonra güler oynar, bizimle tatlı tatlı konuşur, diye biz de sevinmiyorduk. Sen yine bayılmaya başladın, hemen gözünden iramadan.

- Kızlar, iş bildiğiniz gibi değil. Sazımı bana getirin ,dedi.

Nigâr Hanım'ın sazını getirip eline verdiler. Nigâr Hanım ağlayarak aldı bakalım orada kendi kendine ne söyledi?

*Gelin kızlar gelim görün halimi
El elden üzüldü yâr elden gitti
Bir nişane verdim bergüzar dey
El elden üzüldü yâr elden gitti*

Garni def olmadı, Nigâr Hanım aldı bir daha:

*Ben bir suna idim uçtum gölümden
Yâr bir şahin idi tuttu kolumdan
Yazık bana yârim gitti elimden
El elden üzüldü yâr elden gitti*

Aşk, ateşi geçmedi. Sözü tamam olmayarak Nigâr Hanım aldı bir daha:

*Gelin kızlar NIGÂR HANIM yanına
Son günündür vacip olun halime
Soyka yağlık sebep oldu yârime
El elden üzüldü yâr elden gitti*

deyip kesti. Orada ağlayıp söyleyedursun, biz haberi verelim Mahmut ile Kamber'den...

Kamber, Mahmut'un kol pazusundan iki eliyle tutmuş, Mahmut'un gitmeye gönlü yoktur, sürtükler bir vaziyette götürüyordu. Yolda giderken, yolun sağ tarafına bir kahveden biraz saz ve beyit sesteri kutaklarına değdi. Bunu duyan Mahmut, zaten Nigâr'ın yanından çıktı, tahammülü yoktu, kolunu öyle bir sikti ki, Kamber'in elinden aldı. Gelip kahveden içeri girdi, ki, bunlar on gün evvel kovduduğu, paşanın divan âşakları. Yirmisi bir tarafa oturmuş, yirmisi bir tarafa oturmuş, orada saz çalıp türkü söyleyip beş-on kuruş ekmeç parası kazanmaya uğraşıyorlardı. Bunlar kapıdan girer girmez, âşaklar gördüler ve tanıdılar.

- Buyurun üstadım, dediler.

Bunlar, geçip ileriye üst başa oturdular, yanyana. Oraya oturur oturmaz, zaten Nigâr'ın hayali Mahmut'un gözünün önünden hiç gitmiyordu. "Âşıklar beyit söyleyin." demeye de lüzum kalmadı. Aşkı çoşa geldi, sazını çekip kılıfından çıkardı. Aldı bakalım Mahmut orada ne söyledi?

*Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var
Kasdeder canım almaya
Bilmem ki ne belâsı var*

Mahmut kızın şeklinden şimalinden başlayınca, Kamber "Eyyah!" dedi. "Kızın şeklinden şimalinden başladı. Adımı söylerse ocağımızı batıracak." Yüzüne bakınca yağlığı orada gördü. Kamber şimdi; "Mahmut, yağlık çıkmış, tep." dese âşıklar duyacak. Gitsen tepse görecekler. "Ulan bu bize sebep olacak." dedi aklından. "Benim kardeşim ârifür. Siyasetle bir söz söylesem, acaba anlar da kendi içeriyeye tepen mi?"

Aldı Kamber:

*Eyyah kardeş bize n'olmuş
Açıldın kardeş açıldın
Her tarafın düşman dolmuş
Açıldın kardeş açıldın*

deyince, Mahmut çoşa geldi. "Ulan, benim kardeşim beni beğenmiyordu. İki de bir yol sazıma sarılıp karşıma duruyordu. Demek ki, ben bugün Nigâr'ın yanından çıktığım için iyi söylüyorum da kardeşimin hoşuna gitmiyorum. Açıldım diye düşmanların içinde beni methetiyor." Kamber, "Yakan açılmış." dedi ama, o da öyle anladi.

Aldı Mahmut:

*Ben bugün yârim vardı
Gülün seftâlisin derdim
Bir yağlık bergüzar aldım
Cariyesi lalası var*

Kamber, "Eyyah felek!" dedi aklından, "Anlatamadık." Aldı bir daha:

*Gidenlerden bir hisse al
Ya topla ya engine sal
Bize zeval verir bu hal
Açıldın kardeş açıldın*

Mahmut aklından; "Vay gözünü yiyeyim kardeş. Beni nasıl medhediyor şunların içinde." dedi. "Açıldım diye."

Aldı Mahmut:

*Ben MAHMUD'um yâre vardım
Arayıp Niğâr'ım buldım
Tüy döşekte zevkin kıldım
Güzellerin alâsı var*

Kamber aklından, "Eyyvah felek!" dedi.

Aldı Kamber:

*Sen eden KAMBER'i candan
Hilten damardan kandan
Ayırtlar seni bendem
Açıldın kardeş açıldın*

Bunlar orada söyleyedursun.. Bunlar kapıdan içeri girer girmez, zaten âşkılar yağlıyı görmüş ve tanımışlardı. Bunlar geçip de oturunca, ikisini içlerinden kaçırdılar, kas göz işaretli ile. "Bunlar geldiler bizim ekmeğimize sebep oldular. Eğer bunları, biz böyle cürm-i meşhûr paşaya yakaladırsak da öldürürsek yine ekmeğimizin başına geçeriz herhalde." dediler.

Kaçan âşkılar doğrudan divan önüne geldiler. Kapıyı vurup içireye girdiler, paşayı selamlayıp huzura durdular. Paşa bunları görünce, sıçrayıp ayağa kalktı, kılıcını çekip kınından çıkardı.

- Utan, ben sizi buradan kovarken, arkamızdan yitsek lisanla bağırmadım mı? Hanginizi bu mecliste görürsem, kafanızı kestirim, demedin mi?

- Bağırın paşam, dediler.

- Neye geldiniz ya?

Dediler ki:

- Paşam! Paşamıza zarar geldiğini istemediğimiz için canımızı dışınıza taktık geldik.

- Pekî, paşaya ne zarar gelse, âşk paşanın zararını önleyebilir mi, dedi.

- Önyemez paşam ama, paşasını âşk haberdar eder, dediler.

- Ne olmuş? Zararın neyse söyleyin bakayım, dedi.

Dediler ki:

- Paşal Biz sizin yanında çok maas aldık, insanımızı gördük. Ekmeğe yedik, su içtik. Onun için sen de bizim her ahlakımıza alışmış ve öğrenmişsin. Bizi her istediğin yere serbesçe gönderiyordun. Biz de ettiğimizi yerlerde senin namussuna bir hile, bir kırık düşünmeden temiz olarak geriye geliyorduk.

Paşa, namus lafını duyunca bütün tiyleri ayak üstü kalktı. Heriye geldi.

- Utan namussuna ne oldu? Çabuk söyleyin, yoksa kafanızı kestirim, tahammül edemiyorum, dedi.

- Müsade buyur paşam, söyleyelim de yine kes. Bundan on gün evvel gelen o iki abdahlı sen bizim yerimize koyarak -onları da bizim gibi ahlaklı sanıp- kızının köşküne göndermişsin. O çocuk orada hasta zaten. Ne yaptığını, ne olduğunu bilmiyor. Orada nasıl hesabla getirdiense, senin Urum Kralı'ndan haraç aldığın Mısır Yağlı'nı çalmışlar. İkisi de pöçüğünden tutmuş; "Biz Niğâr'i seviyoruz. Bunu bize berghızar nişane verdi." diye bağırıp duruyorlar paşam.

- Nerede?

- Fılan kahvede bağırıyorlar, dediler.

O zaman paşa:

- Cellat, diye bağırdı.

O zamanki paşalar yanlarında cellat kullandırlardı, siyaset meydanında boynunu kestirilerdi, ipe asmazlardı. İki cellat huzura girdi.

- Buyur paşam!

- Gidin şunlar neredeyse, tutun ikisini de bağlayın, alın bana getirin, dedi.

Cellatlar, -zaten âşkılar da taraf etti- koşa koşa geldiler kahveye ki, hâlâ bunlar bağırıyorlar. Hemen ikisin de tutular, çektirer kollarını bağladılar, sazlarını boğazlarına geçirdiler. Kılıçlarının ucuyla çaka çaka lapa kahveden çıkardılar. Oradaki âşkılar da hep sadıman oldular. alıp doğrudan paşanın huzuruna getirdiler. Tabii yağlıyı tepmişlerdi içireye, gözüküyordu. Paşanın huzuruna getirip bunları dikince, emri üzerine ellerini çözdüler. Paşa bunlara:

- Soyunun bakalım, dedi.

Kamber şeremet şeremet soyunuyordu ki: "Bende birşey bulamazsa belki kardeşimi soymaz da kurtarız." diye, Kamber şeremet şeremet soyunurken paşa anladi ki, Kamber'de birşey yoktur. Zaten çirkindi, ona kimsenin birşey vermeyeceğine paşa da kanaat ediyordu. Kamber'e

- Sen dur.

Mahmut'a:

- Sen soyun bakayım, dedi.

Mahmut bir düğme, iki düğme derken üçüncü düğmeyi çözünce, yağlık topağı ile koyunundan yere düştü. Paşa aldı ki, hakikaten kendisinin Urum Kralı'ndan haraç aldığı Mısır Yağlı idi. "İsmimiz zedelemesin, kimselere bizi İhsanında konuşmasın diye tellal çağırtdı. Tellala yağlıyı verdi.

- Bu yağlıyı eline al, dedi. Pöçüğünden tut. Herkes göstererek, Mısır şehrinin çarşısında, pazarında, mahallelerinde her bir köşesinde herkese göstererek, İhsanının yettiği kadar bağır. "Paşamın Urum Kralı'ndan haraç aldığı yağlık çalmıştı. Hırsızlar aranıyordu... Nihayet bulundu. Siyaset meydanında kılıçla boynunu kesilecek. Herkes gidip seyreisin." diye bağır, dedi.

Tellal alıp sokaklara bağurmaya gittiğinde, cellata dedi ki:

- Al bunu götür. Siyaset meydana boynunu kes. Üleşini de denize at, gel.
- İki cellat Mahmud'u, çekip ellerini arkasından bağladılar. İkisi iki koldan tuttu. Sürükleyerek alıp kapıdan çıkardılar. Kamber paşanın ayaklarına kapandı.
- Etme paşam. Ya benim kolumu da kardeşimin koluna bağla, ikimizin kafasını bir kestir, ya da hatırım için kardeşimi azat et, dedi.

Paşa Kamber'e emir verdi ki:

- Bunu da dışarı atan. Ben suçsuz adam öldürmem, dedi. Bunda da bir emare çıksaydı, bunu da geberirdim, fakat bundan çıkmadı.

Kamber'in kollarından tutup dışarı attılar. Kamber, paşadan umudunu kesince, ağlayıp feryat ederek, kendini yerden yere çalarak kardeşinin peşine düştü. Ağlıyor feryat ediyor, kendini yerden yere çalıyor, başka elinden birşey gelmiyor. Garip adam, gelip kardeşinin önüne yatıyor;

- Kardeş, diyor. Sen ölüme gidiyorsun. Pek yere basıp da ayaklarını incitme, göğsüme bas da geç.

Mahmut, göğsüne basıp geçiyor, yine yatıyordu. Böyle giderken, biraz gittikten sonra, Mahmut aşağı eğildi.

- Kamber! Ben ölüme gidiyorum. Yumuşak yere basmayla, pek yere basmanın benim için farkı yoktur. Ben bağıyım, sen boşsun. Eğer bana candan kardeş isen, benim bir kolayıma bak.

Kamber yukarı doğruldu.

- Kardeş, kurban olayım, senin için yapmayacağım iş yoktur. Fakat ne yapacağımı bilmiyorum. Nasıl kolayına bakacaksam, bana anlat da bakayım, dedi.

Dedi ki Mahmut:

- Kamber, bizi kimse bilip tanımıyor. Bize bir imdat olursa Nigâr'dan olur, başka kimseden olmaz. Gt, Nigâr'a halimi anlat.

Kamber ağlayarak Nigâr'ın köşküne koştu. Geldi, Nigâr'ın köşkünün sur kapısından içeriye girdi ki, Nigâr Hanım'ın pencerenin önüne oturmuş, kafasını avuçlarının içine almıştı. "Acaba, benim yağlı gördü mü, görmedi mi? Ne haber çıktı acaba?" deyî tereddütte duruyordu. Bunu gören Kamber, tahammül edemeyip ağlayarak aldı bakalım orada Nigâr Hanım'a ne söyledi?

*İki gönül bir olana
Ayrılmak pek yaman olur
Sevdiğinden ayrılanı
Dünya Mehdi-zaman olur*

Bunu duyan Nigâr Hanım aşağıya eğildi.

- Kamber! Kurban olayım, anlayamadım, bir daha söyle.
- Kamber aldı bir daha:

*Kaşın döndürdüm yaylara
Yüzün benziyor aylara
Yarın atarlar çaylara
Böyle ikrar iman m'olur*

Nigâr Hanım;

- Kamber anlayamadım, ne çayına atıyorlar? Bir daha söyle, dedi.

Kamber aldı bir daha:

*Bığare KAMBER adına
Hızır yetiş imdadına
Âşık maşukun oduna
Yanar ise yaman olur*

Nigâr Hanım;

- Kamber, beyiti bırak, dedi. Ne olduyorsa şunu bana çabucak dil ile anlat.

Kamber dedi ki:

- Hanım! Baban yağlı, kardeşim Mahmut'ta buldu. Cellatlar, şimdi siyaset meydana götürüyorlar, kılıçla boynuna kesecekler. Ben sana habere geldim.

Bunu duyan Nigâr Hanım, geriye döndü.

- Kızlar, ben size demedim mi, el elden üzüldü de yâr elden gitti, diye. Bir çarem kalmadı, son günüm, dedi. Beni sur penceresine çıkartın da geriden Mahmud'u sağ olarak bir daha göreyim. Cellatlar Mahmud'un boynunu kesip de geriye dönünce, kendimi surdan aşağı atıp canuma kıyayım. Başka çarem kalmadı, elden hiç bir şey gelmez, dedi.

Cariyeler aldılar, Nigâr Hanım'ı sur penceresine çıkardılar. Geriden gördü ki bir kalabalık geliyor, herkes de seyre geliyor. Cellatlar da sürükleyerek Mahmud'u getiriyor. Bunu gören Nigâr Hanım, tahammül edemeyip ağlayarak aldı bakalım orada kendi kendine ne söylendi?

*Yerleri gökleri yaratan Mevlâ'm
Öz lütfundan bir ihsanı yetiştir
Arş u Rahman cümle âlem sahibi
Sen bu derde Lokman'ını yetiştir.*

*Ben de bu sevdanın nesiyim nesi
Sevda beni etti candan ötesi
Ey Ya Rabbi sahipsizler kimesesi
Hızır nebi sultanını yetiştir.*

*Biçare NİGÂR'in cesmi medlerden
Serim eksik değil gandan kederden
Her düşkün canların necarı senden
Sırr-ı Ali öz arslanı yetiştir.*

deyip kesir. Nigâr Hanım bu sözleri söyleyinceye kadar Mahmud'u da sur penceresinin alt civarına getirmişlerdi, cellahlar Mahmud, Nigâr'i gördü. Nigâr'i görünce kendi kendine: "Vay Nigâr'i dedi. "Eğer sen böyle darda kalsaydın, ben şimdiye kadar çoktan kendi kendimi öldürürdüm. Orada durdun da beni seyreliyorsun böyle mi zalım?" Geriye döndü cellahlara;

- Beni nereye götürüyorsunuz, dedi.

- Gebermeye, dediler.

- Siz emir kulusunuz. Paşa ne emrederse onu yerine getirmek sizin için borçtur. Yapmazsanız zaten paşa sizi öldürür. Dilime iki tane sözüm geldi. Beş dakıka olsun, bana müsaade edin de götürün yine öldürün.

Biri dedi ki:

- Yok arkadaş, Ben vazifemde susisimal etmem. Paşa duyar beni öldürür.

Öbürü dedi ki:

- Yahu, paşa ne bilecek, keramet sahibi değil ya. Paşa kaldı divanhanece, biz geldik bilmem ta nereye. Şu adam ısrar ediyor. Dokunmayalım iki tane söylesin, ne söyleyeceksin.

Mahmud'un ellerini gevşettiler. Mahmutu pencereye doğru aldı bakalım, Nigâr Hanım'a tekaza ile orada ne söylendi?

Pencereden melul melul bakarsın

Bana senden oldu zulüm sevdiğim

Ecel ipin bu boyunuma takarsın

Bana senden oldu zulüm sevdiğim

Aldı Nigâr Hanım:

Pencereden melul melul bakaram

Sen git bey Mahmud'un ben de gelirim

Senden sonra bu dünyayı yıkaram

Sen git bey Mahmud'un ben de gelirim

Aldı Mahmud:

Benim bunda geldiğimi duymuşlar

Yalan yanlış beye haber vermişler

Verdiğin yağlığı bende görmüşler

Bana senden oldu zulüm sevdiğim

Aldı Nigâr Hanım:

*Cellahbaşı bey Mahmud'un durdurum
Mektup yazıp bey babama bildirin
Mahmud'u bağışla ben öldürün
Sen git bey Mahmud'un ben de gelirim*

Aldı Mahmud:

*Uzun oldu şu MAHMUD'un ölümünü
Neticce soldurdun gonca gülmünü
Çekti göz önünden dehrin zalimni
Bana senden oldu zulüm sevdiğim*

Adı Nigâr Hanım:

*NİGÂR'im der gültüm kondu gülsene
Yandı kara bağrım dendi nişane
Mısır Yağlığı'nı verdim nişane
Sen git bey Mahmud'un ben de gelirim.*

deyip kestiler. Beyleri kestikten sonra Nigâr Hanım:

- Cellahlar, ben gelinceye kadar gıneyim, dedi.

- Olur hanım, dediler, gıneyelim, gel bakalım.

Nigâr Hanım, geriye çekildi.

- Kızlar, dedi. Bana bir tabaka kâğıt ile, bir kalem getirin hele.

Kızlar, bir tabaka kâğıt ile bir kalem getirdiler. Nigâr Hanım babasına selam kelam yazmadan, yazdı ki: "Devletli babam! Sensin ki, benden yedi sene evvel, ben asıl köşkümden hastalanınca geldin. "Kızım hastalığının sebebi ne? Bana şöyle de ona göre ilacına bakayım," dedin. Ben de o zaman: "Baba, benim hastalığım bir surdur," diye sana söylemedim. Sır zamani geldi, çözüldü. O zaman, ilacına bakmaya bana söz vermişsin baba. O sorduğum hastalık, ben bu oğlanın âşığıydım. Ancak benim hastalığımı bu iyi ederdin. O yağlığı ona nişane bergüzar olarak ben verdim. Ya benim kolumu da onun koluna bağlayıp, beraber sıyasat meydanında kafasını kestireceksin, ya yoksa Mahmud'umu bana bağışlayıp düğünümüzi edeceksin," deyip yazdı. Dişarıya geldi cellahlara dedi ki:

- Cellahlar! Bu kâğıdı hanginiz babama verirse, eğer babam idam kararını verirse ölmeyen evvel o cellatı ihya ederim. Ben koca paşa kızyım. Üzerim altın ince dolu. Alınım incim hep ona kalacak. İhya olup, babamın yanından cellahlıktan çıksın. Yok, babam beni bırakırsa, yine ah'd ü peyman olsun. O cellatı zengin edeceğim, dedi.

Bir tanesi:

- Yok baci, dedi. Ben bu kâğıdı götürüp de paşaya vermeye kıyım tutmaz. Dünyanın malı dünyada kalır, dedi.

Öbürü dedi ki:

- Yahu, paşa ne yapacak? Ben emir kuluyum, Kız emreder götürürüm, paşa emreder getiririm. Baci sözünde durursan geri getiriyim?

- Sözümdüyüm cellat, dedi.

Cellat kâğıdı aldı, geriye koştı. Onlar gelinceye kadar, öbür cellat da mecburi olarak orada bekledi. Cellat koşu koşu divana geldi. Kapıyı vurdu, içeriye girdi. Paşayı selamlayarak, kâğıdı getirip paşanın önündeki masanın üstüne koyup geri çekildi, el bağladı. Paşa kâğıdı aldı, bir gözden geçirdi. Kızı yazıyor ki: "Ya beni bu oğlana vereceksin, ben bu oğlanın aşığıyım, ya yoksa kolumu onun koluna bağlayacaksın, beni de siyaset meydanında öldürecekisin." Okuduysa da buna inanmadı paşa.

- Benim kızım kat'iyyen bu sözleri bana yazmazdı. Ben bugün hırslıyım da gözümlü çatallıyor herhalde, okuyamıyorum, dedi.

Paşa, hususî kâtibini çağırdı. Kâlibe dedi ki:

- Şunu açık lisanla bir oku da bir bir dinleyim, bakayım.

Kâlib okudu ki, aynı söz, aynı yazıydı. Bunu duyan paşa, gazaba geldi, kâlibin elinden kâğıdı aldı, curdı, büktü, yurttı, çözmelerinin altına alıp çiğnedi. Kâlibe;

- Yaz o namussuzun da idam kararını, dedi. Bir daha kızlar babasına karşı böyle konuşmasınlar.

Kâtip, Nigâr Hanım'ın idam kararını yazdı. Cellata dedi ki:

- Bu kâğıdı da götür, onun boynuna tak. İkisinin ellerini yüzlerini karala. Birbirlerinin kollarına çat kollarını. Geriye dön ve Mısır şehrinde ne kadar mahalle varsa, hepsinde gezdir. Âleme ibret olsun. Ondan sonra götür, siyaset meydanında ikisinin boynunu da kes. Üleşlerini demize at da gel, dedi.

- Pekî.

Cellat kâğıdı aldı, koşu koşu geliyordu. Mahmud, bağırdı. Tabî Nigâr Hanım boş, cellata karşı şeyretti.

- Cellat ne haber?

- Hanım soğuk haber, dedi cellat. İşte idam kararını.

Nigâr Hanım;

- Sağolasın cellat, soğuk haber değil, dedi.

Cellatın elinden kâğıdı aldı, eliyle kendi boynuna geçirdi, gelip Mahmud'un yanına durdu. Bunu kolunu da getirip Mahmud'un koluna sağlamca bağladılar. İkisini birbirine bağladılar. Ellerini yüzlerini karaladılar, maskara haline getirdiler. Geriye döndürdüler. Mahmud, siyaset meydanının ne tarafta olduğunu bilmiyordu, fakat, Nigâr Hanım biliyordu.

- Cellat, siyaset meydanı şu tarafta kaldı, bizi nereye götürüyorsunuz?

- Hanım, babanın emri üzerine döndürdüm, dedi. Mısır şehrinin bütün mahalle, çarşı, her tarafını gezdireceğim, ondan sonra aynen yine buraya getireceğim sizi.

- Babam beni rezil etmeye çalışıyor ama, kolum Mahmud'un kolunda olduktan sonra hiçbir şeyden çekinmem, ceहनeme kadar yolun var cellat. Nereye götürüyorsan götür, dedi.

Geriye döndüler, millet peşlerinde... O ana, bu yana gezdiriyorlar bunları. Herkes bütün toplandı. Kimisi -yaşlılar- bunların haline acıyıp zarileniyorlar, gençler de bunların haline tan edip güllüşe dolamıyorlardı. Kamber de ağlıyor, feryat ediyor, kendini yerden yere çalıyor. Elde başka çaresi kalmadı. Gelip kardeşinin önüne yatıyor.

- Kardeş, diyor. Sen ölüme gidiyorsun, ayağımı pek yere basıp da acıtma, bari göğsüme bas da git.

Bir zaman dolandıktan sonra, bir tane ihtiyar geldi. Kamber'in kolundan tuttu. Dedi ki:

- Oğlum! Şu, bizim paşanın kızı, herkes tanıyor. Bu oğlan senin neyin ki bu kadar kendini yerden yere çalıyorsun, saçını başını yoluyorsun, gidip önüne yapup göğsüne bastırıyorsun?

Dedi ki:

- Amca! O sizin paşanızın kızı ise, bu da benim kardeşim. Benim kardeşime el ağlar mı? Ancak ben ağlıyorum.

Dedi ki:

- Oğlum, kardeşine ağla, ağlama demem de yalnız, sen böyle kendini yerden yere çalmayla, kardeşinin önüne yapup göğsüne bastırıp geçirmeye bir menfaatin olmaz.

- Ne yapayım amca? Sizin gibi büyüklerden bir menfaat olursa olur, yoksa elden gidiyor işte.

Adam dedi ki:

- Oğlum! Hepimiz de bunların haline acıyoruz, acımayız değiliz. Fakat, elimizden gelen bir çare yok. Bunların haline acımayan zaten vicdansız sayılır. Bunların önünü alacak bir adam var şehirden. Ancak alsın önünü o alır. Başka kimsemiz alamayız.

Kamber, ihtiyar ellerine sarıldı.

- Amca, kurban olayım kimdir o adam?

Dedi ki:

- Oğlum, paşanın amcası vardır. İsmine Hasan Ağa derler. Ancak o adam alır bunun önünü.

O zaman Kamber'in tın kafası yerine geldi. İhtiyara sarıldı.

- Amca kurban olayım. Ben Hasan Ağayı çok yakinen tanırım. Fakat, evini bilmiyorum. Etme, şunu bana göster, dedi.

- Gel gösteremiyim dedi adam. Kamber'in öntü sıra, Kamber peşi sıra koştu. Koşa koşa Hasan Ağa'nın kapisinin önüne geldiler. Adam dedi ki:

- Oğlum, işte burası. Koca paşanın amcasının evi, biz giremeyiz, sen gir, zaten ölmüştün ağlayamın yok.

Kamber kapıları takır takır dayadı. Hasan Ağa zaten bunları Nigâr'in köşküne gönderirken oradaydı, konuşmuştu. Bunlar gittiler altı saat. Hasan Ağa iki saat kadar oturmuş, evine gelmiş. İhtiyar... Elbisesini çıkarmış, gecelik elbisesiyle kafası yitirilmiş, ayak, ayacağı yalmayak, yatağının üstüne uzanmış dmiyeniyor. Hiç kimse yoktur. Oğul, kız, avrat, hiç bir şeyi yok. Kamber ağlayarak geldi. Hasan Ağa'nın ayaklarına kapandı. Hasan Ağa, ayığa kalktı.

- Oğlum Kamber, ne oldu?

- Sorma amca, dedi. Ne olacak, paşa kardeşim Mahmud'la kız Nigâr Hanım'ı cellata verdi. Cellatlar dolandırdılar ki, götürüp siyaset meydanında kafasını kese, ilişlerini denize ata. Ben sana habere geldim.

Hasan Ağa yatağundan fırladı.

- Ben zaten bugün için yaşıyordum, dedi.

Kalktı. Aceleyle ayaklarını giyemedi. Kavuşunu da kafasına örtmedi. Gecelik elbisesiyle... Duvardan bastonunu aldı.

- Ne tarafa gittiler oğlum, dedi.

O yan sokaktan döndüler, önlerine çıktılar ki Mahmud'la Nigâr Hanım önde, iki celat kılıçlar ellerinde peşlerinde, bütün ahali arkaları sıra... Kimi güliyor, kimi han ediyor, kimi zarlıencek doluyor. Bunu gören Hasan Ağa, ileriyeye geldi, bastonunun ince tarafından tutup da gagarlı tarafı ile cellatların birinin kafasına öyle bir çarptı ki, gagartı kopup fırladı, gitti alttan yukarı. Cellat geriye sıradı.

- Amca, bana neye vuruyorsun, ben emir kuluyum, dedi.

- Bunları alın da gelin bakayım arkam sıra, dedi.

Milleti kovdular. Hasan Ağa, mecburi olarak bunları arkasına alıp doğrudan gelip paşanın huzuruna durdu. Paşa bunu görünce, sıçrayıp yerinden kalktı. Kılıcını çekip kınından çıkardı. Cellatlar:

İleriyeye zortlayınca, Hasan Ağa önüne geldi.

- Dur paşam gazaplanma, cellatın günahı yoktur, ben getirdim, dedi.

Neye geldin?

- Ben, dedi. Âşığının sana verirken, "Benim âşığım bir kabahat işlerse, cezasını bana bırakırsan âşığının sana veririm; şayet sen ceza vereceksen, ben acı isem âşığının da acı olsun." dedim. Sen de; "Amca, âşığın ne kabahat işlerse, cezasını sana vereceğim; sen de ne ceza verirsen, ona razı olacağım." dedin. Verilerin de bütün duydu. Ben de âşığının sana verdim. Ben gelmeden sen benim âşığına neden ceza verdin? Kızına ceza verirsen verebilirsin, o senin kızın. Benim âşığının cezasını benim vermem lâzım. Kat'iyyen senin verdiğin cezaya razı değilim, dedi.

Paşa da dedi ki:

- Amca! Evet, sana söz vermiştim ama senin âşığının böyle kabahat işleyeceğini ben hatırımdan bile geçirmiyordum. Ufak telek kabahatı olursa, amcam cezalar, ben de razı olurum, demiştim. Senin âşığın öyle bir kabahat işledi ki, ancak gebermesi paklar. Başka kimse elinden alamaz.

- Öyleyse, önce benim ölmem lâzım, sonra da âşığın ölmesi lâzım, dedi. Evvelce benim kafamı kestir cellata, sonra âşığının kafasını kestir. Benim canım bedenimdenyken, kat'iyyen âşığının kafasını kestirmem, dedi.

- Öyle mi?

- Öyle.

- Peki amca, dedi. Sen âşığına ceza versen, ne gibi ceza verirsin?

- Razi olur musun cezaya, dedi.

- Olurum, iyi ceza verirsen.

- Öyle bir ceza vereyim ki oğlana, dedi Hasan Ağa, bütün âleme ibret olsun.

- Ver bakayım, ne cezası, dedi.

Dedi ki:

- Benim yiğenimin zaten satılık çağı gelmiş. Bu iki gönül birbirini sevmiş. Bunları birbirine akd-i nikâh edelim, şehirden kovayım. Giderler, orada burada süünürler. Bu onlara ölümden zor.

- Verdğin ceza bu mu, dedi paşa.

- Bu ya. Varsın orada çilelerini geksinler.

- Böyle cezayı bana da ver, dedi. Demek ki, sen benimle eğleniyorsun. Bağlayın, dedi.

Hasan Ağa'nın ellerini bağladılar.

- Götürün, önce bunun kafasını kesin, sonra da âşıkların kafasını kesin.

Bunları alıp öylece kapıdan çıkınlar. Hasan Ağa ağlayarak kapıdan çıkınca, paşa tahammül edemedi.

- Ulan, bu ihtiyarın kimi kimse yok, yanında kaldı. Ben bunun burada kafasını kestirirsen, bütün âlem bana tükür lanet eder. Huzur-ı mahşerde Cenab-ı Allah bunu benden sorar, dedi.

Koştu arkaları sıra. Divan önünde yetiştü, geldi amcasını aldı cellatların elinden. Çekti iplerini çözdü, geri getirdi. Kaccaklayıp başına bastı.

- Gözüm amca! Bütün emsalü akranımın içinde beyaz sakalın kana boyama, vazgeç bu işten, dedi. Bunları benim elimden ancak Azrail alır, başka kimse alamaz. Ben bunları haberirim, ahdu peyman etim. Vazgeç, kendini öldürme.

O zaman Hasan Ağa:

- Ölecek mi bunlar?
- Muhakkak ölecek.

- Öyleyse paşam, dedi. Yine benim emrimle olsun da kolay ölümlle öldürelim, zor ölümlle öldürmeyelim.

Dedi ki:

- Amca, ölümün zoru kolayı olur mu?
- Olur paşam, dedi. Şimdi siyaset meydanında cellat, kılıçla vurup da boynunu tomurursa, zor ölüm olur ki, buna tahammül edilmez.
- Peki kolay ölüm nasıldır?
- Kolay ölüm şöyle, dedi. Paşam, bunların ikisini bir sandık yapturalım. Sandığa koyup denize atalım. Deniz götürsün, burada öldürmesin de nerede öldürse öldürsün. Bu kolay ölüm. Hiç değilse göztürmüz görmez.

Hasan Ağa, burada aklını şuraya bektirmişti; "Bunlar, eğer birbirlerine pir elinden bedeli aşk olmasalardı zaten bu kadar ızırıkları çekmezlerdi. Pir elinden bedeli aşk olmasa, belki bunlara bir yardım eden olur." Hasan Ağa, bunu düşünmüştü. Hasan Ağa bunu söyleyince paşa akıldan dedi ki; "Ulan şu ihtiyar canım kurtarsın."

- Peki amca, senin dediğin gibi öldürelim, dedi. Koş onları cellatların elinden al. Götür, o yaptırdığım zindan köşkünden cariyeleri dışarı et, onları oraya hapset. Kapyı üzerlerinden sağlamca kitle. Kاپıcıya söyle, öldürmeyecek kadar yiyecek versinler, dedi. Sandığı yaptırdığım zaman senden isterim.

- Peki.

Hasan Ağa, koşu koşu geldi, cellatların elinden aldı bunların ikisini de. Paşanın kızına yaptırdığı zindan köşke götürdü. Cariyeleri oradan azat etti. Kاپıcıya tenbih etti.

- Bunların ellerini çöz.

Mahmut'la Nigâr'a dedi ki:

- Yahu, durun bakalım, burada durun. Bu kadar yumuşattım, inşaallah önünü alırım.

- Sağol amca, dediler.

İhtiyarın elini öptüler. Nigâr Hanım'la Mahmut içeriye girdi. Kاپıcı da kapıyı kilitledi üstlerinden. Hasan Ağa geri geliyor. "Neyse, hırsı geçti. Ben bunun önünü alırım." diye düşünerek geliyordu. Baktı ki, bir sandık ustası divandan çıkmış, acele acele geliyor. Anladı ki, buna tenbih etti. Ustanın önüne çıktı.

- Usta dur bakayım.

Usta durdu.

- Nereden geliyorsun oğlum?

Dedi ki:

- Amca, paşamın huzurundan geliyorum.

- Neye gitmişim?

- Paşa beni çağırıştı. "İki adam sıgacak kadar sandığı kaç günde yaparsın." dedi. Ben de "Üç günde yaparım." dedim. Şimdi gidiyorum ki yapayım. Beni avare etme. Belki yetiştiremem de paşa beni öldürür. Bana bir zarar edersin.

Dedi ki:

- Oğlum, paşanın öldürmesine lüzum kalmamış, sen kendi kendini öldürmüşsün zaten.

- Neden?

- O sandık paşanın emri ile yapılmıyor, benim emrimle yapıyor. Seni üç günde çıkarttığım sandığı ben beğenmem. Paşa da o zaman; "Sen nasıl ustasın ki, yaptığın sandık beğenilmedi?" der, senin kafanı derhal kestirir.

- Ne yapacağız ya?

- Ne yapacaksın, ocağı batasica. Çoluğu çocuğu ortada koyacaksın sen, dedi. Ben bir ifade vereyim de koşu geri git. Oraya var. Paşayı selamla, huzura dur. Paşa; "Neye geldin?" diye sana sorar. De ki: "Paşam! Ben fakirim. Dükkanında çoluğumun çocuğumun eklemek parasını kazanmak için var gücümle çalışıyorum. Senin muhafızların gelip de 'Paşa seni istiyor.' deyince korktum. Acaba ben paşama ne kabahat işledim? Paşa beni ne yapacak, diye korku korku huzurunuza geldim. Sen de; 'İki adam sıgacak kadar bir sandığı kaç günde yaparsın?' dedin. Benim de birdenbire ağızımdan çıktı, üç gün diye. Yolda giderken hesap ettim, ben üç günde bu sandığı çıkartmam paşam. Sen de gazaba gelip beni öldürsün, çoluk çocuğum ortada kalır." diye yalvar dedi. O zaman, "Kaş günde yaparsın?" diye sana sorar. "Ancak, bir ayda yaparım." de.

- Beni öldürürse?

- Ben geliyorum oğlum, seni kurtarırm. Sen yürü.

- Peki.

Usta geriye geldi, paşayı selamladı, huzura durdu. Paşa;

- Neye geri geldim, dedi.

Usta, Hasan Ağa öğrettiği ifadeyi aktardı. Paşa döndü vezirlerine;

Bakın, dedi. Bir ayda iki adam sıgacak kadar bir sandığı yapan usta, çocuklarının eklemek parasını kazanabilir mi, kazanamaz mı?

Vezirleri;

- Kazanamaz, dediler.

O sırada Hasan Ağa kapıdan içeri girdi. Paşa Hasan Ağa'ya baktı.

- Amca, bilmiyor belleme, dedi. Bu işin yine senin başının altından çıktı.

- Ne işi paşam, dedi Hasan Ağa.
- Bu adam demin geldi. İki adam sıgacak kadar bir sandığı üç günde yaparım, dedi. Şimdi gelmiş, bir ayda yaparım, diyor. Bunu muhakkak sen öğütleidin gönderdin.

O zaman Hasan Ağa yavaşça geri döndü.

- Gidiyorum paşam, dedi.

- Nereye?

- Heralde benden bezdin! Beni öldürmeye çalışıyorsun sen. Verdğin maası çoksundun, Bari gideyim de evimde acımdan öleyim. Bırak benim yakamı, dedi. Ben bu adamı nerede bulayım, İhtiyar yahu, ancak geliyorum.

Paşa geldi Hasan Ağa'nın yanına durdu.

- Dur amca kızma, dedi. Yine senin sözün olsun, hay hay. Ulan git bir ayda yap da bana haber ver.

Usta çıktı, gitti. Hasan Ağa, bir ay boyunca hergün sabahleyin geldi, akşam dahiye paydos oluncaya kadar oturdu. Hiç bir saniye paşayı boy bırakmadı. Azarladıkça sesini kesti. Bir ay uğraşı ama, hiç on paralık bir menfati olmadı, yani paşanın fikrini değiştiremedi.

Uzatmayalım, sayılı gün tez geçer. Birgün, Hasan Ağa uğraşıp yalıyor, paşa ısrar ediyor, yavuncuuyor, iyiliğe tutuyor. Usta geldi kاپیyı vurdu, içeri girdi. Paşayı selamladı.

- Paşam, emretmiş olduğun sandık emrine hazır, dedi. O zaman paşa ayağa kalktı, amcasına;

- Kalk, dedi. Kalk yeter. Bir aydır kafamı yordun. Onları denizin kıyısına götür, bağla sağlanca. Ben de geliyorum. Orada gözünün önünde sandığa konulacak, denize atılacak. Tutma yok, gidecek, dedi.

Hasan Ağa, umudunu kesti.

- Peki, dedi.

Kalktı ağlaya ağlaya Niğâr'ın zindan köşküne gitti. Kapıyı açtı, içeri girdi.

Gelin yavrım, dedi. Bir ay uğraştım ama, ne yapayım, başka çare olmadı, kurtaramadım sizi. Sizi birbirimize meflun eden düşünsün, dedi.

Bunların ellerini arkalarından bağladı, ikisinin kolunu da birbirine bağladı. Paşanın emri üzerine alıp denize getirdi. Biraz sonra hamallar da sandığı alıp geldiler. Bütün Mısır ahalişi -yedi yaşından yetmiş yaşına kadar- denizin kıyısına toplandılar, erkek kadın seyre... Hem de paşa emretmişti zaten. "Herkes gözüyle görsün, bir daha kimse paşanın karışısında ufak bir hata işlemesin. "Kızına yapın, hepimize yapar." desinler. Herkes oraya birikti. Hamallar sandığı getirdi, paşa da biraz sona geldi. Kırk-elli metre öteye, şöyle elini kemerinin üstüne koydu. Bir tarafta yön döndü, yönü denize doğru dönük durdu. Hasan Ağa:

- Haydi bakayım yavrımı! Ne yapayım, çok uğraştım, çarem olmadı, sandığa gitin de kapakını kapatayım, sizi yaradana teslim edeyim, dedi.

Bunların ellerini çözdü. Niğâr Hanım, Hasan Ağa'nın ellerini öptü.

- Sağol amca. Allah senden razı olsun, deyip sandığa girdi. Gel Mahmut, ölürssek de beraber, kalırsak da, dedi.

Mahmut, bir yol sandığa baktı, bir yol denize doğru baktı, bir yol paşaya baktı. Döndü bir de Hasan Ağa'ya baktı.

- Amca! Yaptın bir iyilik, son iyilik olarak, şu paşadan bana beş dakika müsaade al yahu, dedi.

-, Müsaade ondan geçti, ne diyorsan de öğlüm. Burada müsaade berde, dedi.

O zaman Mahmut, yönünü kitleden tarafa dönüp ağlayarak orada aldı bakalım sandığın başında ne söyledi, bütün ahali ne dinlediler?

İlahi sen bütün garip hatimden

Âlemi var eden sen imdat eyle

Kenetim dal oldu tırtili zulümden

İsmi zar eden sen imdat eyle.

Eyyub'u komradın hicranda darda

İbrâhim'e gülsen verdin sen narda

Koca Nuh'u çok salladın ufganda

Dağları yol eden sen imdat eyle.

Sedat'a her yandan hüsm ağdaran

Nemrullara kafasını döğdüren

Fıravun'u Nil suyuna boğduran

Musa'ya gel eden sen imdat eyle.

Yusuflu alın ay kayıud' eyleyen

Ağladıp MAHMUD'un işin zar eyleyen

Balığın karnını bilir eyleyen

Yunus'a yol eden sen imdat eyle

deyip kesti. Beylün kesünlen soura Hasan Ağa'nın ellerinden öptü.

- Devletli amca, dedi. Sağol yaptın yapacağım. Burada ölürssek de beraber, kalırsak da beraber. Yalnız, sana son bir ricam daha vardı. Müsaade edersen söyleyim.

- Söyle, dedi.

- Bunun üstüne bir de muşamba dolatsaydın. Belki su girmeye içine dolanırız, bir taraftan tutunuruz.

Dedi ki:

- Oğlum! Ben onu senden evvel düşündüm. Muşambayı getiririm. Sen de gireceksin ki, kapağı ile beraber sardıralım, su girmesin bir tarafına. Bak, muşamba orada.

Mahmut, muşambayı gözüyle gördü. Hasan Ağa'nın ellerini öptü.

- Ey yokları var eden, sana sığındım. Başka tutar dâlimuz yoktur, deyip o da sandığın içine girdi.

Nigâr Hanım'la beraber birbirine sarılıp yanyana yattılar. Hasan Ağa da üstlerinden muşambayı ziftileyip sardırdı. Adam akıllı hazırlayıp Paşa'nın yanına geldi.

- Paşam! Emrin yerini aldı, dedi. emrine râm öldüler, boyun büktiler. Karşı durmadılar, sandığa girdiler. Belle ki denize atık da öldüler. Gel azat et, dedi.

- Atlacak dedi paşa. Tutma yok, gidecekler. Emir emir...

- O zaman sana yalvarmadansa Allah'a yalvarmak lâzım dedi, geriye döndü, hamallara;

- İskeleden sürün de atm sandığı, dedi Hasan Ağa.

Zaten iskele başındalardı. Sandığı sürükleyip de hamallar iskeleden common denize attılar. Sandık denize tumdu çıktı. Denizin yüzünde o yana bu yana dalgalana dalgalana gitmeye başladı. Paşa, sandık epsey uzaklayıp da milletin tuhma halinden kurtaruncaya kadar bekledi orada. Sonra emir verdi.

- Herkes dağılsın.

Herkes dağıldı gitti, kendi de gitti. Hasan Ağa da zaten sandığı atar atmaz gitmişti. Orada Kamber'den başka kimse kalmadı. Kamber ağlıyor, feryat ediyor, kendini yerden yere çalıyor.

- Eyyvah felek! Kardeşim de gitti de ben neye duruyorum? Kendimi denize atayım da kardeşim'in arkasından yüz yüze nerede ölürsem, oraya kadar gideyim, diyor.

Sandık da denizin yüzünde bir insan kafası kadar karaltıyor. Gitti... Kamber gerten seyreliyor. Ağlayarak iskele başına geliyor, kendini kaldırıp denize atamıyor. Ağlıyor, ferhat ediyor. "Hay vah! Millet şuradayken neye aklıma düşmemiş ki? Birine yalvarsaydım da delinin biri belki kolımdan tutardı da beni denize atardı." Ağladı, feryat etti. Biraz o yana bu yana dolandı, kendini atamadı. Aşkî coşa gelip ağlayarak iskele başına oturdu. Aldı bakalım Kamber kendi kendine ne söyledi?

Ararım ararım derya kenarın

Derdime bir derman ilaç bulunmaz

Delî gönülüm arz ediyor sılayı

Sılaya gitmeye kardeş bulunmaz.

İnsanın çektiği tağz-ı diledendir

Bülbülün çektiği gonca güldendir

Avrat el kızdır oğul beldendir

Herşey ele geçer kardeş bulunmaz

Eller yadlar ünümüzü duyanda

Kurular kuşlar kanımıza doyanda

Bığare KAMBER'i kabre koyanda

Üstüne nişangâh bir taş bulunmaz.

deyip kesti. Demize doğru baktı, ki, sandık hiç görünmüyor, kaybolmuş gitmiş. "Gitti," dedi. "Gitti. Daha ben buna yetişemem. Kendimi denize atayım." Zorlandı morlandı kendini denize atamadı. Can tatlı, kaldırıp atamıyor. Gördü ki, bir camuz büyüklüğünde bir kara taş. Dalga geliyor, taştan bu tarfa aşıyor, sonra çekilip geri gidiyor. "Dalga gidince, şu taşın üstüne yalayım da dalga giderken beni çeker götürür. Başka çare kalmadı." diye düşündü. Dalga geriye çekilince, geldi taşın üstüne yüzün kuyulu düştü, yattı. Can korkusuyla; "Dalga şimdî beni çekti çekecek." derken orada bayılmıştı Kamber. Ne kadar yatırğını bilmiyor. Gözüntü açtı ki, deniz geride sakın duruyor, gelip taş vurmuyor. Denizin yüzüne baktı. Ne sandık, ne karaltı, ne bir şey. Kardeş acısıyla deli olmuştu. Kamber; "Eyyvah felek! Ben aklıma oynatmışım, demek ki. Paşa kardeşimi suya atsa bile, kızımı atar mı hiç? Ben düş görmüşüm herhalde. Kardeşim Nigâr'ın köşkündedir. Seçildim gideyim de bir yüreğim ferahlasın." Koşa koşa köşke geldi ki, ne Nigâr Hanım var, ne cariye var, ne de kapıcı var. Hiç kimse ok. Ipsız köşk, melul mahzun duruyor. Bunun düş olmayıp da gerçek bir iş olduğunu anlayan Kamber, ağlayarak aldı bakalım orada Nigâr Hanım'ın köşkünne ne söyledi?

Dilerim ki köşkün belî bülâlsün

Her bir taşın bir diyara dökülsün

Hak'tan ateş düşsün külün savrulsun

N'ettin Nigâr köşkü bey kardeşimi.

Kapuum önünde kangallar bitsin

Bacanın başında baykuşlar ötsün

Umarım Mevlâ'dan temelin batsın

N'ettin Nigâr köşkü bey kardeşimi.

KAMBER de Mahmud'u nerede bulsun

Ben ağlarım düdem kan ile dolusun

Hak emrede altın üstüne gelsin

N'ettin Nigâr köşkü bey kardeşimi.

deyip kesti. O arada ağlayıp zarilenirken hikmet-i Perverdigâr, Nigâr Hanım'ın köşkünne bir ateş düşüdü. Nereden düşüp de kimin attığı belli olmayarak... Oyle bir alıştı ki, ta temelinden cayır cayır yanıyordu. Bunu gören iftalyecilerden

tulumbasını alan koştu. Etrafında sağa sola çevrilip su serpiyorlar. Kamber de geriye gelmiş, kolunu kafasının altına yaslık gibi çalmış, doya doya bu yangını seyrediyordu ağlayarak. İfaiyeciler su serperken Kamber'i buldular.

- Vay ocağın bata senin, dediler. Almış paralık herfiyer, koca paşanın kasına düştünüz. Biriniz kızını suya attırdı, yüreğiniz ferahlamadı, biriniz de geldiniz köşkünü yakınız öyle mi?

Kamber'i tutular, ellerini arkasından bağladılar. Sazını boynuna geçirip şirlikleye şirlikleye doğrudan paşanın huzuruna götürdüler. Paşa da kızı Nigâr Hanım denize atmıştı, verniği olduğu emri geri alamamıştı. Fakat, evlat ırsı içine düşmüş tahammül edemiyor, makamında oturamıyor. Kafasını o duvara dayıyor ağlıyor, şu duvara dayıyor ağlıyor; deli koyun gibi divanda o yana bu yana dönüyor. Kamber'i getirip karşısına diktiler. Bunu gören paşa, geriye döndü. Elinin tersi ile gözünün yaşlarını sildi, yumruklarını sakıp bağırdı.

- Be adamlar, ne düştünüz iki fukaranın kasına? Birini denize attırdınız, yüreğiniz soğumadı, bu kez de bunnu mu aldınız da geldiniz? Kabahati ne?

Dediler ki:

- Paşan, kızınızın köşkünü yakmış. Biz ifaiyeciyiz. Şu serpik ana, köşkün kararnasının mümkünü yoktur. Yakmış geriden seyrediyor. Mecburi olarak alıp sana getirdik.

- Ulan, ben kuş derdindeyim, siz kafes derdindediniz. Ben kızından geçtim de köşkünden mi geçmiyorum. Zaten gördükçe yüreğim kabarr, diye ben yakuracağım, pek de alâ elmiş çocuk yakuğuna. Burakın gitsin, dedi.

Kamber'in elini gözdüler, dışarı çıkardılar.

- Hadi oğlum, paşa seni azat etti, git, dediler.

Kamber, divanın etrafında dolanıyordu. "Hay ya rabbî! Şu herif öldürmüyor ki kurtarıyorum. Nereye gideyim? Ben Mahmud'suz nerede kalayım?" diye divanın etrafında ağlayarak dolanıyordu.. Gördü ki, paşa kafasını pencereye dayanmış ağlıyor. "İyi!" dedi. "Şuna bir aci söz söyleyeyim de belki gazaba gelir beni öldürse kurtarız." Pencereye doğru durup da aldı bakalım Kamber orada paşaya neler söyledi?

*Kahraman şehirdir bizim eliniz
Ördek uçtu ıssız kaldı gölünüz
Ayı gibi homurdanır diliniz
N'entin kanlı Esat bey kardasını*

*Mahmud'un kaşları karıuğu bir yay
Cemalin sorarsan gökteki bir ay
Yılan gibi sürüneseñ Esat Bey
N'entin kanlı Esat bey kardasını*

.....
.....
.....
.....*

Paşa geriye döndü:

- Yahut! Bu göcek kardeşimin acısıyla ne sözlediğini bilmiyor. Çınm sıkıntılı zaten. Şunu kollarımdan tutun, şehirden dışarı edin de kovun gitsin. Daha şehire gelmesin bu adam, bana zarar açacak, dedi.

Kamber'i dışarı çıkardılar.

- Ne düştün paşanın kasına ulan sen?

Kamber'i tutular çala çala, kakışlaya kakışlaya şehirden dışarı çıkarttılar.

- Bir daha geri gelersen, gebertiriz seni, deyip kovdular.

Kamber, şehirden umudunu kesiti. "Ulan, dalga belki kardeşimin sandığım bir kenara atar da!... Gideyim, kardeşimin sandığını tutayım. Burada ben neye uğraşıyorum." Deniz kırsına düşti. Ağlaya ağlaya onbeş yirmi gün gitti, Kamber. Gittiğinde raslıyor Kürt köyü, Arapköyü, Arnavut köyü... Kimse hisandan anlamıyor ki, bir derd beyan etsin. Deniz kırsında doluyor, hiç bir emare bulamıyor. Dolanırken dolanırken Kamber deli gibi olmuş, akını kaybetmiş, nereye gittiğini hiç bilmiyor.

Birgün cebel dağın başına çıktı. Denizi menizi bırakmış. Bir uçuşun kayanın başına çıktı. Gözünü açtı ki, bir dağın başında. Ne deniz var, ne ırmak, ne ufak bir su var. Bunu gören Kamber; "Eyyvah felek! Ben akımlı kaybettim, demek ki! Ortada kaldım, dağlarda kaldım; denizde kardeşimi arıyordum." dedi. Taşın üstüne oturup ağlayarak aldı bakalım Kamber orada ne söyledi?

*Çarh-ı felek senden şikâyetim var
Senin ile dıışman oldum ağlarım
Dünyaya geleli yüzüm gülmeli
Doğduğuma pişman oldum ağlarım.*

*Bizim eller seyahildir alandır
Kadir Mevlâ'm gök muvattılar verendir
Gonlimin ayrınası pusur dumandır
Yazı gelmez kuş ben oldum ağlarım*

* Hikâyeyi anlatan Âşık Ahmet bu dörtlüğe hatırlayamadı.

*KAMBER'im dardini vafeder dilden
Gönül kardaş ister ne gelir elden
Garip bülbül gibi ayrıldım gülden
Kanadı yok kuş ben oldum ağlarım.*

Kamber ağlayarak beyini söyleyen arkadaşını;

- Kamber, neye ağlıyorsun, diye bir ses geldi.

Geriyeye döndü ki bir beyaz sakallı ihtiyar.

- Amca, kurban olayım, aklımı kaybettim, akıl arıyorum. Sen bir akıllı zat-ı muhtereme benziyorsun, bana bir akıl öğret.

- Nasıl akıl istiyorsun oğlum?

- Kardeşimi Mısır'da sandığa koyup denize atılar. Denizin kenarında kardeşimi arıyordum ki, belki dalgalar bir tarafa vurursa, sandığı çıkarırım, diye. Deniz nerede kalmış, ben nereye gelmişim, bilmiyorum, amca.

- Kolay oğlum, dedi. O akıllı öğreteyim sana, gel bakayım.

Kamber'in kolundan tuttu. O yana bu yana dolandıra dolandıra denizin kıyısına getirdi.

- İşte deniz oğlum, dedi. Burarlarda dolan, bir yere gitme. Çilen sona ermedi, deyip ortadan kayboldu.

İhtiyar kaybolduktan sonra Kamber, onbeş gün daha dolaştı. Gittiği yine Arap köyü, Kürt köyü, Arnavut köyü. Kimse lisanından anlamıyor. Bir gün bir Kürt köyüne misafir oldu. Bir ay olmuştu kardeşi denize atılalı. Köye misafir oldu, dardini söyledi, kimse anlamadı. İşaret ettiler; "Üç gün daha gidersen, bir Türk köyü var. Ancak senin lisanını onlar anlar, orada anlat." diye. Kamber, o gün orada kaldı, ertesi gün kalktı. Üç gün daha gittiğinde, onların tarif ettiği köye vardı. Orada dardini beyan etti. Bunlar dediler ki:

- Oğlum! Mısır'dan düşen bir nesne, -sandık olsun, ağaç parçası kâğıt bölüğü olsun- bizim bu tarafa gelmez. Sen bu tarafı boşuna arıyorsun.

- Nereye gider ya amca?

- Denizin öbür geçesinde Mansurlu diye bir şehir vardır, oraya gider oğlum. Orası Mısır'a biraz engebe mi gelir, yele mi hesaplı gelir, neyse muhtakkak oraya gider Mısır'dan düşen, dediler:

- Ben oraya nereden gideceğim amca?

- Nereden gideceksin oğlum, deniz tükeninceye kadar dolanacaksın.

- Deniz tükenir mi?

- Ne yapalım?

Bunlar o haldeyken, birisi ayağa kalktı. Dedi ki:

- Oğlum! Deniz tükenmeye düşünmez de, burada on gün durursun. Bana da onbeş lira verirsin. Ben on gün sonra yelkenli kayığımla o tarafa gideceğim. Seni beraber götürürüm.

Dedi ki:

- Kardeş! On gün durayım durmasana da benim onbeş lira değil ya on beş kuruşum yok. Beni de babanın hayrına götür.

Dedi ki kayıkcı:

- Arkadaş! Kayık bana babamdan kalsaydı, babama hayır ederdim. Fakat gemiyi kendim aldım, borçluyum. Babama hayır edemeyeceğim. On beş lira verirsen bekle, yok vermeyeceksen, nereden dolanıyorsan dolan, dedi.

Kamber çok yalvardı, ağladıysa da ıesir etmedi. Orada oturamıy, yeni köyümler dediler ki:

- Yahu, bu herif babasına hayır etmiyor. Bizim hayrımız Hacc'a mı gitmiş? Bir fakir, bir garip burada kalmış. Yirmi beş kuruş, elli kuruş bir lira derken Kamber'e on beş lirayı topladılar. Kamber'e:

- Al oğlum, dediler. Kamber de aldı. Kayıkcıya;

- Al baba, dedi. İşte paran.

Kayıkcı aldı, cebine koydu. Kamber, ağlayıp zarılenerek on gün de orada kaldı. Tam kırk gün oldu. Zaten insan ölecekse kırk günde ölür, çile sona erecekse kırk günde erer. Vakti geldi. Adam yükünü yükledi, yelkenlerimi şişirdi. O zaman motorlu vasıta yok. Kamber de kayığın bir köşesine oturdu. Denize açıldılar...

Sabahleyin denize açıldı, gece yarısına kadar gitti. Gece yarısı olunca, Cenab-ı Hak bir lodos yerli verdi. Deniz çoştı. O yana bu yana kayığı sallayıp dolandırdı; getirdi denizin ortalık yerinde bir kayaya, öyle bir çarpı ki, paramparça etti, suya döktü. Kamber, kayıktan ayrılan büyük bir tahtanın üstünde, tek başına saza ile kaldı. Karanlık gece, puslu deniz... Hiç kimse yok. Tahtanın üstünde o yana bu yana dolanıp yatıyordu. Aşkta çoşa geldi, ağlayarak aldı bakalım Kamber orada ne söyledi.

*Haydi tarih haydi canan eline
Benim ahvalimden hal beyan eyle
Deryada kalmışım halim müşkildir
Dardakin kurtaran Hızır'a söyle*

.....
.....
.....
.....*

* Hikâyeyi anlatan Âşık Ahmet bu dördüğü hatırlamamı.

*KAMBER'im uğradı hicrana zâra
Kahımsın deryada de gel imdadla
Hızır gelip yetişmezse bu dâda
Yoktan var eyleyen huzura söyle*

Kamber, ağlayarak beyinini söylüyordu. Tahtanın ucu karanlıkta gelip "ük" diye bir yere değdi. Kamber o zaman beyinini kesip gözlerini açtı. "Acaba denizin içinde bir kayığa mı değdi, yoksa adaya mı değdi, yoksa kenara mı değdi?" Bir umut... dedi. Kamber. "Bekleyim de bir daha değse, kendimi arayım. Ya denize düşer ölürüm, ya bir kenara çıkarım. Başka çare kalmadı." dedi. Ayaklarını tahlaya sağlanca bektitti. Saz elinde bekliyor. Karanlıkta kulüğünü tikiruya verdi. Biraz sonra tahta gelip "ük" diye değdi. O zaman Kamber, kaldırdı kendini altı. Yarı beline kadar suya düşti, fakat eli yığınlara yetişti. Çabalaya çabalaya vurup Baktı ki burası ada veya kapa değil. Karaya çıkmıştı. Sazın omuzuna vurup ağlayarak denizin civarına aşağı gitti. Nereye gittiğini bilmiyordu. Biraz gittikten sonra şataktı. Ortalık ışıklayınca gördü ki, ta ileride puslu bir sehir var. İşte orası Mansurlu sehiriydi. Orası Mansurlu Bey'i vardı. Bey denizin kenarına hasbahaçe yapılmıştı. Etrafını yüksek duvarla su içine almıştı. Bahçeye gül dikmiş, denizden su çıkartıyordu, ark kalmış da...

Mansurlu Bey hergün sabahleyin o bahçeye çıkardı. Orada biraz gül koklardı, divanın açılma saatine kadar. Divanın açılma saatinde makamına giderdi. O gün yine Mansurlu Beyi, hasbahaçe çıktı. O yana bu yana gezip gül kokluyordu. Arkan başına geldi ki, su kesilmiş. "Deniz azalmaz, acaba bu su neden kesilmiş?" dedi. Denizin kenarına geldi ki, dalga getirilmiş büyük bir sandığı arka sokmuş, iyice kapalmış. Bey şöyle bir tuttu, hiç kurnasınuyordu. Sandık bilyük, içinde iki tane adam var, ağırılık şiketi fazla idi. "Tan dünyalıyı bulduk." Hangi şirket mali acaba, buraya düşmüş?" Hemen koşarak içeriye vardı. İki tane kölesi vardı, sır saklayacak. Kölelere;

- Gelin hele, dedi. Bir ip alın da gelin. Dünyalıyı bulduk.

Köleler geldiler. Sandığın beline ip attılar. Üçü beraber tuttu. Çabalıyorlar, sandığı arktan çıkartmaya. Kamber de bahçenin kenarına gelmiş, surun dibinde gidiyordu. "Bu sur buraya neye çekilmiş acaba? Burası nere?" diye, şöyle bir hesaplı yerden surlara tırmandı. Uzandı. Kardeşinin sandığını üç kişi ip takmış, çeki çeki arktan dışarı çıkarttığını gördü. Duvara tırmana, düşse çabalaya derken duvardan aşağı. Bunlar sandığı bağdan çıkartılar. Dediler ki;

- İçinde ne mal var acaba? Bu hangi şirketten düşti acaba?

Bakıyorlardı. Kamber, arkdan gelip sandığın üstüne düşüp iki eliyle sağlanca kucakladı.

- Vay! Benim bunu göreceğ gözüm var mıymış?

Mansurlu Bey, baktı ki, bir fakir. Sandık ona ait bir mal değdi.

- Ulan bu gözcük nereden çıktı? Malı elimizden alacak. Kesim kafamın sesi çıkmaz. Şunun kafasını kesip denize atın, dedi.

Kölelerin ikisi bir, tutular Kamber'i şiriklediler denize. Denizin kıyısına götürdüler, yellendirdiler ki denize atalar. Kamber, geriye atılınca kölelerin elinden çıktı, gelip yine sandığa sağlanca sarıldı. Ağlayıp ferat ederek;

- Sandık benim, dedi.

Mansurlu Bey, kölelerine şiddetli emir verdi.

- Bunu denize atın kayıp edin.

Kamber, ellerini vermiyordu. Mansurlu Bey de elindeki bastonla Kamber'in eline vuruyordu ki, açılıns diye. Kamber baktı ki üç adam gücü yelmececek, kendini denize atacaktı. Dedi ki;

- Beyim, bu sandık benim.

- Ulan senin gibi abdalda böyle sandık olur mu, dedi bey.

Anladı ki, sandıktan mal umuyor. Dedi ki;

- Beyim, sandıkta mal yoktur. Ben abdalım ama, sandığın içindekiler de benim gibi. Bu sandığın içinde bir kızla bir oğlan var. Dünyalık malı yoktur. Boşuna beni denize atıp da öldürme.

- Kızla oğlan mı dedi. Mansur Bey.

- Evet. Bunun içinden bir kızla bir oğlan çıkarsa benim, başka ne çıkarsa, sandık sandık sana.

- Öyle mi?

- Öyle.

- Bırakın bakayım, dedi kölelerine.

Kamber'i bırakılar. Kölelerine dedi ki;

- Oğlum! Gidin, keskin bir kılıçla, bir kazana getirin bakayım.

Köleleri gittiler, keskin bir kılıçla, bir kazana getirdiler. Sandığın kapak hizasından muşambayı kestirdi. Kazmayı taktırdı, kılıdını kurdurdu. Geriye açıldar ki, hakikaten sandığın içinde bir kızla oğlan. Birbirlerine iyice sarılmışlar, can diye bir şey yok. Yalnız boğazlarında can damarı auyordu. bunu gören Kamber, ağlayarak kendini sandığın içine attı. Niğâr'la Mahmud, birbirlerine sarılı, zaten birseyden haberleri yok. İkisini bir sarılıp kafasını ikisinin yüzlerine koyup ağlayarak aldı bakalım Kamber orada son olarak ne söylemişti?

Ey ağalar Mansurlu'nun bağında

İki gül sarılmış biri birine

İkisinin henüz gelmiş baharı

Ummanın Mevî'dan bunlar dırtili

Gamı def olmadı, Kamber aldı bir daha.

*Şu karşıdan gelen bakan o kimdir
Gelsin merhem etsin belki hekimdir
Mir(i)za Mahmud'tur Nigâr Hanım'dır
Umarmı Mevlâ'dan bunlar dırile*

Kamber,

Şu karşıdan gelen bakan o kimdir

deyince Mansur'u Bey, yana baktı. Denizin yüzüne doğru bir kıratlı öyle bir geliyordu ki, köpükler başından aşırıyordu. Kamber sandığına yüzüncüyüydü... Adı bir daha;

*Mahmud'un kosusu anbere benzer
Nigâr'ın yanağı çembere benzer
Ağlayan divane KAMBER'e benzer
Umarmı Mevlâ'dan bunlar dırile*

Kamber beyitini kesmemişti ki, denizin yüzüne doğru gelen kıratlı geldi.

- Kamber, neye ağlıyorsun?

Doğruldu ki, bir de ne görsün; babasına elmasını verip kendini götürüp de pir-i fanî arkadaşına geyik çobanı olarak veren derviş karşısında duruyor. Kamber, sandıktan çıktı. Derviş atından aşağı indi. Kamber'in yüzünün gözünün tozunu toptrağını şal çübbesinin peşiyle silidi.

- Ağlama oğlum, ağlama. Çilen sona erdi.

Mansurlu Bey'e dedi ki:

- Beyim kölelerine sen bir de Kamber, şu denizin kıyısına gidim. Temiz bir taharet yapın. İyice bir abdest alın da gelin.

Bunlar gittiler, denizin kıyısında iyice taharetlendiler. Güzelce bir abdest aldılar, geldiler.

- Arkama uyun, Allah rızası için, dedi.

İhtiyar önterine imam oldu. Bunlar arkasında cemaat olup, Allah rızası için iki rekât namaz kıldılar. İhtiyar dua etti. Bunlar "Amin" dediler. Mahmud'la Nigâr da sandığın içinden doğrulup yan yana oturdular. İhtiyar geldi.

- Oğlum Mahmud, ver bakayım elini.

Elinden tuttu sandıktan çıkarttı.

- Kızım Nigâr, gel sen öde çık, çileniz sona erdi.

Sandıktan çıktılar. İhtiyar atının üstüne bindi. mansurlu Beyine dedi ki:

- Beyim kölelerine emre de çocukları arkama önüne yüklesinler.

Köleleri Kamber'le Mahmud'u bir de Nigâr'i ihtiyarın arkasına önüne yükledi.

- Oğlum gözlerinizi yumun da belimden sağlamca kucaklayın, dedi.

Gözlerini bağlayıp belinden kucakladılar. Bir iki dakika sonra;

- Açın bakayım gözünüzü, dedi.

Gözlerini açtılar ki, babasının pirden elmasını aldığı Gençkahraman şehrinin civarındaki Cellatınarı'nın başına gelmişler.

- Oğlum Mahmud!

- Buyur amca.

- Burasını tanyor musun, iyice bak bakayım.

- Tanyorum, dedi.

- Neresi bura?

- Bura, bizim ruhumuza sebep olan ihtiyarın elma verdiği Cellatınarı'nın başı, dedi.

- Tamam oğlum, dedi. Al Nigâr'ımı da in aşağı.

Nigâr'ı aşağı indirdi. Dedi ki derviş;

- Oğlum! Cenab-ı Allah ihtiyar annene bir gaflet verdi. Hâlâ sana azık edeceği unu eliyor. Al Nigâr'ım git. Zaten sağlığında baban Kamber'i bana vermişti. Kamber'de hiç birinizin hakkı yok. Kamber benim. Kocakarıyı atalım, deyip ihtiyar Kamber'i alınca ortadan kayboldu.

Mahmut, Nigâr Hanım'i alınca ortadan kayboldu.

Mahmut, Nigâr Hanım'ı aldı. Kocakarıyı zaten kaz damına bırakmıştı. Bir tabak un eliyordu ki, buna ayrılık ekmeği yapşın. Mahmut kapıdan geldi ki, annesi şapır şapır un eliyor.

- Ana!

- Dur oğlum, dedi. Azıcık kaldı. Şu kâdarcığı da eyleyim de bir ayrılık ekmeği yapayım. Beraber yemek yiyelim. Sen git, Allah'ım beni düşünsün.

- Anne! Allah'ın seni de düşündü, beni de düşündü. Zahmet etme, artık gitmiyorum.

- Neye gitmiyorsun?

Kocakarı doğruldu ki, oğlan öyle bir kız getirmiş ki, altın, inci, gümüş mücevher, parıl parıl parlıyor. Kocakarı ayağa kalktı. Yedi senedir un elemiş. Ona sarıldı, öbürüne sarıldı. İkisini de değirmenden çıkılmış gibi bembeyaz etti. Nigâr Hanım'ın altından incisinden bozdurdular, orada güzel manzaralı bir köşk yapturdular. Orada yedi gün yedi gece muhterem bir toy düğün ettiler. Bunları mübarek cuma akşamı gecesi zıfafa koydular. Onlar yedi, içti, orada kaldı, ben buraya geldim.

Gökten üç tane elma düştü... Biri bana, biri söyleyene, biri de Âşık Ahmed'e.

AZARBAJCAN VARYANTI

GUL MAHMUD

Ezel dövlerde İsfahan şehrinde bir Hoca Mehemed var idi. Bir oğlu var idi, adı Mahmud. Onun da bir gardaşı var idi, adı Gember. Onlar birbirlerinden ayrılmaz idiler, gözle görünmeyen teher.

Misir şehrinde bir Cefer Paşa var idi. Onun birızı var idi, adı Nigar Hanım. Onu Mahmud'a buta vermişdiler. Cezadan hemin vagenin içinde İken Mahmud'a çalmağ, demek, sairlik vermişdi. Bir pırleri var idi-Eynel Yagut. Birgün Mahmud gardaşı Gember'i götürdü getirdiler o pıre. Gece orada yatanda Eynel Yagut Mahmud'a bir gab şerab verdi, içdi. Bir az gabın içinde galdı, verdi Gember'e. O da içdi. İkisi de sair oldular. Mahmud durdu, Gember'e dedi ki, bele vagre gördüm. Gember dedi men de gördüm. Amma gabın dibindeki şerabı men içdim.

Dedi:

- Bele ise gulag as, gardaş, görün Nigar usdünde bir neçe bend ohuya bilerem mi?

Götürdü Mahmud:

Yarışdım üstünde geldi erenler

Gardaş, men Misir'e gimnel oldum.

Metlebim bilisimler doğru deyenler,

Gardaş, men Misir'e gimnel oldum.

Detler; elinde badanı doldu

Gimneli olursam herçiyin boldur.

Çoh uzag deyil beş aylıg yoldur

Gardaş men Misir'e gimnel oldum.

Çıhdım derelerden gezdim düzünü,

Sineme basıbdır hicran gözünü.

Sağlığınan görək Nigar üzünü,

Gardaş, men Misir'e gimnel oldum.

Bu sözləri söyler beğara Mahmud,

Yareb hardan olur bize bir umud.

Ya Nigar'ı yetir, ya da bir tabu,

Gardaş, men Misir'e gimnel oldum.

Ağaları Mahmud söze kitabın kesdi. Sabañ açıldı. Onlar durup geldiler. Evvel Mahmud bezardan bir yahşi saz aldı. Geldi anasının yanına.

Dedi:

- Ana, bir saz getirmişem. Birce gör çalabilirim mi?

Dedi:

- Çall

Mahmud çaldı.

Dedi:

- Yahşi çalrsan.

Dedi:

Ohusan da südüni mene helal edersen mi?Dedi:

- O çalmağına göre ohusan sene helaldir.

Dedi:

Südüni helal etsen, men Misir'e gedere.

Aldı Mahmud:

Sene gurban olun ana,

Var emeyin halal eyle.

Südüni emidin gana gana,

Var emeyin halal eyle.

Aldı anası:

Sene gurban Gul Mahmud'un

Var emeyin halal olsun.

Bir içidsen, menim merdim,

Var emeyin halal olsun.

Aldı Mahmud:

Geceler yatmam bıldarım,

Gara bağrımı diderem.

Ana, Misir'e gedere,

Var emeyin halal eyle.

Aldı anası:

Goca atan ağlar özü,

Ahdar ganlı yaş gözü.

Oğul, gel unluına bizi,

Var emeyin halal olsun.

Aldı Mahmud:

Gulagına deydi seda,

Pir elinden içtin bade.

Heyir-daa ver Mahmud'a,

Var emeyin halal eyle.

Aldı anası :

*Oğul senin dilin şeker,
Derdi-gemin belim bükür,
Selbi Hanım gan-yaş töker,
Var emeğim hatal olsun.*

Ağalar! Mahmud durdu atasının pulundan bir geder götürdü. Gember de özü ile düşdüler yola. Misir'e gitmekde oldular. Getdiler, Misir'e yahın bir yer, çoh gorhulu yer idi. Özleri hem uşaglar, yorulmuşdular. Yatdılar. Mahmud çoh göyçek oğlan idi. Yatmış yerde heramiler geldiler, bunları düttdular. Ne ki pulları vardı, aldılar. Anıma Mahmud'u gözelliğine göre öldürmediler. İkisini de bağlıyıp saldılar bir büyük daşın altına. Özleri getdiler.

Onun sabahısı bir sövdekar gelirdi. O gördü ki, uşagları bağlıyıp bir daşın altına salıblar. Gollarını açdurup soruşur ki, harahısız? Mahmud deyir, sözünen deyerem. Aldı Mahmud bir neçe sözle sövdekarı ganderısın göreke:

*Ay sövdekar, aşkar deyim sözlümü,
Arhadaş et meni, Misr'e gedirem.
Seni görcek penah buldum özlüm,
Arhadaş et meni Misr'e gidirem.*

*Budur indî sözlerimin ezeli,
Sizin yerler bizim yerden mezeli,
Gara sağı o Misirli gözeli,
Arhadaş et meni, Misr'e gedirem.*

*Senin üst düyünlüyem dağlıyam,
Ah çekiben illeretek ağlıyam,
İsfahani'la Hoca Memmed oğlıyam,
Arhadaş et meni, Misr'e giderem.*

*Al yanagsan, çekilibdir gelem gaş
Ahudın gözümnen tökdün ganlı yaş.
Gül Mahmud'am meni eyle arhadaş,
Arhadaş et meni, Misr'e giderem.*

Ağalar! Sövdekar bunları özü ile Misir şehrine getirdi. Mahmud Gember'i götürdü getirdi bazara, gördü ki bir büyük aşig almış şagirdiyinen oturub meydanda özge aşiglarla deyişir. Mahmud onların içine girdi, salam verdi. Salamını almadılar. Gördü ki, mehmem goymadılar. Bir de salam verdi. Heç kes dinmedi. Gayıtda öz özüne: "Zalım uşagi meni heç adam yerine saymır."

Böyük usda dedi:

- Oğlan sen neçisen?

Dedi:

- Meni beyenmirsen. Sazımı götür, seninle işim var.

Ağalar! Sazlarını köklediler, Mahmud'nan deyişdiler.

Mahmut büyük usdamm sazını aldı. Şagirdlerin sazını da aldı. Gerib olan aşigları da mürehhes etdi. Onların sazını şeleledi Gember'e, getdiler bir hücre düttdular. Bazardan yağ-yumurta aldılar, sazlarını sindürdüler, od galayıp gayganag bişirtiler, yediler.

Sen deme o ustadan ki, sazi almışdı, o hemen öz butası Niğâr'ın atası Cefer Paşa'nın ustası idi.

Usta gedir şagirdlerine öyredir ki, gedin siz paşaya erz eleyin, deyin ki, İsfahan'nan bir aşig geldi, ustamız orada olmayıb, tutub bizim sazımızı elimizden aldı. Aparıb filan hücreye, indî vermir.

Onlar getdiler paşaya bele erz eylediler.

Paşa aşiglara buyurdu, dedi:

- Gedin o gerib aşığı harda olsa tapıb getirin.

Ağalar! Getdiler Mahmud'u Gember'inen hücrede tapdılar.

Dediler:

- Aşig gel, paşa seni çağırır.

Dedi:

- Gelek.

Getdiler paşanın yanına. Paşa bahıb gördük ki bir göyçek oğlan geldi yanına.

Dedi:

- Budur benim ustamm şagirdlerinin sazını alan?

- Belli, -dediler- paşa sağ olsun.

Mahmud dedi:

- Beli paşa sağ olsun. Tek şagirdlerin sazını almamışam, usdamm da sazını almışam.

Dedi:

- Harada?

Dedi:

- Bazın içinde, cemaatin yanında.

Dedi:

- Doğrudur?

Dedi:

- Beli.

- Zalım uşagi, bes ne üçün mene şikayet edirsiniz ki, ustamuz orada olmayanda sazımızı aldı?

Dediler:

- Uşamuz bizi öyretti ki, bele deyin.

- Ne, yahşı, ustamızı çağırın.

Ustamı çağırıldılar, geldi.

Dedi:

- Usta, senin sazın hanı?

Dedi:

- Bu gelen aşığı aldı.

- Ade, bes ne üçün şakirdleri öyretmişem ki, paşaya bele şikayet edin?

- Paşa sağ olsun, utandım.

- Bele ise aparın bunu dustağ eyleyin.

Aparıldılar ustasını saldılar dustağhanaya. Paşa şakirdlerden yedisini seçdi, tapşırđ, Mahmud'a dedi:

- Bundan bele aşığım sen olursan. Gocığının di get, bunların sazlarını getir ver özlerine. Bunları apar yanında sahla, hep ustalığın öyret.

Dedi:

- Paşa sağ olsun. Onların sazlarını hanı ki, getirem.

Dedi:

- Hanı.

Dedi:

Yandırmışam.

Dedi:

Niye?

Dedi:

- Gerib adamı g. Özünüzü de heremi eline düşüib talanmışdır. Puluzı yoh idi kömür alag. Ac idik. Bir neçe yunurta aldıg yağınan. Odumuz yoh idi. Sazları sındırdı g. gayfanar bışırdık, yedik.

- Oh! Gocığ usta. Ala sene 50 tümen pul, her gün benim şehrime gezib-dolansın. İndi getir yoldaşlarını bir neçe bend söyleyin, bahım nece ustasan.

Mahmud sazını aldı sinesine, Gember'nen deyişmeye başladı, paşa gulag assın görək.

Ağalar Sözləri tamam oldu, Cefer Paşanın gözüne çoh hoş göründüler.

... O evvelki ustanın yeddi şagirtdini tapşırđ Mahmud'a, dedi Mahmud, apar sahla, yahşı öyret. Bundan sonra sen oldun benim böyük usdam. Hemişe benim yanında galacagsın.

Ağalar! Paşa o geder Mahmud'u isteyirdi ki, öz tikisini ondan estirgenirdi. Amma şagirtdlerin köhne ustası gizlice onları öyretmişdi ki, paşa gezeblenb sizi elimnen alıb Mahmud'a verse de, benim çöreyimi unumayın, gıssasını ondan alın. Ele bir behane tapıb onun üstüne goyin ki, benim gıssasını ondan çılsın. Onların da yedisini sözü bir eleddiler. Doğrudur, Mahmud'un yanında şagirtdlik edirdiler, amma tirekleri doldu idi. Gece gündüz bahane ahtarıldılar ki, Mahmud'un boyruna taşır goysunlar. Onlar düşmen idiler. Mahmud korazelin idi, çoh şeyi bilirdi. Amma Mahmud'un gardaşı Gember her şeyi duyurdu. Amma demir, işin tehrine bahırdı.

Ağalar! Günlerin bir gününde Cefer Paşa gerara geldi ki, üç günlüye seyre çılsın. Mahmud gördü ki, o geise gerek özünü de apara, mümkün yohdur. Fikir eleddi, gördü çaresi budur ki, yalandan özünü heselkiye vurub yatsın. Paşa onu aparmasın. Belke bu üç günün erzinde Niğâr'ın izini göre. Yalandan azarlandı. Mahmud bertk yadı. Paşam adan yolladı ki, Mahmud gele. Adam geldi gördü ki, Mahmud bertk yadır.

- Usta, -dedi- ne edirsən, dur gedek, paşa seni işiyir.

Dedi:

- Başına dönüm, ölürem. Get paşaya de, benim üçün hekim yollasın.

Geldi, haber apardı.

Paşa buyurdu, tek hekim Sahib'i getirin. Getirdiler.

Dedi:

- Get benim Mahmud'unu sagart. Üç güne kimi men gelecek. Sagarmış olmasan seni öldürem.

Paşa Mahmud'un yeddi şagirtdini de özü ile götürdü, getdiler seyre. Hekim geldi Mahmud'un yanına, elini tutdu, gördü yoh, burada azar yohdu. Bu yalan yerden yadır.

Dedi:

- Mahmud, yalan deme, sende azar yohdu.

Dedi:

- Yalan sen deyrisen. Bu gece men ölmesem yahşıdı.

Hekim galdı mehettel. Çol fikir eleddi, dedi buna deya versem azarı yohdur, belki dönerdi azara, devam eleddi bilmedi. Onda paşa meni asdurar. Çaresi kesildi, başladı Mahmud'a yalvarmağa.

Dedi:

- Mahmud, paşa mene buyurdu ki, seni sağaldam. Sağalmasam, meni öldürecek. İndi ne çare gılım, gardaş. Bahram benim azarın yohdu. Sen de deyrisen ki, ölürem. Gardaş, bele olmaz. Allah'a bah, meni ecedlen gurtar.

Dedi:

- Hekim, mene ne vereceksen ki, seni gurtaram.

Dedi:

- Ne istesen vererem.

Dedi:

- Özüñ bil, ölmek istenirsense neyin varsa ver, gurtar.

Hekimin çaresi kesildi. Hekim getdi neğd pulu var idi, getirdi verdi Mahmud'a.

Mahmud dedi, get arhayñ ol. Paşa özü gelende men gederem yanına, deyerem hekimni meni sağallıdı.

Hekim arhayñ çıhıp getirdi. Mahmud ne arhayñ oldu ki, heç kes yohdur.

İndi gelin haberi Nigar Hanım'dan verék. Nigar Hanım duymuşdu ki, Mahmud gescinen yatur. Gember yanına gelende ondan soruşdu:

- Gember azarñ necidir?

Dedi:

Hanım, niye soruşsan, sene me'lumdur.

Dedi:

- Get, gizli Mahmud'u götür gel, heç kim bulmasın.

Gember sine sine getdi. Mahmud'un yanına gelip dedi:

- Mahmud gardaş, dur, gözün aydın, hanım seni isteyir.

Durdı.

Ağalar! Mahmud şad ola ola sazın götürdü, geldi Nigar Hanım'ın yanına.

- Selameleykim.

- Eleykimessalam.

Ağalar! Birbirleri ile temennesdiler, oturdular. Hanım garabaşlarına buyurdu ki, mürehhes olun. Hamısı getirdi, birisi gizlendi otagda.

Bunlar gapını örülüb girdiler içeri. Gözün aydın olsun, öpüşün biri bir püste. Üç gün üç gece bir yerde kef çekdiler. amma bir alışan Nigar Hanım gördü ki, garabaşlardan biri olahdadır.

- Köpeynızı, burada ne gezirsen?

Dedi:

- Hanım, oğlana men de müşkilem.

... Hanım gayıdı geri. Garabaş girdi gapının dálna. Hanım ele bildi ki, o gedip. Nigar öz sandığını açdı, içinden bir mehreba çıhartdı, getirdi goydu Mahmud'un goynuna. Garabaş bunu gördü. Sen de Misir'in yeddi hiden beri ne ki

heracı galib, onun nişanesi hemin desmalın üstündedir. Nigar da bu mehrebani Mahmud'a verdi, Mahmud da Allah ağığım aldı, götürüb cibine goymadı, galdı goynunda. Arhalıgının da goltuğunun altı açığı idi. Bir az ki, içeri iteledi mehreba goltuğunun altından göründü. Hanım durdu ki, gapının berkiide, gördü garabaş ordadır. Yüyürdü ağaca ki, getirib döysün. Gız çıhdı Mahmud'a doğru. Mahmud'un tüzüntü dönderdi o yana. Gız elimi uzatdı Mahmud'un goltuğunun altından mehrebani çekti asılı goydu. Ne hanım gördü, ne Mahmud bildi.

Hanuma heber geldi ki, atan gelir.

Mahmud dedi:

- Atan gelse, o saat meni istiyecek. Men gedim.

Getdi. Nigar Mahmud'a ohumağınan bir neçe söz dedi ki, getmesin. Çünkü butalıg eşğı goymurdu ki, yan elden goya. Aldı hanım görek ağlaya ağlaya ne dedi:

Sen hoy geldim bize, sefa getirdin,

Gel getme sevdiyim, aman günüdü.

Bu sınan gönüme gubar getirdin,

Gel getme sevdiyim, aman günüdü.

Aldı Mahmud:

Başına döndüyüm, gurban olduğum,

Ağlama Nigar'ım, yine gelerem.

Sen ağlar-san, men gem günü neylerem,

Ağlama Nigar'ım, yine gelerem.

Aldı gız:

Dost bahçası dop doluca nes' olur,

Gizil gülin etrafında hes olur.

Sen getirsen menim isim pis olur,

Gel getme Mahmud'um, aman günüdü.

Aldı Mahmud:

Çirne bileklerin, ganlı olmasın,

Seni seven igit hergiz solmasın.

İki sevgi giyamete galmasın,

Ağlama Nigar'ım yine gelerem.

Aldı gız:

Dost bahçası dop doluca gül olur,

Ağlamagdan çeşnim yaşı sel olur.

Nigar deyir; birce günüm il olur,

Gel getme sevdiyim, aman günüdü.

Aldı Mahmud:

Men seni sevmişem mesdi mestanı

Sen meni eyledin diller destanı.

Beçara Mahmud'un bağı, bostanı

Ağlama Nigar'ım yine gelerem.

Ağaları Söz kitabını kesdiler. Paşa o saat Mahmud'u soruşdu. Mahmud işi bildi.

Gemher gelib telesik dedi:

- Gardaş, özünü tez yetir ki, paşa gelip seni isteyir.

Mahmud telesik yüyürdü, daha hücreye gelebilmedi. Düzeldi paşaya doğru. Gemher daldan bahıp gördü Niğar verdiyi mehreba goluğunun altından sallanır aşağı. Dalını çevirse görünecektir. Daha yanına gede bilmedi. Özünü saldı bir damın üstüne. Yahudî gardaşına ki, gardaşı ohuyanda özü de ohusun, sözünen başa salsın, belke mehrebamı gizlede. Ezel aldı paşanın gabağında.

Aldı Mahmud:

*Mehlede bir güzel sevdim,
Başında ahvısı var.
Ged eder canım ahmağa
Heç bilmem ne belası var.*

Bele deyende paşa buyurdu ki, Gemher, sen de del Gemher istedi ki, gardaşına mehrebamı gömmesini gandırısın.

Aldı Gemher:

*Gağinen goh uzatma,
Açıldın Mahmud, açıldın.
Gülden dört yanın bezelme,
Açıldın Mahmud, açıldın.*

Mahmud ele bilir ki, Gemher deyir paşa gabağında algalmasın, yehni gormhasın. Amma,yoh, o mehreba üçün deyirdi. O gannır, coşur.

Aldı Mahmud:

*Coşdu deli gönlüm, coşdu,
Coş verdi hedhinden aşdı.
Gözüm bir gözele dılgıtı,
Yeddi hasar galası var.*

Gemher'in üreyi gan oldu. O yene de gannadı.

Aldı Gemher:

Eynel Yağut deyerler.

*Srin camına gıyarlar,
Me'sum tek diri soyarlar,
Açıldın Mahmud, açıldın.
Yene mat galdı.*

Aldı Mahmud:

*Yarım pencereden bahır,
Ciyerim odlara yahır,
Al geynib, yaşıl tahır,
Mehmerden nimenesi var.*

Aldı Gemher:

*Gardaş, sözlertini hatla,
Dilgimen ciğertini ohla,
Yan gizlet goyununda sahla,
Açıldın Mahmud, açıldın.*

Olmadı, Mahmud yene başa düşmedi. Çıhan gan bedende durmaz. Kişinin ecci gelmişdi...

Aldı Mahmud:

*Mahmud am, sel tek aharam,
Al buhağa gül taharam,
Adın vermektan gorharam,
Onun bir bey babası var.*

Gemher bahıp gördü ki, gandıra bilmir. Yarası kesildi. Yene aldı.

Aldı Gemher:

*Gemher'i eledin cannan,
Didemi doludurdu gannan,
Ayrıdlar seni menen,
Açıldın gardaş, açıldın.*

Ağalar Sözlertini gurtardılar. Mahmud üzünü çevirdi getmeye, daldan mehrebamı ucu götürdü. Yeddi sağird de bunu gördü, o saat da paşaya dediler. Paşa buyurdu, gedip Mahmud'u tutdular. Mahmud'u getirdiler paşanın yanına.

Dedi:

- Mahmud, be bayag azarlamışdın ki, galıb kef çekecen. Mehrebamı götürüb evimi yihacan. Öz özüne kebin kesmişen. Men de keserem, seni gızannan yahşı sağaldaram. Çağrın demirçi gelsin, dilger gelsin.

Geldiler:

- Gedin gızamı da getirin.

İkisini de goydu bir gultuya, üç yüz altmış alrı misnar üstünden perçim eyledi, saldırdı derfaya ki, gedin indü dövrän çekin, kef eyleyin Gemher'i de yanına getirüb dedi:

- Gemher, gel gardaşımın acığına sene hırda gızamı verim, menim evimde gal.

Gember dedi:

- Pşa sağ olsun, goy birce gedim gardaşımın meyitini tapım, öz elimle aparım bastırım, yene gelim senin yanına. Buyruğunu yerine getirim.

Dedi:

- Get.

Gember durdu ağlaya ağlaya, gardaş vay deye deye düşü deryanın kenarına. Bir neçe bend Mahmud'u ahtarına gede gede demekte olsun görek:

*İki aşğ bir üste goydular,
Atılar deryaya, gardaş vay deyim.
Her cür cehd eledin, bulmadım çarda,
Gün batandan gün doğana vay deyim.*

*Aaram tapanam şirin gardaşım,
Tökülür gözümde gan ile yaşım,
Her zaman uğrunda goymuşam başım,
Go çıhsın gözlerim, gardaş vay deyim.*

*Gember'em araram, meyidi taparam,
Sıd ür ekle ganım gana gataram,
Seryegub gıxasın Hag'dan görerem,
İki bemuraza nece vay deyim.*

Ağalar! İndi Gember sözünü tameledi. Düşdü derya kenarına ağlaya ağlaya getmekte olsun. Az getdi, çoh getdi, orasını Allah bilir. Deryanın grağında bir bağ var idi, adı Nesir bağı. Getdi ora, bağmançının yanına.

İndi heberi meyitlerden verək. Hele Gember bağmançıya yetişmişden üç gün ireli derya meyitleri çıharır Nesir bağına. Bağmançı bahub görür ki, deryanın üzünönen bir şey üze üze gelir. Bağmançı şad oldu, dedi Allah mene yetirdi. Göresen kimin gemisi deryada batıbdı, sandıg suda galıb. Burada olan ya cevahiratdır, ya gumaş. Bağmançı şadıgıman girdi suya sandığı üddü, getirdi, çıhar. Bahub gördü ki, çoh ağırdır. Amma perçim elemmiş mismarlar da çotidur. Kelbetin olmasa açılmaz. Goydu bir helvet yede, dedi helvet kelbetin talaram, sonra açaram. Ne ki oldu çıhardaram menimdi.

Ağalar! Onda ki, Gember yetiştü ora, bağmançıya dedi:

- Gurban olum. Bir sandığın içinde iki meyit var, biri oğlandır, biri kız derya getirib buralara. Yeri göyü yaradanı sevirsen, onu bura ver. Amma gutunun ağzına çoh mismar çalınub, üç yüz altmış altı misnardır, Men deyen olmasa heç açma özününküdür. İki meyitden başga orada has gumaş olsa sene helal olsun, ananın südü kimi. Mene gerek deyil.

Bağmançı fikir eledi ki, bir kişi neçe deyir hemen öz tapdığı gutu o cürdür.

Dedi:

- Gutunu görse tanıyarsan?

Dedi:

- Belı.

Gember'in gotundan tutub apardı gutunun yanına.

Dedi:

- Budur?

Dedi:

- Belı.

Dedi:

- Sen burada dur, men gedim kelbetin getirdim, açar.

Bağmançı getirdi bir kelbetin tapdı, getirdi.

Ağalar! Gutunu açdılar. Gember bahub gördü gardaş üstü, kız altda gutuda ötüb... Haray çekdi vay çağrdı. Bağdan büyük bir daş götürüb öz başına saldı. Özü de öldü. O saat bağmançı Gember'i getirib, goydu o meyitlerin üstüne, gutunu berkitdi. Oldu üç meyit bir gutunun içinde. Gutunu berkitdi goydu bir grağa.

İndi gelin haberi kimden verək, Garaca oğlanın.

Ağalar! Garaca oğlan özüne butalı idi. Butası boş çıhdı, ona göre sazını aparıb toprağa bastırdı. On dört il idi ki, sazi bastırmuşdı, özü de me'budlug eleyirdi. Amma göze görünmeyen teher her bemuraza yetişen idi. Geceun yarısında yuhuda biri ona dedi ki, dur get Han Nesir'in bağına. Orda üç meyit var. Ohu meyitler sağalsın.

Garaca oğlan senseng ayıldı, gördü ki vagedir, mehel goymadı, yadı. Bir de gözüne göründü.

Dedi:

Durub getdi. Garaca oğlan çoh fikir eledi, dedi sazımı on dört ildir bastırmuşam toprağa, gedim görüm sazım salamatdır? Salamat galıbsa götürüb geterem. Durub getdi, sazi hara ki, bastırmuşdı çıhardı. Bahdı gördü ki deyesen salamatdı, simleri de gırlımayıb. Sazi alıb getdi Han Nesir'in bağına, bağmançıyı çağrıb dedi:

Senin yanında gutuda üç meyit var, onları getir bura. Bağmançı mehettel galdı.

Dedi:

- Başna dönüm, menim yanında meyit ne gezir?

Dedi:

- Get getir gorhma.

Bagmançı titreye titreye geldi, guntuna getirdi Garacaoğlan'ın yanına.
Ağaları İndi görek, Garacaoğlan sözünen o üç meyih nece sağaldı.

*Ey ağalar, Han Nesir'in bağında,
Hi gül sarmasıb biri birine,
Biri güle benzer biri bülbüle,
Hi gül sarmasıb biri birine.*

Bunu deyende Mahmud sağaldı. Aldı o biri bendi desin:

*Mahmud'un kekili embere benzer,
Nigar'ın saçları damanı gezer,
O gama bulmuş Gember'e benzer
Hi pir sarmasıb biri birine.*

Bunu da deyende Nigar sağaldı. Aldı o birini:

*Garacaoğlan der: Men mar galmuşam,
Ellerimi Hah duvaya durmuşam,
Vallah seni vâgide görmüşem,
Üçü dursun öpsün biri birini.*

Bunu da deyende Gember durdu. Üçü de sağaldılar. Gelib birbirlerini öpdüler
Garaca oğlan soruşdı ki, siz harada idiniz?

Mahmut dedi:

- Yallahı, men bir çöilde durmuşdum, bir de gördüm ki, bir bağda gözüme

Nigar göründü.

Nigar dedi:

- Men susanmışdım. Bir otağda idim. Gapını da tapırdım. Çıldım su
getirmeye, bir göilde Mahmud gözüme göründü.

Gember de dedi:

- Men bir bağdan gül derindim. Garaca oğlan gelib dedi ki, Gember, gel gedek
Mahmud'nan Nigar'ı görek. Golumdan dutdu, çekende ayılıb gördüm ki
buradayım.

Mahmut dedi ki, bir adan çağırıp mene dedi:

- Üç kere ayacağın terpelsen, Nigar'a çatarsan. Ele üçkere ayacağın terpetdim,
oyanıb gördüm buradayam.

Nigar dedi:

- Men yoldan Mahmud'u çağıranda bir şems meni tılladı ona doğru, gözünü
açdım ki buradayam.

Garacaoğlan dedi:

- Şükür olsun, benim dediyim seni sağaltmayıb. Men şahid kim bura
gelmeşim ki, bilesin ölümlü dünden güdret var.

Garacaoğlan durdu, onların üçünü de Han Nesir'in bağından götürdü gerdi.
Onları ditz Cafer Paşa'nın yanına getirdi. Her nece ki olmuşdu, nağil elledi.

Cafer Paşa gördü ki, ölümler diriliş. Şükür elledi. Üçünü de aparatı evine.
Mahmud'dan haber aldı ki, sen nece sağaldın?

Mahmud sazı basdı sinesine. Alsın bir dörd kelme gerek özü hakkında ne dedi.
Allah merdi namerde möhtec elemesin.

*Lanekan şehrinde cahana geldim,
Gan içinde ehlî-cana yetişdim.
Elleñ-elle gabadan gaba sizilüb,
Geñre idim, bir ummana yetişdim.*

*Usad kemendini çaldım belime,
Heğigetden su bağlandı gölüme,
Me'rifetden bir iş düştü elim,
Gervaz oldum, bir ummana yetişdim.*

*Gözsizidim, göz görüben göz aldım,
Gec terpendim, isteçiyim rez aldım,
Serim verdim, usadlardan söz aldım,
Gövhere uğradım, kana yetişdim.*

*Mahmut deyir: Budur söz mühaseseri,
Yar elinden içdim abî-kenseri,
Ey erenler, övlyalar mürseli,
Min derd çektim, bir dermana yetişdim.*

Ağaları Mahmud sözünü tamam elledi. Cafer Paşa molla çağırıp kebin
kestirdi. Gıñ gün gıñ gece toy elledi. Nigar'ı Mahmud'a, kiçik gızı Selbni de
Gember'e verdi. Onları malla pulu vetenlerine İshahana yola saldı. Onlar gelib
şadıñınan vetenlerine çaldılar. Yetişdiler öz muradlarına. Siz de yetişesiniz öz
muradına.

Sivas Varyantı (V1)	Hece sayısı	Dörtlük sayısı	Varyant
Şiirlerin kafiyesi veya redifi			
"düşüpdür" redifi	14	1+1	V4
"haber ver bana-haber al usdam"	11	3+3	V4
"Var" redifi	11	2+2	V4
"Yolladı" redifi	8	3+2+3	V4/V3
"Beyim Nigâr demeyim mi ne dersin-Söyle bey Mahmud'um söyle çekime"	8	4+3	V4
"Bilmem ki ne belası var"	8	3+3	V4/V3
"açıldın gardaş açıldın"	11	3+3	V4
"Bana senden oldu zulüm sevdiğüm-Sen git bey Mahmud'um ben de gelirim"	8		
Azerbaycan Varyantı (V2)			
"hejal eyle-hejal olsun"	8	3+3	V1
"Gel gitme sevdiğim aman gününüd-	11	3+3	V3
"Ağama Nigâr'ım yine gelereim"			
"Hiç bilmem ne bilası var"	8	4+4	V4
"Açıldın Mahmud açıldın"			
Osmaniye Varyantı (V3)			
"Gel Keloğlan şu manamı bil benim-Ben onu bilirim-sen öğren de gel"	11	4+4	-
"Al(ü) Emmi"	11	2	-
"geçersin-geçerim" redifi	8	2+2	-
"gönderdi" redifi	8	3+3	V1/V4
"Varyim mi varyıyam mi ne dersin-Gel ha Mahmud gel ha gadan alıyım"	11	2+3	-
"Açıldın gardaş açıldın"	8	2+2	V1/V2/
"Bunun böyle havası var"			V4
"Zalim baban beni sad'a atıyor-Odürmen Mahmud'u ben de ödürüm"	11	3+2	-
Faruk Rıza Güloğlu Varyantı (V4)			
"düşüpdür" redifi	14	2+2	V1
"var redifi	11	2+2	V1
"yolladı" redifi	8	3+3	V1/V3
"Diyem Mahmud diyemeyem mi ne dersin-Söyle bey Mahmud'um söyle çekime"	11	3+3	V1
"Bilmem ki ne belası var"	8	3+3	V1/V2/
"Açıldın gardaş açıldın"			V3
"Bana senden oldu kanlı sevdiğim-Sen git ben Mahmud'um ben de gelirim"	11	3+3	V1

Sivas Varyantı (V1)	Hece sayısı	Dörtlük sayısı	Nazım Biçimi	Varyant
"öldüm redifi"	8	3	Koşma	V4
"ustam kerem eyle ben gider oldum"	11	3	Koşma	-
"ölür" redifi	11	3	Koşma	-
"el elden üzüldü var elden gitti"	11	3	Koşma	V4
"zaman olur"	8	3	Koşma	V4
"Lokmanı yetiştir"	11	3	Koşma	V4
"bulunmaz" redifi	11	4	Koşma	-
"sepe imdad eyle" redifi	11	3	Koşma	V4
"Nâtin Nigâr koştı bey gardaşımı"	11	3	Koşma	-
"N'etin kanlı Eset bey gardaşımı"	11	2	Koşma	-
"ağlarım" redifi	11	3	Koşma	V4
"Hızır'a söyle"	11	2	Koşma	-
"Umarım Meyvâ'dan bunlar diles"	11	3	Koşma	V4/V2
Azerbaycan Varyantı (V2)				
"Gardaş men Mısır'e gittim oldum"	11	4	Koşma	-
"Arhadaş et meni Mısır'e gedem"	11	4	Koşma	-
"Yay deyim"	11	3	Koşma	-
"ki qui sarmış b bir birine"	11	3	Koşma	V1/V2
"yetişdim" redifi	11	4	Koşma	-
Osmaniye Varyantı (V3)				
"Vei seher yel"	11	4	Koşma	-
"kimizi" redifi	11	4	Koşma	-
"yetiştir" redifi	11	1	Koşma	-
"Ağalsın meyiler Hak emri ile"	8 ve 11	1	Koşma	-
"Anarımızdan doğduk dünyaya geldik"	11	2	Koşma	-
Faruk Rıza Güloğlu Varyantı(V4)				
"Nihne Mısır şehrinde" redifi	8	3	Koşma	V1
"delen turnalar"	8	3	Koşma	V1
"El elden üzüldü var elden gitti"	11	3	Koşma	V1
"zaman olur"	8	3	Koşma	V1
"Lokmanı yetiştir"	11	3	Koşma	V1
"Görem kopararsın sel bana"	11	3	Koşma	V1
"bulunmaz" redifi	11	3	Koşma	V1
"N'itin kanlı saray bey kardeşimi"	11	4	Koşma	V1
"ağlarım" redifi	11	3	Koşma	V1
"güllerim benim"	8	3	Koşma	V1
"iki gül sarılmış biri birine"	11	3	Koşma	V1/V2/

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Embiya ve Tevarih-i Hulefa*, Topker Yayınları 100 Büyük Eser, c.1, İstanbul 1969.
- ALANGU, Tahir, *Türkiye Folkloru El Kitabı*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Kırman Şah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma*, Doktora On Çalışması, Erzurum, 1980.
-, *Türk üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası*, *Türk Dünyası araştırmaları*, S. 23, İstanbul 1983.
-, *Azerbaycan Halk Hikâyeleri*, *Türk Folkloru*, S. 543, İstanbul 1984.
-, *Şah İsmail Hikâyesi*, *Halk Kültürü*, S. 4, İstanbul 1984, s. 41-43.
- ASLAN, Dr. ensar, *Çıldırlı Âşık Şemlik*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.
- BALİ, Muhan, *Ercişli emrah ile Selvilhan Hikâyesi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973.
- BAŞGÖZ, Prof.Dr. İhan, *Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motif Zinciri*, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C.V, S. 2, Ankara Ekim 1973.
- BORATAV, Pertev Naili, *Köroğlu Destanı*, Evkaf Basımevi, İstanbul 1973.
-, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara 1946.
-, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Geçek Yayınevi, İstanbul 1969
-, *Folklor ve edebiyat I*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982.
-, *Folklor ve edebiyat II*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1983.
- Derdiyok ile Zülfüsiyah*, İstanbul maarif Kitaphanesi, İstanbul 1964.
- ELÇİN, Şükrü M., *Kerem ile Aşk Hikâyesi*, Millî Eğitim Bakımevi, Ankara 1949.
-, *Halk Edebiyatı Araştırmaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.
-, *Halk Adebıyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
-, *Folklor ve Halk Edebiyatının Millî Birliğin Oluşmasındaki Rolü*, *Türk Dili*, S. 406, Ankara Ekim 1985, s. 180-192.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, *Kızıl Elma üzerine*, *Tarih ve Toplum*, s. 25-28, İstanbul 1986.

- GÜLOÇUL, Faruk Rıza, *Halk Kitaplarına Dair*, Bozkurt Matbaası, İstanbul 1937.
-, *Yaralı Mahmut İle Nigâr*, Emniyet kütüphanesi, İstanbul, Erzurum 1975.
- GÜNAY, Umay, *Elazığ Masalları*, Atatürk üniversitesi Yayınları, Erzurum 1975.
-, *Âşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili*, *Mehmet Kaplama Armağan*, İstanbul 1984.
- GÜNEY, Eflatun Cem, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- GÜRGEN, Fevzi, *Hakiki Şah İsmail*, Sağlık Kitabevi, İstanbul 1978.
- Hikâye-i Elif İle Mahmut*, Raif Efendi Matbaası, İstanbul 1325.
- Hikâye-i Mahfirûze Sultan ve Razimihân (Nasreddin Eğlencesi adlı eserın kenarında)*, Taşbaskı, Tarihsiz.
- KAPLAN, Mehmet-AKALIN, Mehmet-BALI, Muhan, *Köroğlu Destanı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1977.
- KARTARI, Hasan, *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları*, Demet Matbaacılık, Ankara 1977.
- KAYA, Doğan, *Kustum Kusak*, *Türk Fıklor Araştırmaları*, C.XV, S. 293, İstanbul, 1973.
-, *Âşık ismeti*, Sivas 1984.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Halk Hikâyelerinde Döşeme Söyleme Gelenegi*, *Türk Dili*, *Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, s. 207, Ankara 1968, s. 470-481.
-, *Türk Millî Geleneginde Kızıl Elma ve Yerleri*, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s. 1-2, İstanbul 1985.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, XVII. Asır Saz Şairlerinden Kayıçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, Evkaf Basımevi, İstanbul 1930.
- MAKAS, Zeynelâbidin, *Yaralı Mahmut İle Mahbub Hanım Hikâyesi*, *Doktora Ön Çalışması*, Erzurum, 1979.
-, *Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma*, *Doktora Çalışması*, Erzurum 1982.
- MINGAN, M.Nuri, *Osmaniye Cevdetiye Kasabasında Folklor Örnekleri*, Atatürk Üniversitesi edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Erzurum 1978.
- OĞEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, C.TÜ. Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Yayınları, Ankara 1971.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Türkçede Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

- ÖZTELLİ, Cahit, Sivaslı Ozanlar Cöngü, Sivas Folkloru, s. 32, Sivas 1975.
- RUSEN, Prof.Dr. Walter, Razmihan ile Mahmutruze (Çev. Meliha TORKALD), Ülkü, s. 102, Ankara 1941.
- SAÇLAM, Feyyaz, Kars Aşıklar Kahvesi İgi Bekliyor, Türk Folkloru, s. 86, İstanbul Eylül 1986.
- SAKAOĞLU, Dr. Saim, Gümüşşane Masalları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973.
- Asuman ile Zeycan Hikayesi, Atatürk Üniversitesi edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, s. 5, Erzurum 1974, s. 51-82.
- SEYİDOĞLU, Bilge, Erzurum Halk Masalları Üzerinde araştırmalar, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.
- SPIES, Dr.Otto, Türkische Volksbücher (Çev.Behcet GÖNÜL, Türk Halk Kitapları), Eminönü Halkevi Neşriyatı, İstanbul 1941.
- TAHMASB, M. Hüseyin-FERZELİYAN, Tahmasb-ABBASOV, İsraili SEYİDOV, Nureddin, Azerbaycan Mehebbet destanları, Bakı 1979.
- TAŞLIOVA, Aşık Şeref, Karşıta Aşıkla Gelenegi ve Halk Hikâyeleri, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II (Haz. Feyzi HALICD, Ankara 1985).
- Türk Dili ve Edebiyatı ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. I-VI, İstanbul 1977-1986.
- TÜRKMEN, Dr.Fikret, Aşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1974.
-, Tahir ile Zühre, Kültür ve turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- ÜLKEN, Hilmi Zeynel, Millet ve Tarih Şuuru, "Kültürümüzün Kaynakları" Bölümü, dergâh Yayınları, İstanbul 1976.
- YURDATAP, Selami Münir, Bihur Köşk Hikâyesi, Bozkurt kitabevi, İstanbul 1966.

SONSÖZ

Eserimizde Mahmut ile Nigâr hikâyesini mukayeseli olarak araştırdık Sivas Varyantını esas aldık. Diğer üç varyantın (Azerbaycan, Osmanlıye, Faruk Rıza GÜLOĞLU) yanısıra, zaman zaman da Pertev Nâhi BORATAV'ın Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği adlı eserinde sözünü ettiği ve bazı pasatlar verdiği Mirze-i Mahmut hikâyesine mütacaat ettik.

Hikâyedeki, kahramanların ailesi, memleketi, doğumu, yetiştirmeleri, aşık olmaları, başlandıktan geçen maceralar ve düğün gibi epizodları pekçok halk hikâyesinde de görmekteyiz. Keza, hikâyedeki bazı motifler (bir elmanın yenilmesi sonucu dünyaya gelme, sandığa konulup denize atma, kahramanın darıda kaldığı zaman derişin yardına gelmesi, aradan geçen yedi yılın bir anlık zamana bağlanması gibi..) destan ve masallarda da rastladığımız motiflerdendir.

Hikâyemizde olay hayali ülkelerde geçer, kahraman fevkalade kışılığa sahiptir. Zaman belirsizdir.

Gerek bu hususlar, gerekse şekli, usulup ve dil gibi diğer hususlar, bizi Mahmut ile Nigâr hikâyesinin orijinal bir halk hikâyesi olduğu sonucuna götürüyor.

LÜGATÇE

alışmak	: yanmaya başlamak	garabaş	: cariye
allahahsınrladığı çekmek	: vedalaşmak	gayganak	: yağda pişirilmiş yumurta=
arıya sürmek	: şart koşmak	gayıtmak	: geri dönmek
arhain olmak	: emin ve rahat olmak	geçe	: taraf
atma yapmak	: oyalamak	grag	: kenar, kıyı
azar	: hastalık, dert	gönülü çekmemek	: tiksinmek
bağmançı	: bahçıvan	göyçek	: güzel
bar	: meyve	güvermek	: salıvermek, koyvermek, bırakmak
bayag	: biraz önce	hal	: nokta, ben
bellemek	: sanmak, zannetmek	hamısı	: hepsi
berkitmek	: kapatmak, örtmek	haray çekmek	: feryat ederek bağırarak
bes	: böyleyse, peki	hayata kavuşturmak	: maddeten rahatlatmak
buhag	: çeneyle boğaz arası, gabgab	hurda	: küçük
burkulmak	: hareket etmek, kumıldanmak	iramak	: ayrılmak, uzaklaşmak
buta vermek	: iki gence (kez-erkek) rüyalarında birbirlerinin aşkına bade içirmek	içine dolanmak	: sarınmak
camuz	: manda	itikleme	: itelemek
cırmak	: yırtıp ayırmak	ivmek	: acele etmek
concoloz	: sahtekâr	iyiliğe tutmak	: iyi davranmak
cür	: tür, çeşit	kakışlamak	: dürtmek
çaput	: bez parçası	kapçuk	: kabuk
çirne	: sıvanmış, katlanmış, çermelenmiş	karaltulamak	: belli belirsiz görünmek
coksummak	: fazla görmek	kayıtmak	: geri dönmek
dâl	: sırt	kazaklamak	: yanamak, dikmek
demim	: az önce	kebin kesmek	: evlenme ahdinde bulunmak
dolukmak	: ağlamaklı olmak	kaçın kaçın	: geri geri
dönütü	: dönük	kaçı tutmamak	: cesaret edememek
dürmek	: kalkmak	kıyaklık	: güzelliik, yakışıklılık
eğlenmek	: durmak	kocag	: yiğit
fenikmek	: düşmek	korazetin	: zilmi kapalı, saf
fidayi	: tek başına	kulağı kabarmak	: söyleneni anılmak hale gelmek
gabag	: karşı, ön	mahrana	: bkz. yağlık
gagart	: baston, elceği	mehner	: bkz. yağlık
galamak	: 1. yağmak, 2. yakmak, tutuşturmak	mehteba	: bkz. yağlık
		mismar	: çivi, mih, çengel
		ne has	: neye, ne sebeple
		nimtene	: kadın gömleği
		nokta olmak	: nükte olmak, alay konusu olmak

Ohumak	: ezgi ile türkü söylemek		
öveçlemek	: derdest edip sarılmak		
pöçük	: uç		
safalınak	: dirlmek		
safarınak	: tedavi etmek		
savır	: hasta		
siman	: kırılan, kırık		
sındırmak	: kırmak		
sokrammak	: horumdanmak, söylemek		
soyka	: sırttan çıkarılan elbise		
sövdekâr	: âcır, alışveriş yapan		
söve	: kapı kenarlarından her biri		
selemek	: toplannak		
şeneret	: acele		
talamak	: kaparak alak, ele geçirmek		
tan etmek	: ayırlamak		
tapınak	: bulmak		
tapırmak	: arz etmek, tanıtmak		
tazirlemek	: azarlamak		
tebelleş olmak	: musallat olmak, başa bela olmak		
tekaza	: sıkıştıma çekişime		
telesik	: aceleyle, hızla		
terpenmek	: kınmıdanmak, hareket etmek		
terpetmek	: kınmıdanmak, kırtışınmak		
tihe	: lokma, parça		
tomurnak	: kesişip ayrılmak		
tullamak	: fırlatmak, atmak		
ussu geçmek	: bayılmak		
vala	: baş örtüsü		
yağlık	: 1. yağlı elleri ve dudakları silmeye mahsus bez, 2. kenarları kıvrılmış, oya yahut işleme nakışla süslenmiş mendil		
yamaçlamak	: karşılamak		
		Yavuncunmak	: boyun büküp yalvarmak
		Yılgin	: su kenarlarında yetişen bitki
		Yüreği kabarmak	: tahammül edememek
		Yüyümek	: hamle etmek
		Yüzün kuyru	: yüz üstü
		Zorunmak	: zoruna girmek

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA ve
GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI:187
HALK EDEBİYATI DİZİSİ:42

MAHMUT İ. D. NİÇAR - İRİTAZESİ - ÜZÜMLÜK - KAZIĞI - İZMİR - 1987